శ్రీకల్యాణానన్దభారతీగ్రన్థమాలాయా మేకత్రింశః.

తన్త్ర. జ్యో. త్స్నా

5-25

శ్రీవిద్యాశంకరపదమావేశప్రకాశిత

జగద్గురు శ్రీ కల్యాణానన్దభారతీ
మహాచార్యస్వామిభిర్విరచితా

తచ్చరణకమలభృఙ్గాయమానేన
శ్రీ వంగిపురం జగన్నాథరాయశర్మణా
ప్రకాశితా.

సర్వస్వామ్య సంకలితా

శాంకరశకే ౨౪౪౦

ప్రజోత్పత్తిసంవత్సర విజయదశమ్యాం

1931

తెనాలి పత్తనస్థ
ఆన్ధ్రముద్రాక్షరశాలాయాం ముద్రాపితా.
మూల్యం సార్ధరూప్యమ్.

శ్రీః

తన్త్రజ్యోత్స్నా

శ్లో. శుద్ధస్ఫటికసంకాశం సచ్చిదానన్దవిగ్రహమ్ ।
దాతారం సర్వకామానాం కామేశ్వర ముపాస్మహే ॥
కామేశ్వరీం పరామీడే కాదిహాది స్వరూపిణీమ్ ।
మాతృకావర్ణలిప్తాంగీం మహాశ్రీచక్రమధ్యగామ్ ॥
పుమర్థాంశ్చతురో దేయా తన్త్రజ్యోత్స్నా సదాముదా ।
శ్రీరామాయ సుభక్తాయ విమలానందయోగినే ॥
శ్రీదేవీధ్యాననిష్ఠాయ సదాచారరతాయ చ ।
యేనైషాభ్యర్థితా ప్రీత్యై సర్వలోకహితాయ చ ॥
కళ్యాణానన్దభారత్యా తన్త్రజ్యోత్స్నా ప్రకాశతే ।
యస్యా దర్శనమాత్రేణ సిద్ధో భవతి సాధకః ॥

వస్తుగతిః.

ఇహ ఖల్వ స్మిన్లోకే ద్వివిధోహి పురుషాణాం స్వభావగ ప్రదృశ్యతే నివృత్తి స్వభావగ ప్రవృత్తిస్వభావశ్చేతి । నివృత్తి స్వభావానాం బుద్ధిరేకైవ « వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిరేకేహ

కురునన్దన" ఇతీశ్వరస్మృతేః । ప్రవృత్తి స్వభావానాంతు బుద్ధ-
యో హ్యనన్తాః । "బహుశాఖా హ్యనన్తాశ్చ బుద్ధయో౽-
వ్యవసాయినా" మితిచ । అవ్యవసాయినాం బుద్ధయో హ్యనన్-
తా అపి తా యథాసంభవం వ్యవస్థాప్యన్తే శాస్త్రాధికార
పరితుష్టయే । తథాహి - ప్రవృత్తిస్వభావో౽పి ద్వివిధో దైవ
ఆసురశ్చేతి । తథా చోక్త మీశ్వరగీతాసు - "ద్వౌ భూత
సర్గౌ లోకే౽స్మిన్ దైవ ఆసుర ఏవచ" ఇతి । సో౽పి పున స్త్రివిధః
సాత్త్వికో రాజస స్తామసశ్చేతి , ఆసురస్తు ద్వివిధః । ఆస్తికో
నాస్తికశ్చేతి । నాస్తికస్తు పిణ్డమాత్రోపజీవీ ప్రత్యక్షైక
ప్రమాణవాదీ । విషయసుఖైకనిరతః । తథా చోక్తం భగవతా
"ప్రవృత్తించ నివృత్తించ జనా న విదు రాసురాః । న శౌ-
చం నాపి చాచారో న సత్యం తేషు విద్యతే । అసత్య మప్ర-
తిష్ఠం తే జగదాహు రనీశ్వరమ్ । అపరస్పరసంభూతం కి-
మన్యత్కామహైతుకమ్ ।" ఇతి । సర్వేషా మపి పురుషాణాం
ప్రవృత్తి స్తేషాం నైసర్గికకామనాపూర్త్యై వేతి వస్తుగతిః ।
తథాచోక్తం జగద్గురుణా - "సదృశం చేష్టతే స్వస్యాః ప్ర-
కృతే ర్జ్ఞానవా నపి" ఇతి । కామనాభేదా త్ప్రవృత్తిభేదః ।
ప్రవృత్తిభేదా దుపాయభేదో వ్యాపారభేదశ్చేతి నైసర్గికో-
యం లోకవ్యవహారః ।

తన్త్రమ్.

నాస్తికాదన్యేతు సర్వేజనాః ప్రాయశః స్వీయకామనాసిద్ధ్యై యస్యకస్యచి ద్దేవతావిశేష స్యానుగ్రహాదే రావశ్యకతా మప్యభిలషన్తి । తథాచోక్తం "అధిష్ఠానం తథా కర్తా కరణంచ పృథగ్విధమ్ । వివిధాశ్చ పృథక్చేష్టా దైవం చైవాత్ర పంచమమ్" ఇతీశ్వరగీతాసు । కించ ఫలప్రాప్తౌ దేవతాయాః పుష్కల హేతుత్వం "ఫల మత ఉపపత్తే" రిత్యనేన సూత్రేణ సమ్యగుక్తం భగవతా బాదరాయణేన । అత ఏవార్థార్థినా ఫలసిద్ధ్యై దేవతానుగ్రహార్థం సమ్యక్ప్రయత్నః క్రియతే । సఏవ ప్రయత్న ఉపాయ స్సాధనం తన్త్రమితి బహుధోచ్యమానేపి తన్త్రమితిరూఢ్యా వ్యవహ్రియతే । తథాచ కర్తృనిష్టకామనాసిద్ధిహేతుభూతదేవతానుగ్రహాది సంపాదనానుకూలపురుషవ్యాపార స్తన్త్రమితి విజ్ఞాయతే । తత్తన్త్రమేవ ప్రతిపత్తి రుపాసనం తపో యోగో విద్యేతి చోచ్యతే బహుధా మనీషిభిః ॥

తన్త్రవైచిత్ర్యమ్.

ఫలవైచిత్ర్యా త్తత్ప్రాపకదేవతావైచిత్ర్యం తద్దేవతానుగ్రహాదిహేతుభూతతన్త్రవైచిత్ర్య మపి విజ్ఞాయతే ।

తన్త్రజ్యోత్స్నా

తథాచోక్తం భగవద్గీతాసు— "యజన్తే సాత్త్వికా దేవాన్ యక్షరక్షాంసి రాజసాః । ప్రేతాన్ భూతగణాంశ్చాన్యే యజన్తే తామసా జనాః" ఇత్యత్ర తన్త్రాణాం వైచిత్ర్య మపి బహుధా విజ్ఞాయతే తథాహి—

మేరుతన్త్రమ్	విశుద్ధేశ్వర	ఉన్మత్తభైరవ
స్వతన్త్ర	సమ్మోహన	త్రైలోక్యసార
ఫేత్కారిణీ	గౌతమీయ	విశ్వసార
ఉత్తర	బృహద్గౌతమీయ	తన్త్రామృత
నీల	భూతభైరవ	మహాఫేత్కారిణీ
వీర	చాముణ్డా	వారపీయ
కుమారీ	పిఙ్గళా	తోడల
కాళీ	వారాహీ	మాలినీ
నారాయణీ	ముణ్డమాలా	లలితా
తారిణీ	యోగినీ	త్రిశక్తి
బాలా	మాలినీవిజయ	రాజరాజేశ్వరీ
సమయాచార	స్వచ్ఛన్దభైరవ	మహామహేశ్వరోత్తర
కుటకుటేశ్వర	మహా	గవాక్ష
మాతృకా	శక్తి	గాన్ధర్వ
సనత్కుమార	చిన్తామణి	త్రైలోక్యమోహన
హంసపారమేశ్వర	ఉడ్డీశ	మాతృకార్ణవ

హంసమాహేశ్వర
కామధేను
వర్ణవిలాస
మాయాతన్త్ర
మన్త్రరాజ
కుబ్జికా
విజ్ఞానలతికా
లిఙ్గాగమ
కాలోత్తర
బ్రహ్మయామల
ఆదియామల
రుద్రయామల
బృహద్యామల
సిద్ధయామల
కల్పసూత్ర
మత్స్యసూక్త
కల్పసూక్త
కామరాజ
శివాగమ

కులోడ్డీశ
వీరభద్రోడ్డీశ
భూతడామర
డామర
యక్షడామర
కులసర్వస్వ
కాలికాకులసర్వస్వ
కులచూడామణి
దివ్య
కులసార
కులార్ణవ
కులామృత
కులావలీ
కాలీకులార్ణవ
కులప్రకాశ
వాసిష్ఠ
సిద్ధసారస్వత
యోగినీహృదయ
కాలీహృదయ

యోగినీజాలకురక
లక్ష్మీకులార్ణవ
తారార్ణవ
చన్ద్రపీఠ
చతుశ్శతీ
తత్త్వబోధ
మహోగ్ర
స్వచ్ఛన్దసారసంగ్రహ
తారాప్రదీప
సంకేతచన్ద్రోదయ
షట్త్రింశత్తత్త్వక
లక్ష్యనిర్ణయ
త్రిపురార్ణవ
విష్ణుధర్మోత్తర
మన్త్రదర్పణ
వైష్ణవామృత
మానసోల్లాస
పూజాప్రదీప
భక్తిమఞ్జరీ

తన్త్రజ్యోతాస౨

భువనేశ్వరీ	కల్పద్రుమ	నిబన్ధతన్త్ర
పారిజాత	జ్ఞానమాలా	రాధాతన్త్ర
ప్రయోగసార	పురశ్చరణచన్ద్రికా	కామాఖ్య
కామరత్న	ఆగమోత్తర	మహాకాల
క్రియాసార	తత్త్వసార	యన్త్రచిన్తామణి
ఆగమదీపికా	సారసంగ్రహ	కాళీవిలాస
భావచూడామణి	దేవప్రకాశినీ	మహాచీనతన్త్ర
తన్త్రచూడామణి	తన్త్రార్ణవ	ఆచారసార
బృహచ్ఛ్రీక్రమ	క్రమదీపికా	ఆగమచన్ద్రికా
శ్రీక్రమ	తారారహస్య	ఆగమసార
సిద్ధాన్తశేఖర	శ్యామారహస్య	అన్నదాకల్ప
గణేశవిమర్శినీ	తన్త్రరత్న	బ్రహ్మజ్ఞాన
మన్త్రముక్తావళీ	తన్త్రప్రదీప	బ్రహ్మస్త్ర
తత్త్వకౌముదీ	తారావిలాస	చిన్తామణి
తన్త్రకౌముదీ	విశ్వమాతృకా	దక్షిణాకల్ప
మన్త్రతన్త్రప్రకాశ	తన్త్రసార	గౌరీకాంచలికా
రామార్చనచన్ద్రికా	తర్కావళీ	గాయత్రీ
శారదాతిలక	సిద్ధేశ్వర	సరస్వతీ
జ్ఞానార్ణవ	నిత్యతన్త్ర	స్వరోదయ

సారసముచ్చయ	దేవ్యాగమ	శ్యామాప్రదీప
వర్ణోద్ధార	మహానిర్వాణ	తత్త్వానన్దతరఙ్గిణీ
యామల	శివసంహితా	పిచ్ఛిలా
బ్రాహ్మణోల్లాస	శ్యామాకల్పలతా	పీఠనిర్ణయ
గృహయామళ	తారాప్రదీప	పీఠమాలా
ఈశానసంహితా	త్రిపురాసముచ్చయ	పురశ్చరణవివేక
జపరహస్య	బీజచిన్తామణి	పురశ్చరణరసోల్లాస
జ్ఞానానన్దతరంగిణీ	సాంఖ్యాయన	శక్తిసఙ్గమ
జ్ఞాన	బృహన్నిర్వాణ	శ్రీతత్త్వబోధినీ
కైవల్య	వరదా	శ్యామార్చనచన్ద్రికా
జ్ఞానసఙ్కలినీ	మాతృకాభేద	శాక్తానన్దతరఙ్గిణీ
కుమారీకవచోల్లాస	నిగమకల్పద్రుమ	వర్ణభైరవ
లిఙ్గార్చన	నిగమతత్త్వసార	యోగినీహృదయదీపికా
నిర్వాణ	నిరుత్తర	ప్రపంచసారతన్త్రమితి.

శ్రీవిద్యా.

నివృత్తిస్వభావానాం ప్రతిపత్తిశ్శక్తైవ "వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిరేకేహ కురునన్దన" ఇతి స్మృతేరిత్యవోచామ । సా చ శ్రీవిద్యేతి గీయతే । అన్యాస్తు ప్రతిపత్తయస్సామాన్యతో విద్యా ఉచ్యన్తే । నానాత్వాదల్పఫలత్వాచ్చ ॥

తన్త్రప్రణేతా.

సర్వేషా మపి తన్త్రాణాం కర్తా మహేశ్వర ఇతి స్మర్యతే। తథాహి - "ఈశ్వరోవాచ మయా కృతాని తన్త్రాణి సంఖ్యయాష్టోత్తరంశతం। యేన యేన ప్రార్థితో౽హం దేవి సంప్రార్థితా మయా" ఇతి మేరుతన్త్రే, "కాది కాదిప్రభేదానాం యథా దేవో మహేశ్వర" ఇతి సూతసంహితాయాం "గురుశిష్యపదే స్థిత్వా స్వయమేవ సదాశివః। ప్రశ్నోత్తరపరై ర్వాక్యై స్తన్త్రం సమవతారయత్" ఇతి స్వచ్ఛన్దతన్త్రే॥

మార్గవ్యవస్థా.

శ్రీవిద్యాయా ఇతరా విద్యాః ప్రాయశో రజఃప్రధానా స్తమఃప్రధానా ఏవ। శ్రీవిద్యా తు శుద్ధసత్త్వప్రధానా అపి ప్రతియోగిధియా సాత్త్వికీ రాజసీ తామసీ చేతి త్రిధా భిద్యతే। సా చ పునః వామదక్షిణభేదేన ద్విధా। వామం తు శూద్రాదీనామ్। దక్షిణంతు ద్విజానా మితి వివేకః। తథా చోక్త మగస్త్యమునినా శ్రీవిద్యాసాంప్రదాయ ప్రవర్తకాచార్యేణ శ్రీహయగ్రీవశిష్యాగ్రగణ్యేన శక్తిజిజ్ఞాసాయాం చతుర్థే౽ధ్యాయే। "ఏష దక్షిణః పన్థాః బ్రాహ్మ

ణాదీనాం త్రయాణాం తారతమ్యేనోచితః" "శూద్రపాషణ్డ ప్రభృతీనాం వామగ పంథాః" ఇతి ౬-౮-౬౭ । సోయం విభాగః శ్రుతిస్మృతిప్రమాణానుప్రాణితవర్ణాశ్రమాదిసేతు నిబద్ధ ఇత్యభ్యర్హితః ॥

వామదక్షిణమార్గవ్యవస్థాపకాని వచనా న్యత్రోదాహ్రియన్తే జిజ్ఞాసూనా మత్యంతోపకారాయ తత్ర తావత్ప్రథమత స్సర్వేషాం తన్త్రాణాం మేరుతాం యాతస్య మేరుతన్త్రస్య వచనాని ప్రదర్శ్యన్తే । తథాహి —

వామమార్గ స్తత శ్చాద్యవర్ణం హిత్వా ప్రశస్యతే ।
ఏషా పద్యా తు సంప్రోక్తా వామదక్షిణయోగ పరా॥ ౧-౧౦౭
గోపితా సర్వతన్త్రేషు కిమన్య చ్ఛ్రోతు మిచ్ఛసి॥ ౧-౧౦౮
వామదక్షిణభేదేన తేషాం కర్తవ్యతాం శ్రుణు ।
ఆజ్యస్థానే సురాం వామే హోమాద్యర్థం ప్రకల్పయేత్ ॥
పాకాదిషు చ మాంసం స్యా చ్ఛైవలాద్యా నియమాః స్మృతాః
మైథునం బ్రహ్మచర్యం చ ముద్రా స్తత్కర్మికా స్తదా॥ ౨౭-౯
వామమార్గే వేదమన్త్రో వజ్రపాతసమః స్మృతః ।
బ్రాహ్మణానాం వామమార్గో నరకాయైవ జాయతే॥ ౩-౨౦
యావ న్న మద్యమాంసాశీ జన స్తావ దలోలుపః ।
భుక్త్వా తస్మిం స్తన్మనాః స్యా త్స్వాజపగత్వ చ దేవతాః॥ ౩-౧౮౪

బ్రాహ్మణ్యహానికృత్తేషాం మద్యం మాంసం చ మైథునమ్ ।
అబ్రాహ్మణానాం వామమార్గే ప్రవృత్తాస్తైస్తు సేవితమ్ ॥
కౌలేన వాఽథ వామేన సిద్ధ్యత్యేవ న సంశయః । ౫-౪౮౪
కల్యంశసంభవైర్విప్రైర్వైర్న్యామ్నా కీర్తితాని తు ॥
కలినా ప్రేరితా విప్రాస్తత్తన్త్రపథగామినః ॥ ౫-౯౧౯
కామలోభాదిభిర్గ్రస్తా బ్రాహ్మణ్యరహితా నరాః ।
మ్లేచ్ఛాస్తే తు భవిష్యన్తి క్షీణపుణ్యాశ్చ రౌరవే ॥ ౫-౯-౨౦
యే నరాః కులసంశుద్ధాః కల్పోక్తే నైవ సంస్కృతాః ।
తే చేన్నిపతితా వామే పాతకం కిమతః పరమ్ ॥ ౬-౨౦౯

పంచలక్షణసంయుక్తో బ్రాహ్మణః కాల ఏవ సః ।
అహం బ్రహ్మా తథా విష్ణుస్తస్యాజ్ఞావశవర్తినః ॥ ౧౦-౪౨
స చేద్వామపథం ప్రాప్తః పునః శ్వా చాపి జాయతే ॥ ౧౦
శూద్రాదియవనాంతానాం సిద్ధిర్వామపథే స్థితా ॥ ౧౦-౫౩
మద్యం మాంసం సురాపానం మత్స్యస్త్రీబాంధవాస్తథా ।
అనేకే యత్ర జాయన్తే తత్ర వామో గతిప్రదః ॥ ౧౧-౫౯
స్థిత్వా తు దక్షిణే మార్గే గుప్తం భుక్త్వా ఫలాదికమ్ ।
న యాతి నరకం ఘోరం విష్ఠాయాం జాయతే కృమిః ॥
సర్వకర్మవిహీనా యే వర్ణాశ్రమవివర్జితాః ।
కౌలే వా వామమార్గే తే భుక్తిముక్త్యోశ్చ భాజనమ్ ॥

గురూపదేశరహితా మహాన్త ఇతి కేచన ।
మోహయన్తి జనాన్కేచిత్స్వయం పూర్వవిమోహితాః॥
పేయం మద్యం పలం ఖాద్యం సమాలోక్యం ప్రియాముఖమ్।
ఇత్యేవాచరణం ప్రోక్తం పామరాః ప్రవదన్తి చ ॥ ౧౦-౭౨
మద్యపానేన మునయో యది సిద్ధిం లభన్తి చేత్ ।
మద్యపానరతాస్సర్వే కిం సిద్ధా న భవన్త్విమే ॥ ౧౦-౭౩
మాంసభక్షణమాత్రేణ యది పుణ్యాగతిర్భవేత్ ।
క్రవ్యాదానాం తదా మోక్షో మాంసాదన్యన్న భుఞ్జతే॥
స్త్రీసంభోగేన భూదేవాః యది ముక్తిః ప్రజాయతే ।
తథా సర్వేఽపి ముక్తాస్స్యుః కస్య జన్మ భవిష్యతి॥ ౧౦-౭౫
తస్మాద్విప్రో హి రాజన్యో వైశ్యశ్చ న సురాం పిబేత్ ।
సురాదర్శనమాత్రేణ కుర్యాత్సూర్యావలోకనమ్॥ ౧౦-౮౦
సురాపానే కృతే వహ్నిజ్వాలద్ద్రణాం ప్రవేశయేత్ ।
ముఖే తేన నిదగ్ధే తచ్ఛుద్ధిం సమవాప్నుయాత్॥ ౧౦-౮౩
ఇతి కౌలికమార్గస్య ప్రపఞ్చోఽయం ప్రదర్శితః ।
వేదధర్మవిహీనా యే తేఽత్ర ధర్మేఽధికారిణః ॥ ౧౦-౭౫౭
భక్ష్యపానాఙ్గనారమ్యే కౌళికే రమతే మనః ।
ప్రాయః కలియుగే స్త్రాణాం నృయోనిస్తేన దుర్లభా॥ ౧౫-
అజ్ఞానీ కౌలికోఽయం తు పతితః శూకరో భవేత్ ।
వామాచారే నిపతితోఽజ్ఞానీ కుక్కురతాం వ్రజేత్ ॥౧౫-౩౮౭

యే వామమార్గనిరతా వేదబాహ్యానుసారతః ।
స్వధర్మమేవ శంసన్తి వచ స్తేషాం నమానయేత్ ॥ ౧౭-౨౪౫
అజ్ఞానా న్మోహతో వాపి దుర్గురో ర్వా ప్రసంగతః ।
మపఞ్చకస్య సంగ శ్చే జ్జాతో నిరయ మశ్నుతే ॥ ౧౭-౪౧౧
వ్యామోహకారకం మద్యం నిషిద్ధం నరకప్రదమ్ ।
బ్రాహ్మణో న స్పృశే న్మద్యం వైదికే వర్త్మని స్థితః ॥
విష్ణో రప్యర్చనం కుర్యా త్తర్పణం సురయా పునః ।
అవిప్ర స్సాక్ష్య మాప్నోతి ప్రేత్య బ్రహ్మణి లీయతే ॥ ౨౨-౧౧౪
తర్పణం చ ప్రకుర్వీత పయసా పాయసేన చ ।
ఘృతేన మధునా వాపి సురయా తత్ర సాధకః ॥ ౨౩-౬౯౧
బ్రాహ్మణః క్షత్రియో వైశ్యః శూద్ర శ్చేతి యథాక్రమమ్ ।
తర్పణస్య విధానేన హాతా త్సిద్ధిః ప్రజాయతే ॥ ౨౩-౬౯౨
యో విప్రః స్వకులం హిత్వా దక్షిణాయ ప్రయచ్ఛతి ।
వామమార్గోపాసన స్తు తౌ ద్వౌ లోకద్వయా చ్చ్యుతౌ ॥
లోభా ద్వా మోహతో దద్యా త్కృష్ణాయా య్యది వైదికః ।
ఉభయోః కులనాశః స్యా ద్దరిద్రో జన్మజన్మని ॥ ౨౩-౭౪౩
నోపాస్యా జాతు చి ద్విప్రై ర్వామమార్గప్రభావతః ॥ ౩౦-౯
న భజే ద్వామమార్గం తు యతో నిష్ఠో దురత్యయః ।
తన్మార్గిణాం మహాపాపం పాపాత్మానోऽత్ర యే స్థితాః ॥ ౩౦-

రక్తమాంససురాయుక్తసర్వైర్మత్స్యైస్సమన్వితః।
బలిస్తామస ఆఖ్యాతః శూద్రాదీనాం ప్రశస్యతే॥ ३-२-११८
దక్షిణే పయసా చైవ తస్య తృప్తిః ప్రజాయతే।
వామాదీనాం మాంసమద్యరక్తాద్యైః స్థిరతాం ప్రియా॥
దక్షమార్గే చ దుగ్ధాద్యైః కృత్వా వై సిక్తకం మహత్।
వామాచారీ కులద్రవ్యైః స్వాఽమ్నాయోక్తైస్తథాపరే॥
వామాచారేణ శూద్రాణామిహలోకే ఫలప్రదః॥

—ఇతి మేరుతన్త్రే ३४-१४२.

"గోక్షీరం బ్రాహ్మణో దద్యాద్గవ్యమాజ్యం చ బాహుజః।
వైశ్యశ్చ మాక్షికం దేయం శూద్రః పొష్ట్యాదికం చరేత్"॥

—ఇతి శ్రీక్రమే.

"క్షీరైర్విప్రాః ఘృతేన క్షత్రాః। మధునా విశః। మద్యేనతదన్యే।" ఇతి శక్తిజిజ్ఞాసాయామగస్త్యస్తృతీయేఽధ్యాయే.
"వరం ప్రాణాన్ ప్రగచ్ఛన్తు బ్రాహ్మణో నార్పయేత్సురాం
బ్రాహ్మణో మదిరాం దత్వా బ్రాహ్మణ్యాదేవహీయతే।"

—ఇతి బృహత్సంగమతన్త్రే.

"బ్రాహ్మణేన సదా దేయం కుష్మాణ్డం బలికర్మణి। శ్రీఫలం నా సురాధీశ ఛేదం నైవతు కారయేత్" ఇతి రుద్రయామళే.
మాషాన్నేన బలిర్దేయో బ్రాహ్మణేన విజానతా। ఇతి చ.

ఏవం దద్యాత్ క్షత్రియోపి పైష్టీం తు న కదాచన ।
నారికేళోదకం కాంస్యే తామ్రే గవ్యం తథా మధు ।
రాజన్యవైశ్యయో ర్దానం న ద్విజస్య కదాచన ।
ఏవం పరిదానమాత్రేణ హీనాయు ర్బ్రాహ్మణో భవేత్ ।

—ఇతి మహాకాళసంహితాయామ్.

క్షీరేణ బ్రాహ్మణై స్తర్ప్యా ఘృతేన నృపవంశజైః ।
మాక్షికై ర్వైశ్యవర్ణై స్తు ఆసవై శ్శూద్రజాతిభిః ।

—ఇతి భైరవీతన్త్రే.

బ్రాహ్మణో మదిరాం దత్వా బ్రాహ్మణ్యా దేవ హీయతే
స్వగాత్రరుధిరం దత్వా స్వాత్మహత్యా మవాప్నుయాత్" ।

—ఇతి హంసమాహేశ్వరతన్త్రే.

"యత్రా ఽవశ్యం వినిర్దిష్టం మదిరాదానపూజనం ।
బ్రాహ్మణ స్తామ్రపాత్రే మధుమద్యం ప్రకల్పయేత్ ॥"

—ఇతి కులచూడామణీతన్త్రే.

"విప్రాః క్షోణిభుజో విశ స్తదితరే క్షీరాజ్యమధ్వాసవైః।
త్వాం దేవి త్రిపురే పరాం పరమయీం సంతర్ప్య పూజా
విధౌ । యాం యాం ప్రార్థయతే మనః స్థిరధియాం
తేషాం త ఏవ ధ్రువం । తాం తాం సిద్ధి మవాప్నువన్తి
తరసా విఘ్నై రవిఘ్నీకృతా"- ఇతి ఘటస్తవే కాళిదాసః ॥

కించ కల్పసూత్రవ్యాఖ్యాత్రా రామేశ్వరేణాపి "నిర్భయతా సర్వత్ర" ఇతి సూత్రవ్యాఖ్యానావసరే కౌలమార్గావలంబనే మపంచకస్వీకారే చ నరకాద్యనర్థ స్సమ్యగ్విజ్ఞాయత ఇత్యపి చోద్ఘోషితమ్ । తథాహి "సర్వత్ర సర్వతః మపంచకస్వీకారే కౌలమార్గావలంబనే చ నరకాదిప్రతిపాదకాని యాని శాస్త్రాణి తేభ్య స్సర్వేభ్యః నిర్గతం భయం యస్మాత్స నిర్భయః తస్య భావ స్తత్తా సంపాదనీ యేతి శేష" ఇతి ॥

అత్రేయం సఙ్గతిః.

కులార్ణవాదీని తన్త్రాణి కల్పసూత్రం చ మపంచకస్వీకార కౌలమార్గావలంబనయో శ్చావశ్యకతాం సర్వేషాం వర్ణానా మాశ్రమిణాం చ ప్రతిపాదయన్తి । మేరుతన్త్రాదితన్త్రాణ్యగస్త్యాదీనాం సూత్రాణి శ్రీయాగసూత్రం చ మపంచకస్వీకారకౌలమార్గయో శ్శూద్రాది యవనాంతానా మేవాధికారః న తు వైదికానాం ద్విజానా మితి వ్యవస్థాం ప్రతిపాదయన్తి । యది ద్విజానా మపి కామం స్యాత్తత్తు క్షత్రియవైశ్యయో రేవ న తు బ్రాహ్మణానా మితి । బ్రాహ్మణానాం మధ్యే యది గౌడా "వయం యదన్నాగ

పితర స్తదన్నా" ఇతి (శ్రీరామచన్ద్రవచన మనుసృత్య మత్స్య మప్యాదరేణ గృహ్ణీయు శ్చేద్గృహ్ణన్తు నామ। తేషాం గౌడానా మపి మత్స్యాదన్య త్సర్వ మగ్రాహ్య మేవేతి। పర స్తు ద్రావిడానాం బ్రాహ్మణానాం మపంచక స్వీకారకౌలమార్గావలంబనయో శ్చ సర్వథా నింద్యత్వేన పర్యవస్తత్వా ద్ధేయత్వ మేవే త్యుద్ఘోషయన్తి। ఈదృశద్వైవిధ్యే కౌలమార్గావలంబనమపంచకస్వీకారవిషయే క స్సిద్ధాన్తః కస్యవా హేయత్వం కస్య వోపాదేయత్వ మితి చే దుచ్యతే " న సురాం పిబేత్ । న కలంజం భక్షయేత్ । న మాంస మశ్నీయాత్ । న పరదారాం గచ్ఛే" దిత్యాది శ్రుతిభి స్సురాపానాదే ర్నిషిద్ధత్వాత్। తాదృశనిషిద్ధకృత్యా న్యాచరితానాం ద్విజానాం ప్రాయశ్చిత్తీయతా మన్వాదిస్మృతిషు బహుధా స్మర్యమాణత్వాత్। తన్త్రే ష్వూపలభ్యమానస్య వామదక్షిణభేదస్య చ ద్విజేతరద్విజాధికారభేదేన వ్యవస్థాయాః పరిదృశ్యమానత్వా త్కౌలమార్గమపంచకస్వీకార యో బ్రాహ్మణానాం సర్వథా హేయత్వ మేవేతి వివేక ఏవ రాద్ధాన్తః ॥ " విరోధే త్వనపేక్ష్యం స్యా దసతి హ్యానుమానం" ఇతి జైమినీయన్యాయాత్ " స్మృత్యనవకాశదోష ప్రసంగ ఇతి చే న్నాన్యస్మృత్యనవకాశదోషప్రసంగా" దితి

"శ్రీకృష్ణద్వైపాయనన్యాయా చ్చ ఇత్యత్రాగస్త్యసూత్రాణి "తత్ర కేచన వామేన ప్రకృతిం దక్షిణేన పురుషం పథా యజన్తి। అతత్కర్మ తుచ్ఛత్వా త్తమోయోగ్యత్వాత్। దాక్షిణ్యం శ్రేయః దక్షిణో హి స్వతశ్శుద్ధః। దక్షిణేన దక్షిణో భవతి" 3-౨౫, ౨౬, ౨౭, ౨౮, 30, 3౧.

అత్రాభియుక్తానాం నిబన్ధనకారాణా మపి వాక్యాని సన్తి॥ తా న్యప్యుదాహ్రియన్తే తత్ర విప్రేణ జపహోమాన్నబలినైవేద్యైః సాత్వికీపూజా కార్యా నైవేద్యైశ్చ నిరామిషైః। మద్యం దత్వా బ్రాహ్మణస్తు బ్రాహ్మణ్యా దేవ హీయతే। "మద్య మపేయ మదేయ" మిత్యాది నిషేధా న్మాంస మద్యాదియుత రాజసపూజాయాం బ్రాహ్మణస్య నాధికారః। మద్యపానే మరణా న్తప్రాయశ్చిత్తోక్తేః। స్పర్శే తదంగచ్ఛేదోక్తే శ్చాల్పప్రాయశ్చిత్తేన దోషానపగమేన పాతిత్యాపాతాత్। క్షత్రియ వైశ్యయో ర్మాంసాదియుతజపహోమ సహితరాజసపూజాయా మప్యధికారః। న చ కేవలం కామ్య ఏవ న తు నిత్యః। నిష్కామక్షత్రియాదే స్సాత్వికపూజా కరణే మోక్షాదిఫలాతిశయ। ఏవం శూద్రాదే రపీతి॥

ఇత్థం వామదక్షిణప్రతిపత్తివ్యవస్థావిధాయకేషు వాక్యేషు బహుషుజాగ్రత్సు సత్సు కల్పసూత్రకులార్ణవాదిషుప్రతిపాదితా

తన్త్రజ్యోత్స్నా

వామప్రతిపత్తి రేకైవ గ్రాహ్యా సర్వేషాం జనానాం మ్లేచ్ఛా
చారవత్ । త్రైవిద్యవృద్ధై శ్శిష్టైః ప్రమాణత్వేన గృహీతాః
శ్రుతిస్మృతిసదాచారాః " నిర్భయతా సర్వత్ర " ఇతి కల్ప
సూత్రానురోధా ద్దూరతః పరిహరణీయా ఏవేతి । "ఆనన్దం
బ్రాహ్మణో రూపం తచ్చ దేహే వ్యవస్థితం తస్యాభివ్యం
జకాః పంచమకారా స్తైరర్చనం కుర్యాత్ప్రాకట్యాన్నిరయః"
'అగణనం కస్యాపి' 'నిర్భయతా సరత్ర' ఇతి కల్పసూత్రస్థాని
త్రీణి సూత్రా ణ్యేవ సకలశ్రుతిస్మృతిపురాణన్యాయసహస్రా
ణాం మూర్ధ్న్యవస్థితత్వేన స్వతః ప్రమాణా న్యేవేతి మూర్ఖ
ధియా ప్రలపన్తో పణ్డితమానినో బ్రాహ్మణబ్రువాః కథం
శిష్టా లోకసంగ్రహకర్తారో భవేయు రితి పుణ్యపురుషైః
శాన్తహృదయేన విభావనీయాః । నూనం న తే శిష్టా లోక
సంగ్రహకర్తారః కిన్తు తే సర్వే "స్వయం నష్టః పరా నపి
వంచయతీ"తి న్యాయస్య సాఫల్యం కుర్వన్తః లోకవఞ్చకా
ఏవే త్యలం బ్రాహ్మణానాం మధ్యే కౌలాచారప్రవృత్త్యా ।
ప్రకృత మనుసరామః । శ్రీవిద్యాయా అభ్యర్హితత్వాత్తాస
హ్యత్ర ప్రదర్శ్యతే ॥

శ్రీ విద్యాసాంప్రదాయః.

తత్ర ప్రమాణం మాతృపిత్రాచార్యాః । " మాతృ
మాన్ పితృమా నాచార్యవా న్పురుషో వేద " ఇతి శ్రుతేః

"మాతృదేవో భవ। పితృదేవో భవ। ఆచార్యదేవో భవ।" ఇతి చ మాత్రధీనం తూత్తమం జన్మ। ఉత్తమత్వం తు శాస్త్రాధికారయోగ్యత్వం। పిత్రధీనం తూపనయనం ద్విజత్వాధికారహేతుః। ఆచార్యాధీనా తు విద్యా "కర్తా తత్త్వోపదేశేన ప్రాప్త మవనీతల" మితి స్మృతేః॥ సోఽస్యాచార్యః మాతృపిత్రాచార్యై రనుగృహీత స్సిద్ధో భవేత్॥ స ఏవ గురు రనాద్యవిచ్ఛిన్నగురుపరంపరాప్రాప్తసాంప్రదాయపవిత్ర ఇత్యుచ్యతే॥ స ఏవోభయకులపవిత్ర ఇత్యపి చోచ్యతే। ఉభయకులపవిత్రో నామ ద్వేకులే వంశౌ విద్యావంశో జన్మవంశశ్చ పవిత్రే పుణ్యతమే యస్య స ఇతి వ్యుత్పత్త్యా విద్యావంశజన్మవంశాభ్యాం పవిత్ర ఇతి మాతృతః పితృతః సత్కులప్రసూనః సద్గురో స్సకాశా ల్లబ్ధవిద్యశ్చ తథోచ్యతే। తథా చ స్మర్యతే పతంజలినా మహాభాష్యే "వంశో ద్విధా విద్యయా జన్మనా చే"తి విద్యావంశాభావే ప్రత్యవాయ మాహ జ్ఞానార్ణవే "గురుపంక్తివిహీన స్తు భవేత్పఙ్క్తివివర్జిత।" ఇతి। విద్యావంశస్తు శ్రీవిద్యాశంకరభగవత్పాదాచార్యానుయాయినాం అనాద్యవిచ్ఛిన్నపరంపరాప్రాప్తభారతీసాంప్రదాయ ఏవ॥ స ఏవ భారతవర్షస్య మహదైశ్వర్య మితి స్మర్యతే విష్ణుపురాణే "ఉత్తరం యత్సముద్రస్య హిమాద్రేశ్చైవ దక్షిణం వర్షం తద్భారతం

నామ భారతీ యత్ర సంతతిః । నవయోజనసాహస్రో విస్తా
రోఽస్య మహామునే । కర్మభూమి రియం స్వర్గ మపవర్గం చ
గచ్ఛతా ” మితి । భారతీవంశ స్తూపవర్ణ్యతే సర్వత్ర
“నారాయణం పద్మభువం వశిష్ఠం శక్తిం చ తత్పుత్ర పరాశరం
చ । వ్యాసం శుకం గౌడపదం మహాన్తం గోవిందయోగీన్ద్ర
మథాస్య శిష్యమ్ । శ్రీశంకరాచార్య మథాస్య పద్మపాదం
చ హస్తామలకం చ శిష్యం । తం త్రోటకం వార్తికకార
మన్యా నస్మద్గురూ న్సంతత మానతోఽస్మి ” ఇతి । న చ పవి
త్రతమ స్సాంప్రదాయోద్య శ్రీవిద్యాశంకరపదమావేశప్రకా
శిత జగద్గురు శ్రీకల్యాణానన్దభారతీమాన్యాచార్యస్వామి న్యైవ
సుష్టువిజయ క్షేతరా మితి వస్తుగతిః ॥—

కలిద్వాపరయో స్సన్ధౌ స్థితః శ్రీకృష్ణద్వైపాయన వేద
వ్యాసః భారతీవంశవివర్ధన ఇతి యశసాఽద్యాపి స్మర్యతే
సర్వత్ర తత్తు న విస్మరణీయం విద్యావంశగౌర వాభిలాషిభి
స్సర్వై రితి ప్రసంగానుప్రసక్తిః ॥—

గురులక్షణమ్.

సద్గురులక్షణ మాహా మేరుతన్త్రే

“ వింశద్విశ్వోపకగుణై ర్యుక్తో య స్స గురు ర్భవేత్ ।
యోఽత్యుత్కృష్టో యథోక్తాంగః శుద్ధవేషో మనోహరః ।

సర్వాంగమార్గతత్త్వజ్ఞ స్సర్వమన్త్రవిధానవిత్ ।
ఇంగితాకారచేష్టావిద్ధారణాకృతమార్జనః ।
అన్తర్ముఖోఽబహిర్దృష్టి స్సర్వజ్ఞో దేశకాలవిత్ ।
ఆజ్ఞాసిద్ధో దయాయుక్త శ్శాన్తో వేదాఙ్గవేదవిత్ ।
నిత్యనైమిత్తికే కామ్యే రతః కర్మణ్యనిందితే ।
అలోలుపోఽహింసక శ్చ పక్షపాతీ గురు ర్మతః ” ॥ ఇతి

గురు శ్శ్రోత్రియో బ్రహ్మనిష్ఠ శ్శాన్తో దాన్తః కులీన శ్శుద్ధాచార స్సుప్రసిద్ధః మన్త్రతన్త్రవిచక్షణ ఆశ్రమీ ధ్యాన నిష్ఠో వా ॥ ”

—ఇతి శ్రీవిద్యార్ణవే.

ఉత్తమః పంచధా ప్రోక్తో గురు బ్రహ్మార్థవేదిభిః ।
బ్రహ్మచారీ గృహస్థశ్చ వానప్రస్థశ్చ భిక్షుకః ।
అతివర్ణాశ్రమీ చేతి క్రమా చ్ఛ్రేష్ఠా విచక్షణాః ॥

—ఇతి సూతసంహితాయామ్.

విద్యాస్థానాని.

శ్రీవిద్యాయా మధికృతానాం ద్విజానా మంతఃకరణ పరిపాకవశేన చత్వారి విద్యాస్థానాని విద్యన్తే సోపానక్రమేణ । తాని స్థానాని జన్మానీత్యపి చోచ్యన్తే । తథాహి “మాతు రగ్రేఽధిజననం ద్వితీయం మౌంజిబన్ధనే । తృతీయం యజ్ఞ దీక్షాయాం చతుర్థం న్యాసకర్మణి ” ఇతి । తత్ర ప్రథమం

జన్మాన్తరార్జితపుణ్యకర్మవశా ల్లభ్యతే తథా చోక్త మీశ్వ
రగీతాసు "న హి కల్యాణకృ త్కశ్చి ద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి।
ప్రాప్య పుణ్యకృతా ల్లోకా నుషిత్వా శాశ్వతీ స్సమాః।
శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే। అథవా
యోగినా మేవ కులే భవతి ధీమతామ్। ఏతద్ధి దుర్లభతరం
లోకే జన్మ యదీదృశ" ఇతి "రమణీయ చరణా రమణీ
యాం యోని మాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం వా క్షత్రియ
యోనిం వా" ఇతి శ్రుతేశ్చ। ద్వితీయం జన్మ పిత్రధీనం
"అష్టవర్షం బ్రాహ్మణ ముపనయీత। త మధ్యాపయీత"
ఇతి స్మృతేః॥ తృతీయచతుర్థే త్వైచ్ఛికే స్వాయత్తే యస్య
స్యాచార్యానుగ్రహా దేవ సంపాదయితవ్యే। తృతీయం స్థాన
మారురుక్షు ర్విద్యాభిలాషీ సాధక ఇత్యుచ్యతే॥ స చ
సాధకః విద్యాధికారయోగ్యతాం సంపత్తిం చ సంపాద్య
గుర్వనుగ్రహసంపాదనాయ ప్రయత్నః కర్తవ్యః॥

శిష్యలక్షణమ్.

సాధకలక్షణ మాహ మేరుతన్త్రే—

"గురువాక్యప్రమాణజ్ఞం గురుశుశ్రూషణే రతమ్।
లబ్ధాభిమానగర్వాది వర్జితం కులనాయకమ్।
నిరపేక్షం గురుద్రవ్యే తత్ప్రసాదాభికాంక్షిణమ్।
జపధ్యానాభిరతం మోక్షమార్గాభిమానినమ్।

సమాధిసాధనోపేతం శుద్ధదేహం చ ధార్మికమ్ ।
దృఢవ్రతం సదాచారం శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితమ్ ।
దీనసత్యమితస్నిగ్ధభాషిణం సాధుసమ్మతమ్ ।
అనుకూలప్రియాయుక్తం ధీరం సర్వోపకారకమ్ ।
సద్దైవ సుముఖం కుర్యాచ్ఛిష్యం దైవతతుష్టయే ।
ఇత్యత్ర సమ్యక్ప్రరూపితమ్ ॥

"శాన్తో దాన్తో వినీత శ్శుద్ధాత్మా శ్రద్ధావా న్సుశీలస్సుచ్చరితో ధనీ" ఇతి శ్రీవిద్యాదర్శనే.

గురుశుశ్రూషా.

ఈదృగ్గుణోపేత స్సాధకః పూర్వోక్తలక్షణసంపన్నం గురు మాశ్రయే త్స్వాభిలాషార్థసిద్ధయే । తథా చోక్తం భగవతా "తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయా" ఇతి.

"గురుశుశ్రూషయా విద్యా పుష్కలేన ధనేన వా । అథవా విద్యయా విద్యా చతుర్థం నోపలభ్యతే" ఇతి విద్యాసంపాదనే త్రీణి సాధనాని స్మర్యమాణాని । కథం శుశ్రూషా ఏవ భగవతోపదిష్టా విద్యాయా స్సాధనత్వే నేతి చే దుచ్యతే। శ్రీవిద్యాయా స్తుల్యయా విద్యయా యత్రకుత్రా ప్యవిద్యమానత్వా ద్విద్యాన్తరప్రదానేన లబ్ధు మశక్యా ఏవ తథా చోక్తం నిత్యాషోడశికార్ణవే—

విద్యయా తుల్యం ధనం యత్రకుత్రాపి నోపలభ్యతే । కించ శిష్యేణ దత్తం ధన మచిరా దేవ నశ్యతి । గురుణా దత్తా తు విద్యేహలోకే పరత్ర చ సర్వకాలసర్వావస్థాసు సుస్థిరా ప్రకాశతే హి । తస్మా చ్ఛ్రద్ధాభక్తిపురస్సరా శుశ్రూషైవ గుర్వనుగ్రహే ముఖ్యకారణ మితి సైవోపదిశ్యతే భగవతా తద్విద్ధీత్యాదినా । అతో విద్యాభిలాషీ శుశ్రూషణా త్ప్రమాదో నకర్తవ్యః । అత్ర సాధకే నేద మవశ్యం జ్ఞాతవ్యమ్। న విద్యాసంగ్రహోపాయమాత్ర మేవ గురుశుశ్రూషణ మితి యతో విద్యాఫలప్రాప్తి రపి సర్వథా గుర్వధీనా గురుభక్తి మూలికైవ । తథా చోక్తమ్ ॥

"యస్య దేవే పరాభక్తి ర్యథా దేవే తథా గురౌ ।
తస్యైతే కథితా హ్యర్థాః ప్రకాశన్తే మహాత్మనః ।
యథా దేవే తథా మన్త్రే యథా మన్త్రే తథా గురౌ ।
యథా గురౌ తథా స్వాత్మ న్యేవం భక్తిక్రమః ప్రియే ॥
మనుష్యచర్మణా బద్ధః సాక్షాత్పరశివ స్స్వయమ్ ।
స చ్ఛిష్యానుగ్రహార్థాయ గూఢం పర్యటతి క్షితౌ ।
అత్రినేత్ర శ్శివస్సాక్షా దచతుర్బాహు రచ్యుతః ।
అచతు ర్వదనో బ్రహ్మా శ్రీగురుః కథితః ప్రియే ॥
యథా ఘటశ్చ కలశః కుమ్భశ్చైకార్థవాచకః ।

తథా దేవశ్చ మన్త్రశ్చ గురుశ్చైకార్థ ఉచ్యతే ॥
గురుభక్తివిహీనస్య తపోవిద్యాకులంవ్రతమ్ ॥
సర్వం నశ్యతి తత్రైవ భూషణం లోకరంజనమ్ ॥
భోగమోక్షార్థినాం బ్రహ్మవిష్ణ్వీశపదకాంక్షిణామ్ ।
భక్తిరేవ గురౌ దేవి నాన్యః పన్థా ఇతి శ్రుతిః ॥
గురౌ మనుష్యబుద్ధిం చ మన్త్రే చాక్షరబుద్ధికమ్ ।
ప్రతిమాసు శిలాబుద్ధిం కుర్వాణో నరకం వ్రజేత్ ॥
గురుం నమర్త్యం బుద్ధ్యేత యది బుద్ధ్యేత తస్య హి ।
న కదాచిద్భవేత్సిద్ధిర్మన్త్రైర్వా దేవతార్చనైః ॥
శివే రుష్టే గురుస్త్రాతా గురౌ రుష్టే న కశ్చన " ఇతి విద్యా-
ఫలప్రాప్తిరపి గుర్వధీనైవేత్యుపదిష్టత్వాత్సర్వదా గుర్వ-
నుగ్రహసంపాదనాయ గురౌ భక్తిః కార్యేతి చోదనా ॥

గుర్వన్వేషణా.

విద్యాసంగ్రహే సద్గురుస్సర్వథాఽన్వేష్టవ్యస్సాధకేన
నో చేత్ప్రమాదవశాదసద్గుర్వధీనోఽపి భవేత్ । తథా చేది
హ చ పరత్ర చానర్థాయైవ కల్పతే । తస్మాత్సద్గురో
రన్వేషణేఽవశ్యం వక్ష్యమాణవిశేషా జ్ఞాతవ్యాః । యతో
దాంభికాస్స్వార్థాభిలాషిణో హ్యాచార్యవేషేణ బాహు
ల్యేన సంచరన్తి । తథా చోక్తం ॥

" గురవో బహవ స్సన్తి దీపవచ్చ గృహే గృహే ।
దుర్లభోఽయం గురు ర్దేవి సూర్యవ త్సర్వదీపకః ।
గురవో బహవ స్సన్తి వేదశాస్త్రాదిపారగాః ।
దుర్లభో యం గురు ర్దేవి పరతత్త్వార్థపారగః ।
గురవో బహవ స్సన్తి కుమస్త్రౌషధి వేదినః ।
నిగమాగమశాస్త్రోక్తమ న్త్రజ్ఞో దుర్లభో భువి ।
గురవో భహవ స్సన్తి శిష్యవిత్తాపహారకాః ।
దుర్లభోఽయం గురు ర్దేవి శిష్యదుఃఖాపహారకః ।
శివాదిగురుపర్యన్తం పారంపర్యక్రమేణ యః ।
అవాప్తతత్త్వసంభారః సగురు ర్నాపరః ప్రియే ।
యే దత్వా సహజానన్దం హర స్తి న్ద్రియజం సుఖమ్ ।
సేవ్యా స్తే గురువః శిష్యై రన్యే త్యాజ్యా ప్రతారాకాః ॥ "

—ఇతి కులార్ణవే.

శూద్రాణాం చ తథా స్త్రీణాం గురుత్వం న కదాచన ।
వైశ్య స్యాపి తథా రాజ్ఞో విద్యోత్కర్ష బలేన చ ।
గురుత్వం కేచి దిచ్ఛన్తి స్వోత్తమం ప్రతి కేశవ ।
ఉత్తమః పంచధా ప్రోక్తో గురు బ్రహ్మాత్మవేదిభిః ।
బ్రహ్మచారీ గృహస్థశ్చ వానప్రస్థశ్చ భిక్షుకః ।
అతివర్ణాశ్రమీ చేతి క్రమా చ్ఛ్రేష్ఠా విచక్షణా ।
విద్యోత్కర్షబలే నైవ గురు ర్భవతి నాన్యథా ।
అతివర్ణాశ్రమీ ప్రోక్తో గురు స్సర్వాధికారిణామ్ ।

న కస్యాపి భవే చ్ఛిష్యో యథాఽహం పురుషోత్తమ ।
అతివర్ణాశ్రమీ సాక్షా ద్గురూణాం గురు రుచ్యతే ।
తత్సమో నాధిక శ్చాస్మిం ల్లోకేఽ స్త్యేవ న సంశయః ।
—ఇతి సూతసంహితాయాం ముక్తిఖణ్డే పంచమేఽధ్యాయే.
విద్యాభిలాషీ రాగాదినా గుర్వన్వేషణా దుపరమం కృత్వా యేన కేనాపి మార్గేణ విద్యారంభం న కుర్యాత్ । యతో మహా ననర్థః స్మర్యతే స్వాయత్తాదివ్యాపారేషు । తథా హి-
"యదృచ్ఛయా శ్రుతం మన్త్రం దృష్ట్వా నాపి ఛలేన చ ।
పత్రే స్థితం చవాధ్యాప్య తజ్జప స్స్యా దనర్థకృత్ ।
పుస్తకే లిఖితా న్మన్త్రా న్విలోక్య ప్రజపన్తి యే ।
బ్రహ్మహత్యాసమం తేషాం పాతకం వ్యాధిదుఃఖద మితి ॥
అనాద్యవిచ్ఛిన్నపారంపర్యప్రాప్తసద్గురూపదిష్టమన్త్రానుష్ఠానా న్మహత్ఫలం చ స్మర్యతే ॥ తథా హి—
ఉపదేశస్య సామర్థ్యా చ్ఛ్రీగురో శ్చ ప్రసాదతః ।
మన్త్రప్రభావా ద్భక్త్యా చ మన్త్రసిద్ధిః ప్రజాయతే ॥
సిద్ధమన్త్రా ద్గురో ర్లబ్ధో మన్త్రో య స్సిద్ధిభా గ్భవేత్ ।
పూర్వజన్మకృతాభ్యాసా న్మన్త్రో వా శీఘ్రసిద్ధిదః ।
దీక్షాపూర్వం కులేశాని పారంపర్యక్రమాగతమ్ ।
న్యాయలబ్ధ శ్చైవ మన్త్రః స చ సిద్ధో న సంశయః ।

అదీక్షితా యే కుర్వన్తి జపపూజాదికాః క్రియాః ।
న ఫలన్తి ప్రియే తేషాం శిలాయాముప్తబీజవత్ ।
దేవి దీక్షావిహీనస్య న సిద్ధిర్న చ సద్గతిః ।
తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన గురుణా దీక్షితో భవే" దితి ॥
యతో విద్యాభిలాషిణస్సద్గురోర్లబ్ధదీక్షితస్య విద్యాఫల ప్రాప్తిస్తద్విపరీతస్య చానర్థఫలప్రాప్తిశ్చ స్మర్యతేఽతో విద్యాభిలాషిణా దీక్షాప్రాప్త్యై సద్గురుస్సర్వథాఽన్వేషణీయ ఆశ్రయణీయశ్చ ॥

దీక్షా.

దీక్షా తు విద్యాధికారయోగ్యతాసిద్ధిహేతుః । సా చావశ్యం సద్గురోస్సకాశాదేవ సంగ్రాహ్యా । సా చ విద్యార్థినోఽన్తఃకరణపరిపాకవశాన్మన్దమధ్యమోత్తమభేదేన త్రిధా । గృహీతవిద్యామాత్రానుష్ఠానయోగ్యతాహేతుర్మన్దా । ఆమ్నాయపంచకానుష్ఠానయోగ్యతాహేతుర్మధ్యమా । ప్రణవం వినా సకలవిద్యానుష్ఠానయోగ్యతాహేతురుపదేశాధికారహేతుశ్చోత్తమా । ఇయముత్తమా దీక్షా పూర్ణదీక్షేత్యుచ్యతే । అస్యామేవ దీక్షాయాం పూర్ణాభిషేకస్సంపద్యతే యేన వినా పూర్ణాధికారో న లభ్యతే । తథా చోక్తం ।
"ఏవం దత్వా గురుర్దీక్షాం కుర్యాత్పూర్ణాభిషేచనం ।

వినా యేనాభిషేకేణ సాధకః పూర్ణబోధతామ్।
ఆచార్యత్వం చ నాప్నోతి సద్గతిం చ సమీహితా'' మితి।
దీక్షాయా స్త్రైవిధ్య మేత ద్యజ్ఞదీక్షాయా మేవ తృతీయేస్థానే జన్మని। యజ్ఞదీక్షాయామిత్యత్ర యజ్ఞశబ్దః కర్మయజ్ఞో జపయజ్ఞ శ్చేతి ద్వివిధయజ్ఞపరో ఽప్యత్ర దీక్షాపరికరణే జపయజ్ఞపర ఏవేత్యవగన్తవ్యః। స చ జపయజ్ఞో భగవత్స్వరూప ఏవేతి భగవతః ప్రతిజ్ఞా సువిదితా "యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మీ''తి। ప్రణవాధికార స్తు సన్యాసదీక్షాయా మేవ చతుర్థే జన్మని। ఇయం దీక్షావిభాగప్రక్రియా అనాద్యవిచ్ఛిన్నగురుపరంపరా ప్రాప్తభారతీసాంప్రదాయమర్యాదైవ। తథా చోక్తం రేణుకాతన్త్రే -

"భారతీయతయ స్సర్వే యతీనాం గురవ స్స్మృతాః।
ద్విమాసం వా త్రిమాసం వా గ్రామే గ్రామే స్థితి స్స్మృతా॥
గీతాది పాఠ స్సర్వేషాం సమ ఏవోదిత స్సదా।
భారతీనాం విశేష స్తు సర్వమన్త్రజప స్సదా।
ఆదిత్యాదిషు భక్తిశ్చ తత్పూజా తన్నివేదనమ్।
ఏవం విధాని కర్మాణి యతీనాం విహితాని హి।
బాలాదిపాదుకాన్తానాం మన్త్రాణా ముత్తమం జపమ్।
భారతీయతిభిః కార్యం నిత్య మేవ న సంశయః॥

ఓంకారజపమాత్రం త్వన్యేషాం తు విధీయతే ।
ప్రణవాదన్యమన్త్రాణా మనుష్ఠానం తు నాచరేత్ ।
ఆచరేద్యది మూఢాత్మా రౌరవం నరకం వ్రజేత్ ।
భారతీనాం యతీశానాం ధర్మ ఉక్తస్సనాతన " ఇతి ।
దీక్షాయాః పరమప్రయోజనం విద్యాధికారయోగ్యతాసిద్ధి రిత్యుచ్యతే। కేయం విద్యాధికారయోగ్యతా కథంవా తత్సిద్ధి ర్దీక్షయా ఇత్యత్ర కించి దుచ్యతే — " దేవో భూత్వా దేవా న్యజేత్ " " నారుద్రో రుద్ర మర్చయే " దితి విధినిషేధాభ్యాం దేవతాభావాపన్న స్యైవ తత్త ద్దేవతా విద్యాధికారయోగ్యతా ఇతి విజ్ఞాయతే ॥

"అగ్నిర్వై దీక్షిత" ఇతి శ్రుత్యా జ్యోతిష్టోమదీక్షయాఽధ్వర్యుణా దీక్షితో యజమానోఽగ్ని రిత్యుచ్యతే। అగ్నిరేవ జ్యోతిష్టోమస్య దేవతా।యజ్ఞాధికారీద్విజ స్తద్దీక్షయా దీక్షిత స్స స్సగ్నిభావ మాపన్న ఇతి స్పష్టం విజ్ఞాయతే । తన్న్యాయే నైవ జపయజ్ఞదీక్షయా మపి సద్గురుణా దీక్షిత స్తత్త ద్దేవతాభావ మాప్నోతీతి శ్రుతిస్మృతిన్యాయసమ్మత ఏవ। దీక్షయా తత్త ద్దేవతా భావః కథం లభ్యత ఇతి చే దుచ్యతే జపయజ్ఞే సాధనాని త్రీణి హి మనోవాక్కాయాని। తాని స్వభావతో మానుషాణీ త్యుచ్యన్తే। యదా తేషాం

దేవతాభావ మాపద్యతే తదా జపకర్తురపి దేవతాభావ స్సం పద్యతే। దీక్షాప్రకరణేషు దీక్షాప్రకారా నానాత్వేన స్మర్యమాణా అపి సర్వతన్త్రేకాన్తేన శక్తిపాతప్రక్రియా హస్తమస్తక సంయోగాదినా విహితేతి విజ్ఞాయతే। తేన శక్తిపాతేన గురో స్సకాశా చ్ఛిష్యస్య మనోవాక్కాయాని సంస్కృతాని భవన్త్యత శ్శిష్యః దేవతాభావ మాప్నోతీత్యత్ర శ్రుతిస్మృతి సదాచారాః ప్రమాణమ్॥ తథా చోక్తం—"పరిపక్వమలాయే తానుత్సాదనహేతుశక్తిపాతేన పరే తత్త్వే యోజయతి స దీక్షయా ఆచార్యమూర్తిస్థ" ఇతి। అన్యచ్చ "దీక్షా స్త్రిస్రః శాక్తీ శామ్భవీ మాన్త్రీ చేతి। తత్ర శాక్తీ శక్తిప్రవేశనాత్। శామ్భవీ చరణవిన్యాసాత్। మాన్త్రీ మన్త్రోపదిష్ట్యా" ఇతి। అభిషేకాదినా కాయం కళాగ్రహణే నాన్తఃకరణం గురూచ్చారణపూర్వకమన్త్రోచ్చారణేన వాక్చ పవిత్రీక్రియన్తే। కించ దీక్షావిధా గురుణా దేవతాప్రతిష్ఠా శిష్యే క్రియతే। తథా చోక్తం తన్త్రరాజే॥

"చక్రే దేవ్యాం తథా శిష్యే ప్రతిష్ఠా త్రివిధోచ్యతే। సా తు తత్త్వవిదా కార్యా సంప్రదాయానురోధినే" తి। దేవతాప్రతిష్ఠాధికారీ గురు రేవ యత స్తదధీనా దేవతా।

తథాచోక్తం శ్రీరామచన్ద్రేణ—
"దైవాధీనం జగత్సర్వంమన్త్రాధీనం తు దైవతమ్ ।
తన్మన్త్రం బ్రాహ్మణాధీనం బ్రాహ్మణో మమ దేవతా" ఇతి।

కర్తృలక్షణమ్.

జపకర్తృలక్షణ మాహ కారకశ్రుతి రథరూపకకల్పనాయా—
"ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథ మేవతు । బుద్ధిన్తు సార
థిం విద్ధి మనః ప్రగ్రహ మేవచ । ఇన్ద్రియాణి హయా నాహు
ర్విషయాం స్తేషు గోచరాన్ । ఆత్మేన్ద్రియమనోయుక్తం
భోక్తే త్యాహు ర్మనీషిణ" ఇతి ॥

ఏవం సద్గురుణా చోదితవిధినా దీక్షితానాం పురుషాణాం
స్త్రీణాం వా తన్త్రరమ్భే ఽధికారః న త్వన్యేషామ్ । తథా
చోక్తం మేరుతన్త్రే"—

"ద్విజానా మనుపేతానాం స్వకర్మాధ్యయనాదిషు ।
యథాధికారో నాస్తీహ స్యా చ్చోపనయనాదిషు ।
తథా చాదీక్షితానాం చ మనుదేవార్చనాదిషు ।
నాధికారో స్త్యతః కుర్యా దాత్మానం మన్త్రసంస్కృతమ్॥
దీయతే జ్ఞానవిజ్ఞానం క్షీయన్తే పాపరాశయః ।
తేన దీక్షా ఇతి ప్రోక్తా ప్రాప్తా చేత్సద్గురో ర్ముఖాత్ ॥

అసద్గురుః స్వయం నష్టః కథం తారయతే పరమ్ ।
వింశద్వి్శ్వోపకగుణై ర్యుక్తో యస్య గురు ర్భవేత్ ॥
—ఇతి తన్త్రిరాజే.

"గుర్వనుజ్ఞా మృతే మోహా ల్లోభా ద్వా కురుతే యది ।
సపుత్రదారో నిధనం ప్రాప్నువ న్నిరయం వ్రజేత్ ॥
తస్మా త్పూర్ణాభిషేకేణ ప్రాప్తానుజ్ఞ స్సమాచరే" దితి ।
దీక్షాయోగ్యతాహేతు ద్విజానా ముపనయనం తీవ్రవేద
నాం చ । ద్విజస్త్రీణాం తు వివాహో వేదనాం చ । శూద్రా
దీనాం చాచార్యానుగ్రహ ఏవ యోగ్యతాహేతు రితి సర్వ
తన్త్రిసమ్మతిః ॥

దీక్షార్థినం విద్యాభిలాషిణం శిష్య మాచార్య స్సమ్య
క్పరీక్ష్య దీక్షాం కుర్యాత్ । నోచే న్మహతే ఽనర్థాయ
కల్పత ఇతి స్మర్యతే । తథా హి—

"ధనార్థిన స్తు గురవః శిష్యా స్సిద్ధ్యర్థినః కలౌ ।
తస్మా న్నచోభయో స్సిద్ధి ర్దేవతానాం విడంబనమ్ ।
దత్వా దీక్షా స్తు లోభా ద్యై ర్దేవతాశాప మాప్నుయాత్ ।
పరశిష్యే చేష్టవంశే ధూర్తే పండితమానిని ।
స్త్రీద్విష్టే సామయే త్రస్తే వ్యంగే దీక్షాతు నిష్ఫలా ॥
—ఇతి మేరుతన్త్రే.

"శ్రీభైరవ ఉవాచ-
శృణు దేవి మహాగుహ్యం యోగినీహృదయం పరమ్।
త్వ త్ప్రీత్యా కథయా మ్యద్య గోపితవ్యం విశేషతః।
ఏవం త్వయాఽహ మాజ్ఞప్తో మదిచ్ఛారూపయా ప్రభో।
కర్ణాత్కర్ణోపదేశేన సంప్రాప్త మవనీతలమ్।
న దేయం పరశిష్యేభ్యో నాస్తికానాం న చేశ్వరి।
న శుశ్రూషాలసానాం చ నైవానర్థప్రదాయినామ్॥
పరీక్షితాయ దాతవ్యం వత్సరోర్ధ్వోషితాయ చ।
ఏతజ్జ్ఞాత్వా వరారోహే సద్యః ఖేచరతాం వ్రజేత్॥"
—ఇతి వామకేశ్వరతన్త్రే.

కించ "ఏతేన విద్యా హ వై బ్రాహ్మణ మాజగామ।
గోపాయ మా శేవధిష్టేఽహ మస్మి। అసూయకా యానృజ
వే ఽయతాయ నమా బ్రూయా వీర్యవతీ తథాస్యామ్"
—ఇతి యాస్కః నిరుక్తే.

ఆత్మపురాణే చ– "బ్రహ్మవిద్యా ఽతిసంఖిన్నా బ్రహ్మి
ష్ఠం బ్రాహ్మణం యయా। వరాంగనాసమాం మా హి మా
కృథాః సర్వసేవితామ్। గోపాయ మాం సహైవ త్వం కు
లజా మివ యోషితామ్। శేవధి స్త్వేషయ స్తే ఽహ మిహ
లోకే పరత్ర చ" ఇత్యారభ్య।

తన్త్రజ్యోత్స్నా

"నిన్దాగుణవతాం తద్వత్సర్వదా ఽర్జవశూన్యతా
ఇన్ద్రియాధీనతా నిత్యం స్త్రీసంగశ్చావినీతతా ।
కర్మణా మనసా వాచా గురౌ భక్తివివర్జనమ్ ।
ఏవమాద్యా యేషు దోషాస్తేభ్యో వర్జయ మాం సదా ।
ఏవం హి కుర్వతో నిత్యం కామధేనురివాస్మి తే ।
వంధ్యా ఽన్యథా భవిష్యామి లతేవ ఫలవర్జితా"॥
ఇతి ప్రతిపాద్యాన్తే.—
"తస్మాదేవం విధం శిష్యం నగృహ్ణీయాత్కథంచన ।
యది గృహ్ణాతి మోహేన తత్పాపైర్వ్యాప్యతే గురు" రితి.

గురుదక్షిణా.

విద్యాభిలాషీ శాస్త్రోక్తం సద్గురుం సమ్యగన్విష్య తముపసృత్య యథావిధి తేన సమ్యక్పరీక్షిత స్సన్దీక్షితో భూత్వా యథాశక్తి గురుదక్షిణాం దద్యాత్ । నోచేత్తచ్ఛక్తిర్న సంక్రామతీత్యుచ్యతే తన్త్రరాజే ॥ తథా హి.—

"ఏవం దేవి ప్రతిష్ఠాయాం క్రమస్సాన్నిధ్యకారకః ।
గురవే దక్షిణాం దద్యాత్ప్రత్యక్షాయ శివాత్మనే ।
సర్వస్వం వా తదర్ధం వా తదర్ధం వా తదాజ్ఞయా ।
న చేత్తచ్ఛక్తిసంక్రాన్తిః కథమస్య భవిష్యతి ।
గజాశ్వమహిషీమేషపశుదాసీమహీమియమ్ ।

సువర్ణం భూషణం వాసో భవనం వా ఽన్యదీప్సితమ్ ।
దద్యాత్స్వశక్తితో భక్త్యా త్వశక్తో యది సర్వథా ।
సర్వదా ఽసౌ తదాయత్త స్తేన సిద్ధి ర్భవిష్యతీ" తి ।

ఏవం ప్రవర్తితౌ గురుశిష్యా విహలోకే పరత్రచ మహతీం శ్రియ మాప్నుత ఇత్యత్ర న కోఽపి సందేహః । తథా చోక్తం మేరుతన్త్రే—

"భక్తిశ్రద్ధాన్వితౌ శిష్యగురూ సంపూర్ణలక్షణౌ ।
సర్వోఽపి మార్గ స్తత్కాలం భుక్తిముక్తిప్రదాయక" ఇతి ।

స్త్ర్యాదీనా మప్యధికారః.

స్త్రీణాం శూద్రాదీనా మపి చ దీక్షా స్మర్యతే మేరుతన్త్రే—
"స్వాగమోక్తేన మార్గేణ స్త్రీశూద్రై రపి పూజనమ్ ।
కర్తవ్యం సంస్కృతై స్తైశ్చ స్వాగమోక్తేన వర్త్మనా ।
విధవాయా స్సుతాదేశా త్కన్యాయాగ పితురాజ్ఞయా ।
భర్త్రైవ దీక్ష్యతే భార్యా యతో ఽసౌ సర్వదా గురుః ।
తయాఽపి పూజ్యో దేవస్య బుద్ధ్యాఽసౌ సర్వసాధనై" రితి ।

తన్త్రస్వరూపమ్.

విద్యాభిలాషీ సద్గురుణా సమ్యగ్దీక్షిత స్స్వదేవతానుగ్రహార్థం తన్త్ర మారభేత యథావిధి ।

తన్త్రిజ్యోత్స్నా

తన్త్రి న్తు త్రివిధం నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం చేతి। తత్ర నిత్యం ద్వివిధం ప్రధాన మంగంచేతి। తత్ర ప్రధాన తన్త్రిస్య దేవతా గాయత్రీ త్యుచ్యతే। సా చ ద్వివిధా ప్రకటా గుప్తా చేతి। తత్ర పకటా చతుర్వింశత్యక్షరా సుప్రసిద్ధా ఉపనయనదీక్షావిషయా। శ్రౌతస్మార్తాదిసకలవిద్యాగ్రహణాధికారహేతుః ద్విజత్వాధికారహేతుశ్చ। సా చ యథాకాల ముపదేష్టవ్యా। నోచే ద్వ్రాత్యతాయాపత్తిర్వాయో భవే దితి శ్రుతిస్మృతిసదాచారప్రమాణసమ్మతిః। గుప్తా తూపనీతేన వేదనాపూర్వక మభ్యుదయనిశ్శ్రేయసాభిలాషయాఽన్వేష్టవ్యా। తావన్తం కాలం గోప్యా ఏవేతి గుప్తే త్యుచ్యతే। గుప్తా తు త్రివిధా। త్ర్యక్షరీ మన్దదీక్షావిషయా। పఞ్చదశాక్షరీ మధ్యమదీక్షావిషయా। షోడశాక్ష ర్యుత్తమదీక్షావిషయా॥ ఉత్తమాదీక్షైవ పూర్ణదీక్షేత్యవోచామ। తయా దీక్షిత ఏవ పూర్ణదీక్షితః పూర్ణాఽధికారీ చేత్యుచ్యతే సాంప్రదాయవిద్భిః। తస్యైవ ప్రకటగాయత్ర్యా స్తుర్యపాదానుష్ఠానే ఽధికార స్సంపద్యతే। ఏతావన్తం కాలం ప్రకటగాయత్ర్యా స్తుర్యపాదస్యాపి గోప్యత్వ మేవ॥

అంగం చతుర్విధం గాణాపత్యశైవవైష్ణవసౌరభేదాత్। అంగేతు చతుర్వింశత్యక్షరీ గణపతేః షడక్షరీ శివస్య అష్టా

క్షరీ వైష్ణవస్య సౌర స్యాప్యష్టాక్షరీ ముఖ్యాః। గాణా శ్చేత
రే। ప్రధాన మంగసహితం సత్పంచాయతన మిత్యుచ్యతే।
పంచాయతన విద్యైవ శ్రీవిద్యా। తత్ర గుప్తవిద్యాధికారతార
తమ్యభేదేన శ్రీవిద్యాధికారిణాం మధ్యే మందమధ్యమోత్తమ
భేదః। పంచాయత నోపాసనస్య ఫల మాహ పద్మపురాణే
పుష్కరఖణ్డే ఒహ్నికప్రకరణే–

అతగ పరం దేవానా మర్చనం కారయే ద్బుధః।
గణేశం పూజయే ద్యస్తు విఘ్న స్తస్య న బాధతే।
ఆరోగ్యార్థే ఒర్చయే త్సూర్యం ధర్మమోక్షాయ మాధవమ్।
శివం ధర్మార్థమోక్షాయ చతుర్వర్గాయ చణ్డికా మితి॥
అన్యచ్చ ‹ఆరోగ్యం భాస్కరాదిచ్ఛే ద్ధన మిచ్ఛే త్పరాంబయా।
ఐశ్వర్య మీశ్వరా దిచ్ఛే న్మోక్ష మిచ్ఛే జ్జనార్దనాత్॥
నిర్విఘ్నే నార్థ సిద్ధి స్స్యా ద్గణనాథస్య చాజ్ఞయా। ఇతి।
అథ పర్వాది కాలభేదేన యద్విహితం తన్నైమిత్తిక మిత్యు
చ్యతే। కామ్యం త్వైచ్ఛిక మభ్యుదయహేతు శ్శాన్తికపౌష్టి
కాది హేతు శ్చ।

నిత్యం తు పున ద్వివిధం సాధారణ మసాధారణంచేతి॥
తత్ర సాధారణం మన్వాది స్మృతిభి రుపదిష్టం। అసాధారణ
స్తు గురో స్సకాశా ద్దీక్షయా లబ్ధ మితి వివేకః। అత్ర ప్రథ

మతః సాధారణా ఽసాధారణరూపం సామాన్యత స్సంగ్ర
హే ణోచ్యతే॥ తత్తన్త్రం బ్రాహ్మే ముహూర్తే సుషుప్తే
రుద్ధానప్రభృతి పున స్సుషుప్తిపర్యన్తం రాత్రౌ ద్వితీయ
యామే వ్యాప్త మితి విజ్ఞాయతే। దీక్షితేన య న్మనసా
వాచా కర్మణా యచ్చ స్మృతం య దుక్తం యచ్చకృతం
తత్సర్వ మపి తన్త్రి మిత్యుచ్యతే సాంప్రదాయ విద్భిః। తథా
చ స్మర్యతే “ప్రాణబుద్ధి దేహధర్మాధికారపర్యన్త జాగ్ర
త్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థాసు మనసా వాచా కర్మణా యచ్చ
స్మృతంయదుక్తం యత్కృతం తత్సర్వం బ్రహ్మార్పణం భవే”
దితి “ప్రాత స్సముద్ధా య తవ ప్రియార్థం సంసారయాత్రా
మనువర్తయా మీ” త్యాశిషో విద్యమానత్వా చ్చేతి ॥

అథ తన్త్రమ్.

సద్గురో ర్దీక్షాం ప్రాప్త స్సాధక స్తన్త్రం సమ్య గ్విజ్ఞా
యాఽఽహారహ స్సమ్య గాచరేత్। బ్రాహ్మేముహూర్తే చోద్ధా
యేష్టదేవతాం స్మృత్వా హస్తౌ పాదౌ చ ప్రక్షా ల్యాన్య
వస్త్రం పరిధీ యాచమ్య బ్రహ్మరంధ్రే నిజగురుం ధ్యాత్వా
మానసోపచారై స్సంపూజ్య “ప్రాతఃప్రభృతిసాయాన్తం
సాయాదిప్రాతర న్తతః। యత్కరోమిజగన్నాథ తదస్తు తవ
పూజన” మితి గురవే సర్వం నివేద్య త్రిపురసున్దరీం ధ్యాత్వా

గురుమన్త్రదేవతాత్మనా మైక్యం విభావ్య అజపాం కుర్యాత్।
తతః "త్రైలోక్యచైతన్యమయి త్రిశక్తే విశ్వస్య మాతర్భవ
దాజ్ఞయైవ। ప్రాతస్సముత్థాయ తవ ప్రియార్థం సంసార
యాత్రా మనువర్తయామీ"తి దేవీం సంప్రార్థ్య "సముద్ర
మేఖలే దేవి పర్వత స్తనమండలే। విష్ణుపత్ని నమస్తుభ్యం
పాదస్పర్శం క్షమస్వ మే" ఇతి భూమిం సంప్రార్థ్య శ్వాస
యుక్తం పాదం నిధాయ గృహాద్బహిర్యామ్యాం నైరృతీం
వా దిశం వ్రజేత్। అథ మౌనీ దక్షిణకర్ణోపవీతవా న్నిరీతం
పృష్ఠతఃకృత్వా సంవృతమస్తకో మూత్ర్కాన మస్పృశన్
రహస్యే మలం విసృజ్య మృత్తికయా జలేన చ యథావిధి
శౌచంకృత్వా పశ్చాద్దేశాన్తరం గత్వోపవీతనా నాచా
మేత్। అథాఽవ్యగ్రః ప్రాఙ్ముఖో నిషణ్ణో దంతధావనం
కుర్యాత్। పునరాచమ్యారుణోదయే తీర్థస్నానం కుర్యాత్।
తీర్థస్నానాశక్తౌ గృహస్నానం కుర్యాద్యథావిధి॥ అథ
సదశ మఖణ్డం శ్వేతం ధౌతవస్త్రద్వయం ధృత్వా స్నాన
వస్త్రం పరిపీడ్యాచమ్య తిలకం ధృత్వా స్థిరమనాః ప్రాఙ్ముఖ
ఉపవిశ్య పవిత్రపాణిస్స న్నాచమ్య ప్రాణానాయమ్య స్వశా
ఖోక్తవిధినా సన్ధ్యా ముపాసీత। అథ సూర్యాయార్ఘ్యం
దత్వా తీర్థతోయం సమాదాయ స్వధామ్నో మందిరం గత్వా

స్వశాఖోక్తవిధినా నిత్యహోమం కృత్వా బ్రహ్మయజ్ఞం నిర్వర్త్య తర్పణమాచరేత్ । తతః పూజాసంభారవాన్యాగమందిరం గత్వోపవిశ్యాసనే శుద్ధే గురూపదిష్టవిధినా పంచాయతనమర్చయేద్యథాధికారమ్।తతో మాధ్యాహ్నికవిధిం కృత్వా భుంజీత । భుక్త్వా చాచమ్య తాంబూలం భక్షయేత్ । దివా స్వాపం మైథునం చ న కుర్వీత। అథాఽఽసాయం సిద్ధాన్తచిన్తనం కుర్యాత్ । కాలే సముప్రాప్తే సాయన్తనీం సంధ్యాం హోమం చ విదధ్యాత్। తతో దేవార్చనమాచరేద్గురూపదిష్టేన విధినా। అథ భోజనం కుర్యాత్ । తతఃపుష్పానులేపనం కృత్వా శుద్ధశయ్యాయాం శయీత । ప్రాప్తే నిమిత్తే సపర్యావిధినా భార్యయా సహ శయీత యావద్వేతఃపాతః।తదపి నిషిద్ధదివసేషు వర్జయేత్ ।ఏవమహరహస్సమాచరతస్సిద్ధిర్భవతి సిద్ధిర్భవతి " । ఆహారనిద్రాభయమైథునాదీని కర్మాణి పశ్వాదీనామివ మనుష్యాణామపి నిసర్గతస్సమానే యద్యప్యధికారవద్భిః విద్వద్భిఃపురుషైస్సర్వాః క్రియాః శాస్త్రచోదితవిధినా యథాకాలం మన్త్రసంస్కృతా నిర్వర్తితాశ్చేత్తాః పశుభావాద్దూరోత్సారితాస్సత్యః పవిత్రక్రియాస్తేఽతస్తాసాం కర్తా అపి పశుభావాద్దేవతాభావమాప్నోతీత్యత్ర శ్రుతిస్మృతిసదాచారాః ప్రమాణమ్॥

అథ తన్త్రిసూత్రే గ్రథితానాం క్రియాణాం ప్రకాశక క్రియతే
సంక్షేపతో జిజ్ఞాసూనా మత్యన్తోపకారాయ ॥

సద్గురుః

గురుశబ్దార్థ మాహ —

గుశబ్దస్త్వన్ధకార స్స్యాత్ రుశబ్ద స్తన్నిరోధకః ।
అన్ధకారనిరోధత్వా ద్గురు రిత్యభిధీయతే ।
గకార స్సిద్ధిద ప్రోక్తో రేఫః పాపస్య దాహకః ।
ఉకారో విష్ణురిత్యుక్త స్త్రితయాత్మా గురుః పరః ।
గకారో జ్ఞానసంపత్తి రేఫ స్తత్ర ప్రకాశకః ।
ఉకార శ్శివతాదాత్మ్యం గురు రిత్యభిధీయతే ॥
గుహ్యాగమార్థతత్త్వానాం బోధనా దపి ।
రుద్రాది దేవరూపత్వా ద్గురు రిత్యభిధీయతే ॥
వింశద్విశ్వోపక గుణై ర్యుక్తో యస్స గురు ర్భవేత్ ।
ఇత్యాదినా సద్గురో ర్లక్షణ ముపోద్ఘాతము తదత్రానుసన్ధేయమ్॥

దీక్షా.

దీక్షాశబ్దార్థ మాహ —

"దీయతే జ్ఞానవిజ్ఞానం క్షీయన్తే పాపరాశయః ।
తేన దీక్షా ఇతి ప్రోక్తా ప్రాప్తాచే త్సద్గురోర్ముఖాత్ ।
దివ్యభావప్రదానా చ్చ క్షాలనా త్కల్మషస్య చ ।

దీక్షేతి కథితా సద్భి ర్భవబన్ధవిమోచనాత్ " ఇతి ।
దీక్షా బహురూపా ఉపనయనదీక్షా వివాహదీక్షా యజ్ఞదీక్షా సన్న్యాసదీక్షా ఇతి చ । ఉపనయనదీక్షాయా మధికారిణా ద్విజత్వం లభ్యతే । దీక్షితస్య వటోః విద్యాగ్రహణాధికార స్సంపద్యతే। వివాహదీక్షాయాం దీక్షితాయాః కన్యాయాః కర్మాధికార స్సమ్పద్యతే। యజ్ఞదీక్షయా యాగాధికార స్సంపద్యతే। సన్న్యాసదీక్షయా జ్ఞాననిష్ఠాధికార శ్చ లభ్యతే ॥ దీక్షావిధయ స్తు గోప్యాః గురుముఖైకవేద్యా ఏవ । తథాచోక్తమ్—
"పూర్ణదీక్షాక్రమం దేవి యస్య కస్యాపి నోచ్చరేత్ ।
ద్వాదశాబ్దం గురు శ్శిష్యం శోధ్యానన్తర ముచ్చరే" దితి ॥

దీక్షాయా ఆవశ్యకతా.

" వినా దీక్షాం న మోక్ష స్స్యా త్తదుక్తం శివశాసనే ।
సా చ న స్యా ద్వినాచార్య మిత్యాచార్యపరమ్పరా ॥
తస్మా త్సిద్ధాన్తం సంప్రాప్య సంప్రదాయాదిహేతుభిః ।
అన్తరేణోపదేష్టారం మన్త్రి స్స్యు ర్నిష్ఫలా యతః॥" ఇతి।
కృత్వా సమయదీక్షాం చ దత్వా సమయపాదుకాం ।
సన్నిధాయాత్మన శ్శిష్యం వదే న్మన్త్రం న చాన్యథా॥ ఇతి।

దీక్షాభేదాః

" స్పర్శాఖ్యా దేవి దృక్సంజ్ఞా మానసాఖ్యా మహేశ్వరి

క్రియాయాసాదిరహితా దేవి దీక్షా త్రిధా స్మృతా॥ ఇతి।
క్రియావర్ణకలాస్పర్శవాగ్దృగ్జ్ఞానసనంజ్ఞయా।
దీక్షా మోక్షప్రదా దేవి సప్తధా పరికీర్తితా ।
వేధకాపూర్ణసంజ్ఞా చాచార్యా నిర్వాణసంజ్ఞికా ।
సమయాఖ్యా విశేషా చ సాధికా పుత్రికాహ్వయా ।"ఇతి॥

దీక్షాణాం ఫలభేదః.

క్రియాదీక్షయా దేహశుద్ధిర్భవతి । వర్ణదీక్షయా శిశోః పరమానన్దమయో దేవభావో జాయతే । కలాదీక్షయా దివ్యభావ మాపద్యతే శిష్యస్య ॥

"గురో రాలోకమాత్రేణ భాషణాత్స్పర్శనాదపి ।
సద్యస్సంజాయతే జ్ఞానం సా దీక్షా శామ్భవీ మతా ।
వేదవిద్ధశ్శివస్సాక్షాన్న పునర్జన్మభాగ్భవేత్ ।
ఏషా తీవ్రతరా దీక్షా భవబన్ధవిమోచనీ ।
ఉపపాతకలక్షాణి మహాపాతకకోటయః ।
క్షణాద్దహతి దేవేశి దీక్షా హి విధినా కృతా ।
పూర్ణాభిషేకపూతా యే తే ముక్తాశ్చైవాజన్మని ।
శుద్ధాగ పూర్ణాభిషేకేణ శివసాయుజ్యదాయినా ।
తేన ముక్తిం వ్రజేయుస్తే శామ్భవీ వాచ మబ్రవీత్ ।
అదీక్షితా యే కుర్వన్తి జపపూజాదికాః క్రియాః ।
న ఫలన్తి ప్రియే తేషాం శిలాయాముప్తబీజవత్ ।
తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన గురుణా దీక్షితో భవే" దితి ॥

సాధకః.

సాధక శబ్దార్థ మాహ—

"సారసంగ్రహణా చ్చైవ ధర్మమార్గ ప్రవ ర్తనాత్ ।
కరణగ్రామనియమా త్సాధక స్సోఽభిధీయతే" ఇతి ॥

"ఉపాసక శ్శాంతో దాంతో వినీత శ్శుద్ధాత్మా శ్రద్ధావా న్కులీన స్సచ్చరితో ధనీ గురుణాసమ్య క్శిక్షితో దీక్షితః" ఇత్యవాచోమ ॥

తన్త్రమ్.

క ర్తృనిష్ఠకామనాసిద్ధిహేతుభూత దేవతానుగ్రహాది సం పాదనానుకూలపురుషవ్యాపార స్తన్త్ర మి త్యవోచామ । తత్సద్గురో స్సకాశా దేవ విజ్ఞాతవ్యమ్ ॥

అహ రహః.

ప్రతిదినం యావజ్జీవ మిత్యర్థః "కుర్వ న్నేవేహ కర్మాణి జిజీవిషే చ్ఛతగ్ం సమాః" ఇతి శ్రుతేః ॥

సమ్యక్త్వమ్.

శాస్త్రచోదితవిధినా య దాచరణం త త్సమాచరణ మి త్యుచ్యతే ॥ నోచే దనర్థాయైవ భవతి । తథా చోక్త మీశ్వరగీతాసు—

"యచ్ఛాస్త్రవిధి ముత్సృజ్య వ ర్తతే కామకారతః ।
న స సిద్ధి మవాప్నోతి న సుఖం న పరాంగతి" మితి ॥

బ్రాహ్మీముహూర్తః.

ఉషఃకాలః—"పంచపంచ ఉషఃకాలః సప్తపంచారుణోదయః।
అష్టపఞ్చ భవేత్ప్రాత శ్శేష స్సూర్యోదయః స్మృతః ॥

ఇత్యత్రోషఃకాలో నిరూపితః। స ఏవ కాలో నిశాయాం పశ్చిమోయామ ఇత్యపి చోచ్యతే ॥ స ఏవ పిపీలికాదిబ్రహ్మపర్యన్తానాం సకలప్రాణినాం నైసర్గిక స్సుషుప్తే రుత్థానకాలః॥

ఇష్టదేవతా.

దేవతాశబ్దార్థ మాహ—
దేహమాస్థాయభక్తానాం వరదానా చ్చ పార్వతి।
తాపత్రయాదిశమనా ద్దేవతా పరికీర్తితా ॥ ఇతి।

యస్యాం దేవతాయాం స్వస్య పరమాప్రీతి ర్భవతి సాఽభీష్టదేవ తేత్యుచ్యతే। సుప్తోత్థితస్య ప్రాతస్స్మరణం యథాధికారం దేవతాభేదేన భిద్యతే। తత్స్మరణ మేవేష్టదేవతా స్మరణ మిత్యుచ్యతే ॥ శ్రీవిద్యోపాసకస్య పరదేవతాస్మరణ మేవేష్టదేవతాస్మరణ మితి విజ్ఞాయతే ॥

ఆచమనమ్.

అన్తర్జాను శ్శుచౌ దేశే ఉదఙ్ముఖోపవిష్టో బ్రాహ్మేణ తీర్థేన శనై శ్శనై స్తోయం త్రిః పిబేత్। తతోఽఙ్గుష్ఠమూలే నాస్యం ద్విరున్మృజ్య సకృ దుపస్పృశే దాస్యమ్। అథ దక్షి

ణేన తోయం గృహీత్వా సవ్యహస్తే పాదయోః శిరసి చ సంప్రోక్ష్య ఖాని చోపస్పృశేత్ ॥

చక్షుషీ నాసికే శ్రోత్రే హృదయ మాలభతే ॥ ఇత్యేవం సర్వత్రాచమనస్థలేషు । ఏవ మాచమనే కృతే పూతస్సన్ శుద్ధదేహో భవతీతి విజ్ఞాయతే ॥

బ్రహ్మరన్ధ్రమ్.

మూర్ధ్నిప్రదేశః । సహస్రారచక్ర మిత్యుచ్యతే హ్యుపాసకైః । తచ్చ శ్రీగురోః స్థాన మితి విధీయతే ॥

నిజగురుః.

స్వస్యమంత్రోపదేష్టైవ నిజగురు రిత్యుచ్యతే । తస్య ధ్యానం తు తస్య పాదుకాధ్యానమ్ । పాదుకా తు గురుణోపదిష్టా మంత్రాత్మికా । పాదుకాశబ్దార్థ మాహ—

పాలనా ద్దురితచ్ఛేదా త్కామితార్థస్య వర్ధనాత్ ।

పాదుకేతి సమాఖ్యాతా మమ తత్త్వం తవ ప్రియే ” ఇతి ॥

మానసోపచారాః.

విధినా చరణం ప్రోక్త ముపచార మితి స్మృతమ్ । అత్ర గంధ పుష్ప ధూప దీప నైవేద్యా న్యేవ పంచమానసికాన్యేవ క్రియన్తే లమిత్యాది బీజైః । న తు పరిత్యక్తాని గృహ్యన్తే ॥

త్రిపురసున్దరీధ్యానమ్.

ఇదం ధ్యానం యథాధికారం గురూపదిష్టం చ ॥

గురుమన్త్రదేవతాత్మనా మైక్యమ్.

గుర్వాదీనాం భావన యైకత్వసంపాదనమ్ । తే నాన్తరాత్మవేదనం స్యాత్ । ఆత్మనో దేవతాయా శ్చైక్య ముపాధినిరాసేన॥ దేవతాయా మన్త్రస్య చైక్యం వాచ్యవాచకభావేన తథా గురో రపి। యద్యపీదృశసన్ధ్యా ఉపాసనవేళాయాం న భవితు మర్హతి తథాప్యాహార్యం క్షణమాత్రం కార్య మిద ముపాసనాయా మఙ్గం సత్పురుషసంస్కారహేతుస్స్యాత్ ॥

అజపా.

జప స్తు పురుషప్రవృత్త్యధీనా మానసికీ వాచికీ వా మన్త్రావృత్తిః । అజపా తు తద్భిన్నా సహజసిద్ధా ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాత్మికా హంసస్సోహ మితి స్వరూపా సకలప్రాణిజీవనాధారభూతా సకలకరణప్రవృత్తిహేతుభూతా ముఖ్యప్రాణవృత్తే రావృత్తిరూపా గాయత్రీతి విఖ్యాతా। తథా చోక్తమ్-

శ్వాసోచ్ఛ్వాసతయా దేవి షట్ శతా న్యేకవింశతిః ।
సహస్రాణి దివారాత్రౌ హంసః శబ్దజపో భవేత్ ॥
స్పందనత్వేన సకలం వ్యాప్య తిష్ఠతి సర్వతః ।
ఆత్మత్వే నాజపా జ్ఞేయా సూర్యసోమస్వరూపిణీ ॥

నిరంజనస్వరూపా చ నిరాభాసస్వరూపిణీ ।
అతనుత్వతనుత్వాభ్యాం సూక్ష్మత్వేన వరాననే ॥
ప్రబోధాపాదనే నాపి మణ్డితా వహ్నిజాయయా ।
షడంగై శ్శోభితాం దేవీం హంసే నైవ ప్రపూజితామ్ ॥
అవ్యక్తరూపగాయత్రీ ఛందోవక్త్రాంవరాననే ।
సాక్షాత్పరమహంసాఖ్యాం దేవతాం పరమేశ్వరీ''మితి ।

తా ముచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాత్మికాం వాయువృత్తిమాత్ర మేవ మన్యన్తే పామరాః । తా మజపాం గాయత్రీ మాశ్రిత్యైవ సర్వే మంత్రా స్సర్వాగ క్రియా లౌకికా వైదికా శ్చ ప్రవర్తన్తే । "గాయన్తం త్రాయత" ఇతి గాయత్రీతి వ్యుత్పత్త్యాఽజపా గాయత్రీ త్యుచ్యతే । యావన్తం కాల మజపా ప్రవర్తతే తావన్తం కాల మేవ ప్రాణినాం వ్యవహారక్షమత్వమ్ । న త్వన్యత్రేతి సుస్పష్టమ్ । అజపావిధానం తు గురుముఖైకవేద్య మేవ ॥

భూప్రార్థనా.

సర్వే ష్వపి కార్యేషు స్వస్యాధారభూతాయాః పృథివీ దేవతాయా అవజ్ఞా సర్వథా స్యాత్ । తస్యా అవజ్ఞాయాః మహా ననర్థః స్యా ద్యది భూదేవతా కుపితా చేత్ । అత స్తస్యా అనుగ్రహసంపాదనార్థ స్తస్యాః ప్రార్థనా ॥

శ్వాసయుక్తం పాదమ్.

ప్రథమతః భూమౌ పాదనిక్షేపణసమయే తత్కాలే యేన నాసాపుటేన శ్వాసః ప్రచలతి తత్పాద మేవ భూమౌ నిధాయ వ్రజే దిత్యభిప్రాయః। తేన స్వరప్రచారస్య యథోచితస్థితి ర్లభ్యతే। సా చ మనోవాక్కాయానాం త్రికరణానాం నియతవ్యాపారహేతు స్స్యాత్। నో చే చ్ఛ్వాసస్య తదనుసారిగమనస్య చ వైపరీత్యసంభవా త్త్రికరణానా మపి సామరస్యం న స్యాత్। తస్మా త్పురుషో వ్యాకులచిత్త స్స్యాత్। అతః కార్యదక్షో న స్యాత్। అతః శ్వాసయుక్తపాదప్రక్షేపణ మావశ్యకం చిత్తప్రసాదాయేతి తదత్రవిధీయతే॥

బహిర్గమనే దిగ్వ్యవస్థా.

ప్రకృతం తు యామ్యదిగ్గమనం నైరృతిదిగ్గమనం వా విధీయతే। అత్ర గమనం మలచ్యుత్యర్థ మేవ। మలం హేయం దేవతానాం మలభక్షకాణా మసురాదీనాం ప్రీతికరమ్। తస్మా న్మలచ్యుతి రాసురస్థానే కార్యా। యామ్యనైరృతిదిశౌ త్వసురసేవితౌ। తస్మా త్త ద్దిగ్గమన మత్ర విహితమ్॥

మలచ్యుతికాలే కర్తవ్యతా.

అథ 'మౌనీ' త్యాది 'శౌచం కృత్వే' త్యంతే మలచ్యుతా వితికర్తవ్యతా విధీయతే। మలచ్యుతి రపవిత్రం కర్మ।

తత్కాలే పవిత్ర ముపవీత మపవిత్రం స్యా ద్యది ధార్యమ్ ।
అథాధార్యం చే చ్ఛూద్రత్వప్రాప్తి రతో ధార్యం యథా
ఉపవిత్రతా న స్యాత్। తథా చోక్తమ్। దక్షిణకర్ణోపవీతవా
న్నివీతం పృష్ఠతో కృత్వేతి। దక్షిణకర్ణతలం సర్వథా సర్వదా
పవిత్ర మితి స్మృతే రతో యజ్ఞోపవీతస్య యథోక్త విధినా
నివేశగపవిత్రతా నైవ భవతీతి విజ్ఞాయతే॥ మలచ్యుతే రనం
తరం శౌచం మృత్తికయా జలేనచ ॥ తథాచోక్తం—

ఏకా లింగే గుదే సప్త దశ వామకరే తథా ।
ఉభయో స్సప్తదాతవ్యా స్తిస్రో ఝ్యో శ్చాపి మృత్తికాః॥
గంధలేపక్షయకరం మనోగ్లాని హరం పరమ్ ।
కుర్యా ద్ద్వాదశ గణ్డూషా న్పురీషోత్సర్జనా న్తరే ॥ ఇతి
స్త్రీ శూద్రాదీనాం గంధలేపాదిక్షయకరం కుర్యాత్ ॥

ఉపవీతవా నాచామేత్.

మలచ్యుతికాలే యజ్ఞోపవీతం దక్షిణకర్ణే నివేశితమ్ ।
తద్యథాపూర్వం ధార్యం చే దుపవీతవా న్భవతీతి విజ్ఞాయతే।
మలమూత్రవిసర్జనకాలా దన్యత్ర సదోపవీత్యేవ స్యాత్ ।
తథాచోక్తమ్—

"విశిఖోఽనుపవీతీ యచ్చ కరోతి త న్నిరర్థకమ్। స్నాన
దానాదికం కర్మ ఆసుర మపి భవతి । దిన మేక మపి యజ్ఞో
పవీతేన వినా స్థిత శ్చే చ్ఛూద్రత్వ మాప్నోతి । మృత శ్చ

సూకరతాం వ్రజేత్ । కాయస్థ మేవ తద్ధార్యం కదాచన నోద్ధరేత్ । సకృ దుద్ధరణేన ప్రాయశ్చిత్తీ భవేదితి ॥ ఆచమనం ప్రదర్శిత మేవ పూర్వమ్ ॥

దన్తధావనమ్.

సార్ద్రం దంతకాష్ఠం సమం ఛ్ఛిన్నం సత్వక్పర్వకం కషాయం తిక్తం కటుకం కంటకాన్వితం సుగన్ధిం భక్షయేత్ ॥ కకుభాశోక జంబ్వామ్ర కపిత్థవకుళోద్భవం ముఖ్యమ్ । అపామార్గం ప్రశస్తమ్ ॥ అరుణోదయా త్పూర్వ మేవ దంతధావనం కార్యమ్ । భానా వభ్యుదితే మునయో మంత్రా వేదా దేవాః పితర స్తత్పరాఙ్ముఖా భవన్తి । పూర్వాభిముఖో ధృతి శరీరారోగ్యవాన్ । దక్షిణాస్యో రోగీ, పశ్చిమాస్యో నిర్ధన ఉత్తరాస్యో భోగీస్యాత్ ॥

అరుణోదయః.

"సప్తపంచారుణోదయ" ఇత్యుక్తత్వా త్సూర్యోదయా త్పూర్వ మేవ అరుణోదయ స్స ప్రశస్తముగ కాలః స్నానస్య సర్వధా ॥

స్నానమ్.

స్నానం సప్తవిధమ్। వారుణ మాగ్నేయం వాయువ్యం బ్రాహ్మం కాపిలం దివ్యం మాన్త్రమితి తథాచోక్తమ్।జలావగాహే వారుణమ్। భస్మనాగ్నేయమ్। గోరజసా వాయువ్యమ్। ఆపోహిష్ఠాది

మంత్రైర్బ్రాహ్మమ్ । ఆర్ద్రవాససా శరీరసమ్మార్జనం కాపి
లమ్ । అవ్యయానందచిత్స్వరూపవిష్ణుచింతనం మానసమ్ ।
యత్సాతపవర్షం తద్దివ్యమ్। ఛేమజాసక్తే సరుజే వా రాజచో
రాద్యుపద్రవే చ మంత్రస్నానమ్ । తత్ర నిత్యం వారుణమ్।
అశక్తౌ ఇతరాణి యథా సంభవ మితి వ్యవస్థా। నిత్యం వారు
ణం ద్వివిధమ్। తీర్థస్నానం గృహస్నాన మితి। తత్ర సింధు
సంగమ కాసార తటాక నదనదీషు స్నానం తీర్థస్నాన ము
చ్యతే । తచ్చ ప్రాజాపత్యేన తుల్యం మహాపాతకనాశనం చ।
వాప్యాం కూపే వా స్నానం గృహస్నాన మిత్యుచ్యతే। తచ్చ
తాత్కాలికోద్ధృతశీతోదకే నోష్ణోదకేన వా కార్యమ్। నతు
పర్యుషితశీతోదకేన । తత్పున స్త్రివిధమ్ । వైదికం పౌరాణి
కం లౌకికం చేతి । వైదికం ద్విజానా మధికృతానాం యద్విహి
తం తత్ । స్త్రీ శూద్రాదీనాం యద్విహితం తత్తు పౌరాణిక
మిత్యుచ్యతే । తత్తాన్త్రిక మిత్యపి కైశ్చిదుచ్యతే లౌకికం
యత్సౌకర్యార్థం క్రియతే సర్వప్రాణిభి స్తదేవ ॥ స్నాన
ప్రయోజనం ద్వివిధం దృష్ట మదృష్టం చేతి। దృష్టం తు దేహ
స్య పరిశుభ్రితా చిత్తస్య నిర్మలతా ఽయాసనివృత్తి శ్చ ।
పాపక్షయశ్చిత్తశుద్ధి శ్చాదృష్టం ఫలమ్ ॥ తచ్చాఘమర్షణా
దిమన్త్రాధీన మితి వివేకః । స్నాన మిదం సర్వకర్మణా మధి

కారహేతు రిత్యపి స్మర్యతే । అథ పూజాహోమకర్మసిద్ధయే స్నాన ముచ్యత " ఇతి—

"స్నానపూర్వాః క్రియా శ్శుద్ధాః సర్వాః సిద్ధిం ప్రయాన్తి చ। తస్మా త్స్నానం పురా కుర్యా దేష్వేకం దేహశక్తితః "ఇతి।

తత్స్నానం మానేన కుర్యా ద్యతో మానాభావే మహా ననర్థః స్మర్యతే॥ "మానాభావే స్నానం హరతి తేజః" ఇతి। స్నానాభావే ప్రత్యవాయ మప్యాహ "జపో హోమో దానం యాగః స్వాధ్యాయశ్చ పితృకర్మచ । స్నానం వినా తత్సర్వం భస్మీభవతీ"తి ॥

వస్త్రధారణమ్.

తథాచ స్మృతి ర్భవతి—"సదశ మఖండం శ్వేతం ధౌత వస్త్రద్వయం స్నానే దానే జపే హోమే దేవపూజనే చ ధార్యమ్ । రక్తం నీలం మలినం దశాహీనంచ వర్జయే"దితి॥

స్నానవస్త్రనిష్పీడనమ్.

నిష్పీడనా దస్య యే గోత్రిణో ఒపుత్రా మృతా స్తే సర్వే తృప్తిం యాన్తీ త్యదృష్టం ఫలం భవతీతి స్మర్యతే॥

తిలకధారణమ్.

జపహోమ వైశ్వదేవ దాన దేవార్చన శ్రాద్ధేషు తిర్య గ్భస్మనా త్రిపుండ్రధారణే సర్వ మక్షయం భవతి । గోపీచం దనధారీ సూర్యరూపం బిభర్తి॥ విభూత్యాదీనాం ఫల మాహ-

,,ఫాలే విభూతి మా న్యాసా బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకః ।
భూతిదాతు విభూతి స్స్యాద్విధినా విధృ తా యది ” ఇతి ।

దేవతా ప్రతిమాలగ్నం కుంకుమం చందనం వా యస్తు దేహే ధారయతే స ముక్తో భవతీతి విజ్ఞాయతే ॥

పవిత్రధారణమ్.

స్నానదానజపహోమసంధ్యాతర్పణపూజనేషు పవిత్రపాణి స్స్యాత్ । అన్యథా చాసురం భవేత్ । పవిత్రఫల మాహ.—
,,కుశా దహన్తి పాపా న్యనల స్తూలరాశి మివ ।
కుశపూతం తోయం పిబే త్కుశపూత ముపస్పృశేత్ ॥

తత్తు సోమపానసమం ,, పవిత్రం వై హిరణ్యాం పవిత్రం వై దర్భాః ” తస్మా త్సువర్ణం ధార్యమ్ ॥ ” ఇతి శ్రూయ మాణాత్వా ద్ధిరణ్య మపి ధార్యమ్ ॥

ప్రాణాయామః.

ప్రాణాయామ స్సర్వకర్మసాధారణ్యేన సంధ్యోపాసనాయా అపి ఆచమనసంకల్పవ దంగం భవతీ త్యతో ఽత్ర విహిత స్సంధ్యోపాసనాంగత్వేన । తథా చోక్తం ।
“బధ్వాసనం నియమ్యాసూ న్సంస్మృత్వా ఋష్యాదికం తథా ।
సన్నిమీలితదృ జ్మౌనీ ప్రాణాయామం సమభ్యసేత్ ।
సంధ్యాత్రయేపి కర్తవ్యం ప్రాణాయామత్రయం ద్విజైః ॥

ఆసీనస్తు భవేత్సాయం మధ్యాహ్నే స్థిత ఏవ వా ।
తిష్ఠన్నేవ తథా కుర్యాత్ప్రాతఃకాలే సమాహిత ” ఇతి।

బధ్వాసన మితి సాయంకాలవిషయః ॥ ఆసనం చాత్ర స్వస్తికాది । ప్రాణాయామత్రియం కృత్వా సంధ్యోపాసన మాచరేత్। “స్నానే దానే జపే హోమే అశక్తా వేక మేవవా ” ఇతి స్మృతేః। ప్రాణాయామత్రయం సంధ్యోపాసనాంగ మితి విజ్ఞాయతే। స చ ప్రాణాయామః పూరక కుమ్భక రేచక భేదేన త్రివిధః, తథాహి—

పూరకః కుమ్భకో రేచ్యః ప్రాణాయామ స్త్రిలక్షణః ।
నాసికాకృష్ట ఉచ్ఛ్వాసో ధ్మాతః పూరక ఉచ్యతే ।
కుమ్భకో నిశ్చలోచ్ఛ్వాసో రిచ్యమానస్తు రేచకః। స్వమస్తమ్।
బాహ్యస్థితం ఘ్రాణపుటేన వాయు మాకృష్య యత్నేన శనైః నాడ్యశ్చసర్వాఃపరిపూరణీయాః స పూరకో నామ మహానిరోధః।
ఆకేశాగ్రా న్నఖాగ్రాచ్చ నిరోధ శ్చన్యతే బుధైః ।
నిరోధా జ్జాయతే వాయు ర్వాయో రగ్నిశ్చ జాయతే ।
అగ్నే రాపశ్చ జాయన్తే తతో స్తశ్శుద్ధ్యతే త్రిభిః ।
శనైః నాసాపుటే వాయు ముత్సృజే న్నతు వేగతః ।
న కంపయే చ్ఛరీరన్తు స యోగీ పరమో మతః ।
నాభిమధ్యస్థితం ధ్యాయే త్కారణం పూరకేన తు ।

తన్త్రిజ్యోతాస్న

నీలోత్పలాభం హృత్పద్మే కుమ్భకేన జనార్దనమ్ ।
లలాటస్థం శివం శ్వేతం రేచకే నాభిచిన్తయేత్ ।
శుద్ధస్ఫటికసంకాశం నిర్మలం పాపనాశనమ్ ।
శంకరత్ర్యంబకం శ్వేతం ధ్యాయ న్ముచ్యేత బంధనాత్
పూరకే విష్ణుసాయుజ్యం కుమ్భకే బ్రహ్మణోన్తికమ్ ।
రేచకేన తృతీయేన ప్రాప్నుయా దైశ్వరం పదమ్ ।
ఇడయా వాయు మారోప్య బాహ్యాం ద్వాదశమాత్రకమ్ ।
పూరయిత్వోదరం తేన నాసాగ్రనయనద్వయమ్ ।
ధ్యాయ న్విరేచయే త్పశ్చా న్మందం పింగళయా పునః ।

ఇడా వామనాడీ పింళా దక్షిణ నాడీ ॥

ప్రాణో వాయు శ్శరీరస్థ ఆయామ స్తస్య నిగ్రహః ।
ప్రాణాయామ ఇతి ప్రోక్తో ద్వివిధః ప్రోచ్యతే హి సః ।
అగర్భశ్చ సగర్భశ్చ ద్వితీయశ్చ తయోర్వరః ।
అభిధ్యానం వినా గర్భః సగర్భ స్తత్సమన్వితః ।
అభిధ్యానం నామ కుమ్భకే మానసజపః । జపప్రకారస్తు—

సవ్యాహృతిం సప్రణవాం గాయత్రీం శిరసా సహ ।
త్రిః పఠేదాయతః ప్రాణః ప్రాణాయామ స్స ఉచ్యతే ॥
పంచాంగులీభిర్నాసాగ్రపీడనం ప్రణవాభిధా ।
ముద్రేయం సర్వపాపఘ్నీ వానప్రస్థగృహస్థయోః ।
కనిష్ఠానామికాంగుష్ఠై ర్నాసాగ్రస్య ప్రపీడనమ్ ।
ఓంకారముద్రా సాప్రోక్తా యతేశ్చ బ్రహ్మచారిణ ఇతి ॥

మేరు తన్త్రే—

"ప్రాణాయామా స్త్రిధా ప్రోక్తా స్తాన్త్రి వైదికయాన్త్రికాః।
సంసిద్ధిః పాపనాశాయ యోగసిద్ధిః ఫలం క్రమాత్।
మాతృకాఖ్యశ్చ మంత్రాఖ్య స్తాన్త్రికో ద్వివిధో మతః।
మాతృకాఖ్యో జపస్యాదౌ జపస్యాన్తే కృతో యది।
వర్ణవ్యత్యాసాది దోషా న శేషా స్స్యంతి సర్వశః॥
యావచ్ఛక్తో నియమ్యాసుం మనసైవ మనుం జపేత్।
కనిష్ఠానామికాంగుష్ఠైర్నాసాం ధృత్వా తు మాన్త్రికః॥
ప్రాణాయామత్రయం ప్రోక్తం యదన్య న్మనసా కృతమ్।
జపపూజాదికం తస్య దోష మేవ వ్యపోహతి।
గాయత్రీం శిరసా సార్ధం సవ్యాహృతి పూర్వికామ్।
ప్రతిప్రణవసంయుక్తాం త్రి ర్జపే త్స ఇహోత్తమః॥
కేవలే కుమ్భకే సిద్ధే సిద్ధి స్స్యా ద్రాజయోగజా।
వీర్యస్తమ్భశ్చ బహ్వాయు ర్వలీపలితనాశనమ్।
పూరకే కుమ్భకే సిద్ధే క్రియాయోగస్య సిద్ధయః।
పూర్వోక్తాని చ శీతోష్ణబాధా క్షుత్తృడ్భవాపి చ॥
పూరకః కుంభకో రేచో యదా తుల్యః ప్రజాయతే।
హఠయోగ స్తదా సిద్ధో హ్యణిమాద్యష్టసిద్ధయే॥
నిరంతరాబ్దత్రితయాభ్యాసా త్సర్వం భవే త్ఫల" మితి॥

నిఖిలకర్మాంగత్వేన విధీయమానః ప్రాణాయామ ఉపనిషత్ప్రతిపాద్యా ముఖ్యప్రాణవిద్యేతి విజ్ఞాయతే। తదంగభూతమన్త్రిస్తు « ప్రణవవ్యాహృతిగాయత్రీశిరోమంత్ర సమష్టిరూపః ”। తత్ర విధీయమానం ప్రణవాభిధ్యానం సర్వేషు వేదేషు ప్రదృశ్యతే “సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి ” తి శ్రుతేః ॥ వ్యాహృత్యభిధ్యానస్తు తైత్తిరీయకే శ్రూయతే - “భూర్భువస్సువరితి వా ఏతాస్తిస్రో వ్యాహృతయః” ఇత్యాదినా ॥ గాయత్ర్యభిధ్యాన స్తు ఛాందోగ్యే “గాయత్రీవా ఇదం సర్వం భూత ” మిత్యాదినా। బృహదారణ్యకే — « భూమి రంతరిక్షం ద్యౌ” రిత్యాదినా చ బహుళ ముపవర్ణ్యతే ॥

ప్రాణాయామఫల మాహ యోగపాతంజలే — « తతః క్షీయతే ప్రకాశావరణమ్ ” «ధారణాసు చ యోగ్యతా మనస ” ఇతి సూత్రాభ్యామ్। అనయో స్సూత్రయో ర్వృత్తిరేవం ప్రకాశితా భగవతా బాదరాయణేన — «ప్రాణాయామా నభ్యస్యతో ఽస్య యోగినః క్షీయతే వివేకజ్ఞానావరణీయం కర్మ। య త్తదాచక్షతే। మహామోహామయే నేంద్రజాలేన ప్రకాశశీలం సత్త్వమావృత్య తదే వాఽకార్యే నియుంక్త ఇతి। తదస్య ప్రకాశావరణం కర్మ సంసారనిబంధనం ప్రాణాయామాభ్యాసా ద్దుర్బలం భవతి ప్రతిక్షణం చ

క్షీయతే । తథాచోక్తం "తపో న పరం ప్రాణాయామా
త్తతో విశుద్ధి ర్మలానాం దీప్తిశ్చ జ్ఞాన"స్యేతి । కించ ప్రాణా
యామాభ్యాసా దేవ ధారణాసు వక్ష్యమాణాసు క్షీణదో
షస్య మనసో యోగ్యతా స్థైర్యం భవతీతి ॥

మను రప్యాహ —ప్రాణాయామై ర్దహే ద్దోషానితి ॥
ప్రాణాయామతన్త్రింతు బాహ్యదృష్ట్యా స్వల్పమివ దృశ్యతే
యద్యపి తత్ఫలదృష్ట్యా మహత్తమ మిత్యతో ఽత్రాఽస్యోప
పత్తిః ప్రదర్శ్యతే సంక్షేపతః ॥ వ్యవహారక్షమ మిదం శరీర
మజ్ఞదృష్ట్యా సప్తధాతుమయపిండ మివ భాసతే యద్యపి
శాస్త్రదృష్ట్యా విద్వదనుభవదృష్ట్యా చ పంచకోశాత్మక మితి
విజ్ఞాయతే ॥ పంచకోశాస్తు అన్నమయ ప్రాణమయ మనో
మయ విజ్ఞానమయానన్దమయా ఇతి శ్రూయన్తే । యోఽయం
సప్తధాతుమయః శిరఆది పంచావయవోపేతః ప్రత్యక్షేణ గృ
హ్యమాణః స్థూలోఽన్నమయ ఇత్యుచ్యతే ॥ తథా చ శ్రూ
యతే "తస్యేద మేవ శిరః । అయం దక్షిణః పక్షః । అయ
ముత్తరః పక్షః । అయ మాత్మా । ఇదం పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా"ఇతి ।
"ఏతస్మా దన్నమయకోశా ద్విలక్షణః । ఏతస్మి న్నన్నమయే
కోశే పూర్ణః । సర్వేషా మింద్రియాణా మవయవానాం చ
వ్యవహారక్షమం బలం యచ్ఛ న్నాంతరస్స న్వర్తతే ప్రాణ

మయః కోశః । స చాప్రత్యక్షః । కిం త్వహర్నిశం విద్యమానేన షట్శతాధికైకవింశతిసహస్రసంఖ్యాకే నోచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాత్మకేన వాయుప్రచారేణ లింగే నైవానుమేయః। తథాచ శ్రూయతే – " తస్మాద్వా ఏతస్మాదన్నరసమయాత్ । అన్యోఽంతర ఆత్మా ప్రాణమయః । తేనైష పూర్ణః । స వా ఏష పురుషవిధ ఏవ । తస్యపురుషవిధతాం అన్వయం పురుష విధః । తస్య ప్రాణ ఏవ శిరః । వ్యానో దక్షిణః పక్షః। అపాన ఉత్తరః పక్షః । ఆకాశ ఆత్మా । పృథివీ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా" ఇతి ॥

మనోమయకోశస్తు ప్రాణమయాద్విలక్షణః। తస్మిన్ప్రాణమయే పూర్ణః పంచావయవోపేత ఇత్యపి చ శ్రూయతే– "తస్మాద్వా ఏతస్మాత్ప్రాణ మయాత్ । అన్యోఽంతర ఆత్మా మనో మయః। తేనైష పూర్ణః । స వా ఏష పురుషవిధ ఏవ। తస్య పురుష విధతామ్ । అన్వయం పురుషవిధః । తస్య యజు రేవ శిరః । ఋగ్దక్షిణః పక్షః । సామోత్తరః పక్షః । ఆదేశ ఆత్మా । అథర్వాంగిరసః పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా" ఇతి ॥ ప్రాణాయామ స్యాతిశయతా ముపపత్తిం చ ప్రదర్శయితుమియం కోశత్రయవివక్షైవాల మతః కోశాంతరద్వయవివక్షాఽత్రోపరమ్యతే ॥ ప్రకృతన్తు వక్ష్యతే । యథాఽస్మిన్నస్తి

ధాతుపిండే స్థూలే దేహే బహ్వ్యః శిరాధమన్యాదినాడ్యో దృశ్యన్తే తథా ప్రాణమయకోశేపి బహ్వ్యో నాడ్య స్సంతీతి శ్రుతిస్మృతివాదాః । తాశ్చ నాడ్యో యోగిజనప్రత్యక్షా ఏవేత్యతో ఽన్యేషాంవిశసనకర్తౄణాం భిషగ్జనానాం దృష్టిపథగామిన్యో న భవంతీత్యలం నాడీనాం ప్రత్యక్షప్రసంగేన ॥
నాడీనాం స్థితిశ్చ శ్రూయతే త్రిశిఖబ్రాహ్మణోపనిషద్యేవమ్—

అపానాద్ద్వ్యంగులా దూర్ధ్వ మధో మేఢ్రస్య తావతా ।
కన్దమధ్యే స్థితానాడీ సుషుమ్నా సుప్రతిష్ఠితా ।
పద్మసూత్రప్రతీకాశా ఋజు రూర్ధ్వప్రవర్తినీ ।
బ్రహ్మణో వివరం యావ ద్విద్యుదాభాసనాళకమ్ ।
వైష్ణవీ బ్రహ్మనాడీ చ నిర్వాణప్రాప్తిపద్ధతిః ।
ఇడా పింగళా చైవ తస్యాః సవ్యేతరే స్థితే ।
ఇడా సముద్ధితా కందా ద్వామనాసాపుటావధి ।
పిఙ్గళా చోద్ధితా తస్మా ద్దక్షనాసాపుటావధి ।
గాన్ధారీ హస్తి జిహ్వోచ ద్వేచాన్యే నాడికేస్థితే ।
పురతశ్చ పృష్ఠత స్తస్య వామేతరదృశౌ ప్రతి ।
పూషా యశస్వినీ నాడ్యౌ తస్మా దేవ సముద్ధితే ।
సవ్యేతరశ్రుత్యవధి పాయు మూలా దలంబుసా ।
అధో గతా శుభా నాడీ మేఢ్రాంతావధి రాయతా ।

పాందాంగుష్ఠావధిగ కందా దధో యాతాచ కేశికీ ।
దశప్రకారభూతా స్తాగ కథితాగ కందసంభవాః ।
తన్మూలా ద్బహవో నాడ్యః స్థూలసూక్ష్మాశ్చ నాడికాః ।
ద్వాసప్తతి సహస్రాణి స్థూలాసూక్ష్మాశ్చనాడయః ।
సంఖ్యాతుం నైవ శక్యంతే స్థూల మూలాగ పృథగ్విధాః ।
యథాఽశ్వత్థదళే సూక్ష్మాః స్థూలాశ్చ వితతా స్తథా ” ఇతి ।

సర్వాసాం నాడీనా మధిష్ఠానరూపా సుషుమ్నేతి శ్రూయతే — “ పద్మకోశప్రతీకాశం హృదయం చాప్యధోముఖమ్ । అధోనిష్ట్యావితస్త్యాంతే నాభ్యాముపరి తిష్ఠతి జ్వాలమాలాకులంభాతి విశ్వ స్యాఽయతనం మహత్ । సన్తతగ్ం శిలాభిస్తు లంబ త్యాకోశసన్నిభమ్ । తస్యాన్తే సుషిరగ్ం సూక్ష్మం తస్మి న్సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్। తస్యమధ్యే మహానగ్ని ర్విశ్వార్చి ర్విశ్వతో ముఖః । సోఽగ్రభు గ్విభజ న్తిష్ఠన్నాహార మజరగ కవిః । తిర్యగూర్ధ్వమధ శ్శా యీ రశ్మయ స్తస్య సంతతా । సన్తాపయతి స్వందేహ మాపాదతలమ స్తకమ్ । తస్యమధ్యే వహ్నిశిఖా అణీయోర్ధ్వా వ్యవస్థితః । నీలతోయదమధ్యస్థా విద్యుల్లేఖేవ భాస్వరా । నీవారశూకవ త్తన్వీ పీతాభాస్వ త్యణూపమా । తస్యా శ్శిఖాయా మధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థితః। సబ్రహ్మ సశివస్సహరి స్సేన్ద్రస్సోఽక్షరగ పరమ

స్స్వరాట్” ఇతి “సయ ఏషో౽న్తర్హృదయ ఆదిత్యః । తస్మి
న్నయం పురుషో మనోమయః । అంతరేణ తాలుకే । య
ఏష స్తన ఇవావలంబతే సేన్ద్రయోనిః । యత్రాసౌ కేశాన్తో
వివర్తతే” ఇతి ॥ స్మృతిశ్చ భవతి—

ఆధారే లింగనాభౌ హృదయసరసిజే తాలుమూలే లలాటే ।
ద్వే పత్రే షోడశారే ద్విదశ దశదళే ద్వాదశార్ధే చతుష్కే।
వాసాంతే బాలమధ్యే డఫకఠసహితే ఆదియుక్తే స్వరాణామ్।
హాంక్షంతత్త్వార్థయుక్తంసకలదళగతంవర్ణరూపంనమామి॥

అస్యాం సుషుమ్నాయాం నాడ్యాం మూలాధారే కుం
డలినీతి విఖ్యాతా ప్రాణశక్తి స్తిష్ఠతి। తథా చ స్మర్యతే“మూ
లాధారస్థితా బిసతంతునిభా విద్యుత్ప్రభా ప్రసుప్త భుజగా
కారా సార్ధత్రివలయా స్వయంభూలింగవేష్టినీ కుండలినీ
శక్తి” రితి । సా కుండలినీ ప్రాణమయకోశస్య మూలాధార
భూతా తస్మాత్ప్రాణశక్తి రిత్యుచ్యతే బుధైః ॥—

స్థూలో౽యమన్నమయకోశః ప్రాణమయకోశేన సర్వ
థా ప్రచలితస్సన్ సవ్యవహారక్షమో భవతి । ప్రాణమయే
యద్రూపం చలనముపక్షిప్తం భవతి తాద్రూప్యో వ్యాపారః
ప్రభవ త్యన్నమయే ॥ ప్రాణమయస్తు సర్వథా సుషుమ్నయా
ప్రచలితో భవతి సుషుమ్నాతు కుండలిన్యా ప్రాణశక్త్యా

సర్వథా ప్రచలితా భవతి । కుణ్డలినీతు మనోమయకోశేన ప్రచలితా భవతి । మనోమయే కోశే యాదృశ స్సఙ్కల్ప ఉదయతి తాదృశం చలనం కుండలిన్యా ముపక్షిప్తం భవతి । తేన పరమ్పరయాऽన్నమయకోశః ప్రచల తీత్యన్నమయ కోశస్య వ్యవహారక్షమత్వమ్॥ యావ త్తంకాలం ప్రాణమయో యం దేహే తిష్ఠతి తావ త్తంకాల మేవ జీవస్య జీవత్వం వ్యవ హారక్షమత్వం చ స్థూలదేహస్య। యదా ప్రాణమయోऽ స్తం యాతి తదాऽన్నమయోయం మృత ఇత్యుచ్యతే ॥ యస్మా దంగాత్ప్రాణమయకోశస్య నాడ్యో నిర్గతా భవ న్తి తదంగం శుష్కీభవతి నిరర్థకం చ। తతస్తు జీవః ఋగ్ణో భవతి। ఏవం ప్రాణమయకోశస్య కుండలిన్యాశ్చాధీనతాऽన్నమయకోశస్య విజ్ఞాయతే సర్వథా॥ తథా ప్రాణమయకోశస్య కుణ్డలిన్యాశ్చ మనోమయాధీనతాచ ॥ తథాచ శ్రూయతే “ యన్మనసా మనుతే తద్వాచా వదతి తత్కర్మణా కరోతీ” తి ॥ తస్మాద్య థోచితవిధినాన్నమయం నిగృహీతుం ప్రాణమయ మగ్రతో నిగృహ్ణీయాత్ । ప్రాణమయకోశస్య నిగ్రహణం తు కుణ్డ లిన్యా శ్శక్తే రధీనమిత్యతః కుణ్డలినీశ క్తే ర్నిరోద్ధవ్యా । కుండ లినీశక్తే ర్నిరోధస్తు ప్రాణాయామేన భవతీతి విజ్ఞాయతే । అతఃప్రాణాయామో విహితస్సర్వకర్మణా మారమ్భే । చోది

తేన విధినా కృతేన ప్రాణాయామేన క్రమశః పరమ్పరయా సర్వాసాం నాడీనా మన్త యథోచితప్రాణసంచారః ప్రవర్తతే। కథ మితి చేత్। ఇడా పింగళయో ర్నాడ్యో స్సుషుమ్నాం వినా సర్వాసాం నాడీనాం ముఖయో ర్మధ్యే కందస్థానస్థితం ముఖమే వాపావృతం భవతి। తదన్యత్తు పిహితం భవతి। తస్మా దిడయా పింగళయా చ వాయుపూరణేన సర్వాశ్చ నాడ్యో వాయునా పూరితా భవన్తి। రేచకేన సర్వాశ్చ నాడ్యో వాయునా రిక్తా భవన్తి। ఏవం విధచలనవశా న్నాడీనాం కశ్చన చలనం సమ్పద్యతే। కుమ్భకేన నాడీనాం మధ్యే ఉపూర్వం నిరోధ ముపజాయతే। యది కుమ్భక స్సగర్భ స్తదనుగుణ ఏవ నిరోధో జాయతే నాడీషు। తేన తదనుగుణ మేవ తాసాం చలన ముత్పద్యతే। అతః స్థూలశరీర స్యాన్నమయ స్యాపి యథోచిత చలన ముపజాయతే। తేనాన్నమయ కోశో యథోచితకార్యక్షమో భవత్యతో ఽభీష్టకార్యసిద్ధిహేతుః ప్రాణాయామ ఇతి చోద్యతే సర్వకర్మసు ॥

సన్ధ్యా ముపాసీత.

నిఖిలేషు వేదేషు, పరిదృశ్యమానానాం విధీనాం మధ్యే "సన్ధ్యా ముపాసీత" ఇతి విధి స్సర్వవిశిష్టస్సర్వోత్కృష్టో రీతి విభావ్యతే। అత్రోపాసీ తేతి చోదనా। ఉపాసనం కుర్యా

దితి ప్రకృతిప్రత్యయయో రర్థః। ఉపాసనం నామాఽభిధ్యానమ్। తచ్చ గాయత్రీమన్త్రావృత్తిసహితం సోఽహమస్మీతి సన్ధ్యాదేవతా విభావనమ్। సన్ధ్యాశబ్దో దేవతా వాచకః। తదుక్తమ్—

బ్రహ్మణోపాస్యతే సన్ధ్యా విష్ణునా శంకరేణ చ।
తస్మాదుపాసయే ద్దేవీం శ్రేయస్కామో ద్విజోత్తమః।
యా సన్ధ్యా సా జగత్సూతి ర్మాయాతీతా తు నిష్కలా।
ఐశ్వరీ కేవలా శక్తి స్తత్త్వత్రయసముద్భవా " ఇతి।

సన్ధ్యాశబ్దో దేవతా వాచకో యద్యపి తస్యా ఉపాసనాయోగ్యకాలవాచకత్వే నాప్యత్ర ప్రతీయతే॥ తథాచోక్తమ్-

అహోరాత్రస్య చ య స్సన్ధి స్సూర్యనక్షత్రవర్జితః।
సాతు సన్ధ్యా సమాఖ్యాతా మునిభి స్తత్త్వదర్శిభి రితి।

కించ సన్ధ్యా శబ్దేన సన్ధ్యోపాసనారూపం తన్త్ర మపి గృహ్యతే। తథాహి—"సన్ధ్యాత్రయన్తు కర్తవ్యం ద్విజేనాత్మవిదా సదా" ఇతి, అన్యచ్చ—

"సన్ధ్యాస్నానం జపో హోమో దేవతానాం చ పూజనమ్।
ఆతిథ్యం వైశ్వదేవం చ షట్కర్మాణి దినే దినే "ఇతి।

సన్ధ్యాకాలస్తు చతుర్విధః । సాయం ప్రాత ర్మధ్యాహ్నో మధ్యరాత్ర శ్చేతి ॥ ఏవంచ సన్ధ్యా ముపాసీ తేత్యనేన ప్రతి దినం సన్ధ్యాకాలేషు చతుర్ష్వపి సన్ధ్యాశబ్దవాచ్యాం గాయత్రీమంత్రప్రతిపాద్యాం చిచ్ఛక్తిరూపాం దేవతాం హృది సోహమస్మీతి గాయత్రీమంత్రావృత్తిపూర్వికాం ధ్యాయే దిత్యుక్తం భవతి ॥ "ప్రయోజన మనుద్దిశ్య న మందోపి ప్రవర్తతే" ఇతి న్యాయ మనుసృత్య సన్ధ్యోపాసనాయాః ఫలం హి స్మర్యతే —

సన్ధ్యా ముపాసతే యేతు సతతం సంశితవ్రతాః ।
విధూతపాపా స్తేయాన్తి బ్రహ్మలోకంసనాతన మితి॥అన్యచ్చ-
"ఏత ద్విదిత్వా య స్సన్ధ్యా ముపాస్తే సంశితవ్రతః ।
దీర్ఘమాయు స్స విన్దేత సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ఇతి।

అత్ర పూర్ణమాయు ర్దురితనివృత్తి ర్బ్రహ్మలోకావాప్తి శ్చ సన్ధ్యోపాసనస్య ఫల మితి స్మర్యతే। నిత్యాని కర్మాణ్యుపాత్తదురితక్షయార్థానీతి శ్రీవిద్యాశంకరభగవత్పాద వచనాత్ । అప్రతీకాలంబనా న్నయతీత్యుపాసనస్య బ్రహ్మలోకప్రాప్తిః ఫలత్వేన భగవతా శ్రీకృష్ణద్వైపాయనేననిర్ధారితత్వాత్ ।

సర్వకర్మాణ్యపిసదా కుర్వాణో మద్వ్యపాశ్రయః।
మత్ప్రసాదా దవాప్నోతి శాశ్వతం పదమవ్యయమ్ ॥

తన్త్రిజోౖతాన్౨

ఇతి శ్రీకృష్ణభగవతాఽర్జునాయోపదిష్టత్వాత్ సన్ధ్యోపాసనస్య యథోక్తం ఫలం నిర్దిష్టం భవతి ॥

కించ సన్ధ్యోపాసనస్య నిఖిలశ్రౌతస్మార్త కర్మానుష్ఠానయోగ్యతాహేతుత్వం సర్వేషాం నిత్యకర్మణామభ్యర్హితత్వం చ స్మర్యతే ॥

"సన్ధ్యాహీనోఽశుచిర్నిత్యమనర్హః సర్వకర్మసు ।
యదన్యత్కురుతే కర్మ న తస్య ఫలభాగ్భవే దితి ॥

కించాఽకరణేపి మహాననర్థః స్మర్యతే —

సన్ధ్యా యేన న విజ్ఞాతా సన్ధ్యా యేనానుపాసితా ।
జీవమానో భవే చ్ఛూద్రో మృత శ్శ్వానోఽభిజాయతే॥ఇతి॥

అత స్సన్ధ్యోపాసన మవశ్యకర్తవ్య మభ్యుదయ నిశ్శ్రేయసాభిలాషిణాం సర్వేషామ్ ॥

అవశ్యాచరణీయత్వేన విహితా సన్ధ్యా ద్వివిధా వైదికీ తాంత్రికీ చేతి । తత్ర వైదికీ సన్ధ్యా వేదాధికారవతాం ద్విజన్మనామేవ। వేదాధికారరహితానాం స్త్రీశూద్ర ద్విజబంధూనాం తాన్త్రికీతి వ్యవస్థా । తథా చ స్మర్యతే —

వైదికీ తాన్త్రికీ చేతి ద్విజేంద్రా స్తాన్త్రికీ తు సా ।
తాంత్రికస్యైవ నాన్యస్య వైదికీ వైదికస్య హి ॥

ఇతి సూతసంహితాయామ్ .

ద్వివిధే సన్ధ్యే వైదికై ర్ద్విజై రేవాచరణీయే ఇత్యు క్తిః శ్రుతి స్మృతిన్యాయదూరోత్సారితత్వా త్పరిహరణీయా। కథ మితి చేత్। సన్ధ్యోపాసనస్య సన్ధ్యాకాల ఏవ విహితః। తస్మిన్వైదికీ క్రియతే చే త్తాన్త్రిక్యాః కాలాతిపత్తి స్స్యాత్। తాన్త్రికీ క్రియతే చేత్। వైదిక్యాః కాలాతిపత్తిః స్యాత్। ఏకస్మి న్కాలే ద్వయోః కర్మణో రనుష్ఠాన స్యాశక్యత్వాత్। కాలాంతరస్యాఽవిద్యమానత్వాచ్చ। "త్రైవర్ణికై ర్వైదికా న్తే తాన్త్రికం క్రియతే ఽఖిల" మితి వచనాభినివేశేన వైదిక్యంతే తాన్త్రికీ కర్తవ్యేత్యుచ్యతే తాన్త్రికసన్ధ్యాయా స్సన్ధ్యాత్వ మపి హీయేత కథ మితి చే ద్వైదికసన్ధ్యానంతరం విహితం యదగ్నిహోత్రాది తదపి నియతకాలే ఏవావశ్యం కర్తవ్యమ్। తత్తథాకర్తు మశక్యం స్యాత్। కించ కర్తవ్యే నిత్యకర్మణి కర్తు ర్ద్విజస్య సర్వదా కాలాతిపత్తిదోషోఽనివార్య ఏవ। తస్మా దేకకాలవ్యాపినో రగ్నిహోత్రౌపాసనహోమయో ర్మధ్యేఽగ్నిహోత్రస్యాభ్యర్హితత్వా త్కర్తవ్యతా। ఔపాసనహోమ స్యోపేక్షా యథా విధీయతే ఆహితాగ్నే స్తథా వేదాధికారవతో ద్విజస్య తాన్త్రికసన్ధ్యాయా మనధికార ఏవేతి శ్రుతిస్మృతిన్యాయసమ్మతిః ॥

" స్త్రీశూద్రద్విజబంధూనాం త్రయీ న శ్రుతిగోచరా "
ఇత్యభియుక్తోక్తి మనుసృత్య తేషాం తత్రానధికారతా। తస్మా
త్తేషాం స్త్రీశూద్రాదీనాం వైదిక్యాః స్థానే తాన్త్రిక్యుపదిష్టా।
స్త్రీణా మపి సన్ధ్యాధికారః స్మర్యతే వాల్మీకినా మహర్షిణా
శ్రీమద్రామాయణే సున్దరకాణ్డే —

"సంధ్యాకాలమనాః శ్యామా ధ్రువ మేష్యతి జానకీ ।
నదీం చేమాం శుభజలాం సన్ధ్యార్థే వరవర్ణినీ " ఇతి ॥

ఏవం శ్రుతిస్మృతిశిష్టాచారానురోధేన ద్విజపురుషాణాం
వైదిక్యాం సన్ధ్యాయాం। ద్విజస్త్రీణాం శూద్రాణాం ద్విజబం
ధూనాంచ తాన్త్రిక్యాం సన్ధ్యాయా మధికార ఇత్యవశ్యం
జ్ఞాతవ్యః ॥

స్వశాఖోక్తవిధిః.

సన్ధ్యానుష్ఠానభేదా వేదశాఖాభేదేన భిన్నా విద్యన్తే ।
యస్యాం శాఖాయాం య ఉత్పన్న స్తేన తస్యా ముపదిష్ట
మార్గేణైవ సన్ధ్యా కర్తవ్యా । నోచే చ్ఛాఖాభ్రష్టో భవే
దనర్థం చ ఋచ్ఛేత్ । తస్మా త్సన్ధ్యా సాంప్రదాయాను
రోధేన జ్ఞాతవ్యా కర్తవ్యా చేతి । సన్ధ్యాత న్త్రివిశేషే
శాఖాభేదేన భేదః పరిదృశ్యమానోఽపి త న్త్రిసామాన్య మిహ
సంక్షేపతః ప్రదర్శ్యతే । తద్యథా —

ఆచమనం ప్రాణాయామ స్సంకల్ప శ్చేతి సాధారణమ్ । మార్జన ముదకప్రాశన మఘమర్షణం చేతి త్రితయం పూర్వాంగమ్ । సంకల్పాద్యాత్మ ప్రదక్షిణాంత మఘ్యప్రదానమ్ । సంకల్పపూర్వకగాయత్రీహృదయాద్యద్వాసనాన్తంగాయత్ర్యభిధ్యానమ్ । అథవారుణీభిః సౌరీభిర్వాఽదిత్యోపస్థానమ్ । ఏతావత్ప్రధానమ్ । అన్య త్సర్వ ముత్తరాంగ మితి సామాన్యత స్సన్ధ్యా తన్త్రం వైదికమ్ ॥

అథ తాంత్రిక సన్ధ్యాయా స్తన్త్రముచ్యతే–

వక్ష్యేథ తాన్త్రికీం సన్ధ్యాం మూలేనాఽచమనత్రయమ్ ।
శిఖాం బధ్వాతు మూలేన ప్రాణాయామత్రయం చరేత్ ।
అంగాని విన్యసే ద్దేహే కరన్యాసపురస్సరమ్ ।
అమృతీకృత్యపురతో జలం వై ధేనుముద్రయా ।
అభిమన్త్ర్య చ మూలేన సప్తవారం తతః పరమ్ ।
అకారాదిక్షకారాన్తైః మాతృకార్ణైః సబిందుభిః ।
ప్రత్యర్ణం ప్రోక్షయే న్మూర్ధ్ని కుశై ర్మూలేన చ త్రిధా ।
దేవం ధ్యాత్వా చ మనునా జ్ఞానమండలసంస్థితమ్ ।
ఆదాయ తోయ మామంత్రై ర్బీజై ర్భూతాత్మకై స్తదా ।
లం వం రం యం హం ఇతి చ తన్మంత్రైః సప్తధా జలమ్ ।
మంత్రయిత్వా పున స్సప్తవారం మూలేన మంత్రయేత్ ।

తన్త్రజ్యోత్స్నా

తజ్జలం వామహస్తేన ధార్యం తత్స్రుత బిందుభిః ।
దక్షహస్తేన సంప్రోక్ష్య కం పఠే న్మూలమన్త్రికమ్ ।
నాసామాశ్రిత్య శిష్టేన తేజో రూపేణ తేన తు ।
ప్రవిశ్యాంతర్గతో దేవో మలం సంశోధ్య నిర్గతః
దక్షనాసాపుటే నైత త్సంస్మృత్వా దక్షిణహస్తకమ్ ।
వామభాగే వజ్రశిలాం ధ్యాత్వాఽస్త్రేణ చ తత్ క్షిపేత్ ।
ప్రక్షాల్యహస్తా వాచమ్య మూలమన్త్రేణ మన్త్రవిత్ ।
గాయత్ర్యా వాథ మూలేన దద్యా దర్ఘ్యత్రయం తతః ।
రవిమండలసంస్థాయ స్వేష్టదేవాయ తర్పయేత్ ।
జలేన మూలమన్త్రేణ హ్యాముకం తర్పయామి చ ।
ఉక్త్వా త్రిధా తర్పణీయం సాధకై రాదరేణ చ ।
ఇష్టదేవస్య గాయత్రీ మష్టా వింశతి సంఖ్యకామ్ ।
తత శ్శుద్ధమనా మానీ మూల మష్టోత్తరం శతమ్ ।
జపిత్వా చాఽర్పయే ద్దేవం స్తుత్వా న త్వేష్టదేవతామ్ ।
సూర్యమండలతో దేవం విన్యసే ద్ధృదయే స్వకే ।
తతో గురూంశ్చ ప్రణమే దితి సన్ధ్యాతు తాన్త్రికీ ।
త్రికాల మేవం కర్తవ్యా సన్ధ్యాలోపాత్ఫలం నహి ।
దైవతో యది లోప స్స్యా త్తదా మూలం శతం జపేత్ ।

ఇతి మేరుతన్త్రే

వైదిక్యాం సన్ధ్యాయాం తు విశేషా స్త్వస్మాభిః కృతా యాం ‘‘ సన్ధ్యాకళాయాం’’ ద్రష్టవ్యాః । తాంత్రికీతు గురు ముఖైక వేద్యైవ ॥ ఇతి సామాన్యత సన్ధ్యోపాసనా ప్రక్రియా।

సూర్యాయార్ఘ్యమ్.

ఏహి సూర్య సహస్రాంశో తేజోరాశే జగత్పతే ।
అనుకంపయ మాం దేవ గృహాణార్ఘ్యం నమోస్తుతే ॥

ఇత్యేకం తర్పణ మితి స్మర్యతే । తేన భాస్కరః ప్రసీదతి । ఆరోగ్యహేతుః స్యాత్ ॥

నిత్యహోమః.

నిత్యహోమశ్చ ద్వివిధః। అగ్నిహోత్ర మౌపాసనం చేతి। తత్రాహితాగ్నే రగ్నిహోత్ర మనాహితాగ్నే ర్గృహస్థస్యౌపాసనం చేతి వస్తుగతిః । స చ హోమో ఽగ్నిప్రీత్యర్థమేవ । అగ్నిస్తు ద్విజానా మగ్రణీ ర్దేవతా । ‘‘అగ్నిర్దేవో ద్విజాతీనా’’మితి స్మృతేః। ‘‘ఆగ్నేయో వై బ్రాహ్మణ’’ ఇతి శ్రుతేశ్చ। అగ్నిమనిష్ట్వా యోఽన్యత్ర కురుతే శ్రమం తదనర్థా యైవ కల్పతే। తథాచ శ్రూయతే ‘‘యో వై స్వాం దేవతా మతియజతే ప్రస్వాయై దేవతాయై చ్యవతే న పరాం ప్రాప్నోతి పాపీయా న్భవతి’’ ఇతి। కించ ‘‘ అగ్నిముఖా వై

దేవా' ఇతి శ్రుతేరగ్నిముఖేన సర్వే దేవా స్తృప్తిమాయాన్తి। తస్మాదత్ర హోమః కర్తవ్యతయా విధీయతే। యథావిధి యథాధికారం ప్రాతస్సాయంచాభ్యుదయార్థినామ్॥

బ్రహ్మయజ్ఞ తర్పణే.

బ్రహ్మయజ్ఞస్తదంగ తర్పణం చ కర్తవ్యతయా విధీయేతే। "స్వాధ్యాయాన్న ప్రమదః" "స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్య" ఇతి శ్రుత్యోః। తత్ఫలం చ శ్రూయతే "యం యం క్రతుమధీతే తేన తేనాస్యేష్టం భవతి। అగ్నేర్వాయో రాదిత్యస్య సాయుజ్యం గచ్ఛతీ"తి॥ నిత్యాధ్యయనమాత్రేణైవ సర్వయాగానాం ఫలప్రాప్తి రాదిత్యాదీనాం సాయుజ్యప్రాప్తిశ్చేతి మహాఫలప్రదోఽయం బ్రహ్మయజ్ఞః॥

ఏతావతా సూత్రసందర్భేణ ప్రదర్శితో నిత్యక్రమ స్సాధారణః। అథాఽసాధారణం తన్త్ర ముపదిశ్యతే సంక్షేపతః "తతో యాగమందిరం గత్వా పూజాసంభారవా నుపవిశ్యాసనే శుద్ధే గురూపదిష్టవిధినా పంచాయతన మర్చయే ద్యథాధికార మితి॥ అత్ర సాధారణ తన్త్ర మధ్యే ధాఽసాధారణస్యాపి ప్రాప్తత్వా త్తదత్ర సూచితమ్। తదుత్తరత్ర వివక్ష్యతే॥ ప్రకృతం తు సాధారణమేవ వ్యాఖ్యాస్యతే యదసాధారణానంతరం క్రమప్రాప్తం భవతి॥ తదిద్ధం సూత్రి

తమ్—"తతో మాధ్యాహ్నిక విధిం కృత్వా భుంజీత యథా విధి" ఇతి।

మాధ్యాహ్నికవిధిః.

మాధ్యాహ్నికే సన్ధ్యా పితృతర్పణం వైశ్వదేవో ఽతిథి పూజనం చేతి। సన్ధ్యా ప్రాతః కాలికసన్ధ్యా ప్రస్తావే నిరూపితేతి న పృథఙ్నిరూపణీయా ॥

పితృతర్పణమ్.

పితృదేవతానాం తృప్త్యర్థం తేన వంశాభివృద్ధి ర్జాయతే ॥

వైశ్వదేవః.

వైశ్వదేవ స్త్వన్నసంస్కారార్థ స్తదనుపురుషసంస్కారహేతుశ్చ। సిద్ధమన్న మఘసంపృక్తం భవతి। పంచసూనాస్థానేషు కృతత్వాత్। తథాచోక్తమ్ —

"కండనీ పేషణీచుల్లీ ఉదకుంభీ మార్జనీ।
పంచసూనా గృహస్థస్య తాభిః స్వర్గం న విందతి" ఇతి

శ్రుతిశ్చ భవతి "ఇదమేవాస్య తత్సాధారణ మన్నం యదిద మద్యతే స య ఏతదుపాస్తే న స పాప్మనో వ్యావర్తతే మిశ్రం హ్యేతత్"। మంత్రవర్ణోఽపి "మోఘ మన్నం విన్దతే అప్రచేతాః సత్యం బ్రవీమి వధ ఇత్సతస్య" ॥

నార్యమణం పుష్యతి నో సఖాయం కేవలాఘో భవతి కేవ లాదీ '' ఇతి। సిద్ధ మన్నం వైశ్వదేవేన సంస్కృతం చేత్పవి త్రం భవతి।తథా చోక్తం "పంచసూనా కృతం పాపం పంచ యజ్ఞైర్వ్యపోహతీ"తి ॥ వైశ్వదేవానంతరం సిద్ధమన్నం భు క్తం చేద్యజ్ఞశిష్టం భుక్తం భవత్యత స్తత్కిల్బిషా న్హంతి । నో చేత్పాపం దాస్యతీ త్యత్ర భగవద్వాక్య మేవ పరమం ప్రమా ణమ్ ॥

"యజ్ఞశిష్టాశిన స్సన్తో ముచ్యన్తే సర్వ కిల్బిషైః ।
భుంజతే తే త్వఘం పాపా యే పచన్త్యాత్మకారణా '' దితి ॥
అతో వైశ్వదేవా న్నప్రమదితవ్యం సర్వై ర్ద్విజైః॥

అతిథిపూజనమ్.

అతిథిలక్షణ మాహ "అసమానగ్రామో ఽతిథి రైకరాత్రి కో ఽధివృక్ష సూర్యోపస్థాయీ" ఇతి "బ్రాహ్మణ స్యానతిథి రబ్రాహ్మణ" ఇతి వాక్యై రుక్తలక్షణో బ్రాహ్మణః సంప్రా ప్తో వైశ్వదేవాంతే సోతిథిగ పూజనీయ స్సర్వథా । తస్య పూ జనేన సర్వధర్మసంగ్రహశ్చ భవతి। నోచే న్మహతేఽనర్థా య కల్పతే । తథాచ శ్రూయతే కాఠకే "వైశ్వానరః ప్రవిశ త్యతిథి ర్బ్రాహ్మణో గృహాన్ । తస్యైతాగ్ం శాంతిం కుర్వ న్తి హర వైవస్వతోదకమ్ ॥ ఆశాప్రతీక్షే సంగతగ్ం సూనృ

తాం చేష్టాపూర్తే పుత్రపశూంశ్చ సర్వాన్ । ఏత ద్వృఙ్క్తే పురుష స్యాల్పమేధ సోయస్మి న్ననశ్న న్వసతి బ్రాహ్మణో గృహే ” ఇతి బ్రాహ్మణానాం మధ్యే పరివ్రాజకః శ్రేష్ఠ ఇతి విజ్ఞాయతే। తథాచోక్తమ్—

“యతిహస్తే జలం దద్యా ద్భైక్ష్యం దత్త్వా త్పున ర్జలమ్ ।
తదన్నం మేరుణా తుల్యం తజ్జలం సాగరోపమ”మితి స్మృతేః।
“ యతిశ్చ బ్రహ్మచారీచ పక్వాన్నస్వామినా వుభౌ ।
తయో రన్నమదత్త్వా తు భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరే”దితి।

తస్మా దైహికాముష్మికఫలార్థినా ఽతిథి స్సర్వథా పూజనీయః । తథాచ శ్రూయతే ముండకోపనిషది “ యం యం లోకం మనసా సంవిభాతి విశుద్ధసత్త్వః కామయతే యాంశ్చ కామాన్ । తం తం లోకం జయతే తాంశ్చ కామాం స్తస్మా దాత్మజ్ఞం హ్యర్చయే ద్భూతికామః ” ఇతి । యద్యతిథి ర్భగ్నాశో భవతి హ్యనర్థశ్చ భవే దిత్యత్రి స్మృతిశ్చ భవతి—“ యస్య గృహా ద్భగ్నాశోఽతిథి ర్నివర్తతే స తస్య దుష్కృతం దత్త్వా పుణ్య మాదాయ గచ్ఛతీ ” త్యతో ఽతిథిపూజనా న్నప్రమదితవ్యం ప్రాజ్ఞైః ॥

భోజనమ్.

ఏవం మధ్యాహ్నికవిధిం కృత్వా భుంజీతేతి భోజనా త్పూర్వకృత్యం సమ్యక్ప్రతిపాదితమ్ । ఇదం సర్వ మకృత్వా స భుం

జితేత్యభిప్రాయః । భుంజీతేతి విధి ర్నైసర్గికస్య భోజనస్య నియమార్థమ్ । భోజననియమే హ్యపూర్వం స్యాత్ । నోచే త్పశ్వాదీనాం తృణాదిభక్షణ మివ శరీరపుష్టిహేతు రేవస్యాత్ । భోజనే నియమస్తు సంస్కృతాన్నభక్షణమ్ । యుక్తాహారస్వీక రణం చ । భోజననియమే ఫలం హి శ్రూయతే — ''అన్నేన ప్రాణాగ ప్రాణై ర్బలం బలేన తప స్తపసా శ్రద్ధా శ్రద్ధయా మేధా మేధయా మనీషా మనీషయా మనః మనసా శాంతి శ్శాంత్యా చిత్తం చిత్తేన స్మృతిం స్మృత్యా స్మారం స్మారే ణ విజ్ఞానం విజ్ఞానే నాత్మానం వేదయ''తీతి ॥

యుక్తాహారవిహారస్య యుక్తచేష్టస్య కర్మసు ।
యుక్తస్వప్నావబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహా ॥

ఇతి చ స్మర్యతే । భోజనకాలే దిగాదినియమ మాహ ''ఆయు ష్యం ప్రాఙ్ముఖో భుఙ్క్తే । యశస్యం దక్షిణా ముఖః । ప్రత్య ఙ్ముఖః శ్రియాభుఙ్క్తే । ఋతం భుఙ్క్త ఉద ఙ్ముఖః''। మండ లేన వినాఽన్నస్యరసం హరంతి పిశాచాద్యాఃవిప్రాణాం చ తురశ్రం త్రికోణం క్షత్రియాణాం వైశ్యానాం వర్తులమ్ । శూద్రాస్యార్ధచంద్రక మితి । గోమయాదినా మండలం కృత్వా తస్మి న్పాత్రం నిధాయ తస్మి న్భోక్తవ్యమ్ । భుం జీత మధురప్రాయం స్నిగ్ధం కాలే హితం మిత మిత్యాహారస్య యుక్తత్వమ్ ॥

భోజనం తు ముఖ్యప్రాణరూపా యాగ్నయే హోమ. ఇతి బుద్ధ్యా గృహ్ణీయాత్ । భోజనాత్పూర్వం గృహీత ము దక మన్నస్యోపస్తరణం భవతి। భోజనాంతరం గృహీత ము దక మన్నస్యాపిధానం భవతి। ఏవ మన్నస్యాఽనగ్నతా సం పాదనం భవతి పంచాహుతయస్తు ముఖ్యప్రాణస్య పంచవృత్తి భ్య ఏవ భవన్తి । ఇయం వైశ్వానరవిద్యేతి ఛాందోగ్యోపని షది పంచమప్రపాఠకే శ్రూయతే। ఏవం కృతే నైసర్గికస్యాపి భోజనస్య యాగత్వం సంభావ్యతే । యాగా దభీష్టసిద్ధిరితి శ్రుతిస్మృత్యో ర్మర్యాదా ఏవ ॥ అతశ్చోదిత విధినాఽన్నస్య గ్రహణం మహతే ఫలాయ భవతి । నోచే దాసురంభవ దన ర్థాయైవ కల్పతే ॥

తాంబూలభక్షణమ్.

భోజనానంతరకృత్యమాహ । భుక్త్వాఽచమ్య తాంబూలం భక్షయేదితి ॥ ఏకపూగం సుఖారోగ్యం ద్విపూగం నిష్ఫలం త్రిపూగం శ్రేష్ఠ మధికం నైవదుష్యతి। పర్ణమూలే మహా వ్యాధిగ పర్ణాగ్రే పాపం శిరాబుద్ధివినాశినీ తస్మాత్తా న్వర్జ యే దితి ॥

ప్రతిషేధః.

భోజనానంతరం రాగాదినాప్రాప్త మనర్థద్వయం వార యతి । "దివాస్వాపం మైథునం చ న కుర్వీత" ఇతి యతో

తన్త్రిజ్యోత్స్నా

మహానర్థః స్మర్యతే యది కుర్యాత్ క్రమేణాఽయుగ పుణ్యయో ర్ధ్యాని రితి ॥

సిద్ధాన్తచిన్తనమ్.

ఆసుప్తే రామృతేః కాలం నయే ద్వేదాన్త చిన్తయా ।
దద్యా న్నావసరం కించి త్కామాదీనాం మనాగపి ॥

ఇతి విధే రనువాదకమ్ ।"ఆసాయంసిద్ధాన్త చిన్తనం కుర్యా"దితి। యది లౌకికాని కార్యాణి విద్యన్తే తాని సాయంకాలపర్యన్తం కార్యాణీ త్యర్థా ల్లభ్యతే। కార్యాంతరస్య శ్రౌతస్య స్మార్తస్య వాఽవిద్యమానత్వాత్। పున స్సాయంకాలే విహితస్య కర్మణో విద్యమానత్వాచ్చ ॥

సాయంతనకృత్యమ్.

"తత స్సాయన్తనీం సన్ధ్యాం హోమంచ విదధ్యా"దితి ॥ యథా ప్రాతఃకాలే సన్ధ్యాహోమశ్చ విధీయేతే తథా సాయమపి విధీయేతే ॥ సాయం హోమానంతరం పున రసాధారణ తన్త్రి మపి విధీయతే। తతో దేవార్చనవిధి మాచరే ద్గురూపదిష్టేన మార్గేణేతి । త దుత్తరత్రాఽసాధారణతన్త్రివ్యాఖ్యానే ప్రదర్శ్యతే। ప్రకృతంతు సాధారణ మేవ వక్ష్యతే॥

రాత్రిభోజనమ్.

రాత్రౌ భోజన మైచ్ఛికమ్। తస్మాత్ ,, ద్విరహ్నో మనుష్యాణా " మితి శ్రుతేః। యది క్షుధార్తః స్యా ద్భుంజీత

నోచేన్న భుంజీతేతి॥ భోజనవద్వైశ్వదేవో ప్యైచ్ఛిక ఇతి మత్వా న పృథగుపదిశ్యతే సాయంతనవిధిషు ॥

శయనవిధిః

అథ పుష్పానులేపన మిత్యాది సపర్యా విధిర్నేత్య స్తః । పుష్పానులేపన మలక్ష్మీపరిహారార్థమ్ । ప్రాప్తే నిమిత్త ఇతి మైథునేచ్ఛాయాం జాతాయా మితి ॥ తథా చ స్మర్యతే ‘‘ఋతౌ భార్యా ముపేయాత్ ,’’ ‘‘సర్వత్ర వా ప్రతిషిద్ధవర్జ’’ మితి సూత్రాభ్యాం విహితస్య భార్యా సమావేశనస్య కాలే ప్రాప్తే చేద్యావ ద్రేతఃపాతో భార్యయా సహ శయీత । రేతః పాతానంతరం కాలాంతరేషు చ వినోదార్థం స్త్రియా సహ న శయీత ఇతిస్పష్టం విజ్ఞాయతే। ఆయుఃక్షయ హేతుత్వా దనారోగ్య హేతుత్వాచ్చ। సుషుప్తేః పూర్వం విహితస్య భగవద్ధ్యానస్య ప్రతిబన్ధహేతుత్వాచ్చ।సపర్యావిధిస్తు గురుముఖైక వేద్యః। శాస్త్రచోదిత మైథునస్య భగవద్రూపత్వ ముపదిష్టం భగవతా శ్రీకృష్ణేనార్జునం ప్రతి ‘‘ధర్మావిరుద్ధో భూతేషు కామోఽస్మి భరతర్షభ’’ ఇతి— శయనే దిగాది నియమ మాహ—

నోత్తరాభిముఖః స్వప్యాత్ పశ్చిమాభి ముఖోనచ ।
నచాకాశే ననగ్నో వా నాశుచి ర్నాసనే క్వచిత్ ॥

న శీర్ణాయాంతు ఖట్వాయాం శూన్యాగారే నచైవహి।
ప్రాచ్యాంద్దిశి శిరశ్శస్తం యామ్యాయా మథవా నృప ॥
సదైవ స్వపతః పుంసో విపరీతం తు రోగద మితి ॥
అన్యచ్చ—

‟ప్రాక్శిరావా దక్షిణశిరావేష్టదేవతాం నత్వా స్వపేత్।
వైణవదండం శయనీయసమీపే నిధాయ ప్రక్షాళిత పాదః
కృతరక్షః స్వపే దితి ॥

అన్యచ్చ —

స్వగృహే ప్రాక్శిరా శ్శేతే శ్వాశురే దక్షిణాశిరాః।
ప్రత్యక్శిరాః ప్రవాసేతు న కదాచి దుదక్శిరాః ॥ ఇతి ॥

ఏతావతా గ్రంథ సందర్భేణ సంక్షేపతో వ్యాఖ్యాతం సాధారణం తంత్ర మసాధారణతంత్రం వ్యాఖ్యాస్యామః।— అథ కలశహస్త స్సంభారవా న్స్వామీ యాగమందిర మాగత్య యజ్ఞవాటం ప్రదక్షిణం కృత్వా పశ్చిమద్వారే స్థిత్వా పాణిపాదౌ ప్రక్షాళ్యాఽచమ్య మనసా గురు మిష్టదేవతాం దిక్పాలాంశ్చ ప్రణమ్య పాపాపను త్తయే మంత్రద్వయం పఠిత్వా పాణిపాదౌ ప్రక్షాళ్యాఽచమ్య సూర్యాయార్ఘ్యం దత్వోత్థాయ ద్వారపూజాం కుర్యాత్। అథ పశ్చిమద్వార మాసాద్య విధివ ద్ద్వార ముద్ఘాట్యాంతర్గతా న్విఘ్నా న్బహి

ర్నిర్గత్య మార్గం దత్త్వాఽపసార్య భౌమా నంతరిక్షగా న్దివ్యా
న్విఘ్నా న్యథాక్రమం నివార్య యథోచితపాదం పురస్కృ
త్యాంతః ప్రవిశేత్ । అథ వాససా ద్వార మాచ్ఛాద్య పంచ
గవ్యాఘ్ర్యతోయాభ్యాం మండపాంతరం సంప్రోక్ష్యసమ్మా
ర్జనోపలేపనాదిభి ర్విమలం కృత్వా నైరృత్యాం వాస్తు
పురుషం బ్రహ్మాణం దీపనాథం భైరవం చ చందనాదిభిః పూ
జయిత్వా భైరవానుజ్ఞాం సంప్రార్థయేత్ ॥ అథ పూజా
వేదీం ప్రవిశ్యాఽసనస్థానం సంవీక్ష్య సమ్మృజ్య సంప్రోక్ష్య
తత్ర కూర్మచక్రం విలిఖ్యాధారశక్తి మారభ్య వేద్యంతా
ఆసనదేవతాః పరిపూజ్య స్వాసనమాస్తీర్య తత్రోపవిశ్య
విష్ణుం గురుం చ స్మృత్వా పృథివీం సంప్రార్థ్యాఽఽసనస్య
కోణదేవతాః ప్రపూజ్య ప్రాఙ్ముఖ ఉదఙ్ముఖో వా ఋజుకాయ
స్సమ్యగాసీన శ్శిఖాం బధ్నీయాత్ । అథాఽత్మనో దక్షిణే
భాగే స్థాపయే త్పూజాద్రవ్యాణి । సవ్యే సువాసితాంబుపూ
ర్ణం కుంభమ్ । పృష్ఠే ప్రక్షాళనపాత్రమ్ । పరితో జ్వలితా
న్దీపాన్ । అథ తాని యథావిధి సంస్కుర్యాత్ । అథ కృతాం
జలి ర్వామ దక్షిణపార్శ్వయో ర్గురుగణపతీ పురతః స్వేష్ట
దేవతాం క్రమేణ నత్వాఽచమ్య కరశుద్ధిం కృత్వా తాలత్ర
యదిగ్బంధనపూర్వకం వహ్నిప్రాకారం విభావ్య శూలేనా

త్మానం రక్షయేత్ । అథాచమ్య ప్రాణానాయమ్య సంకల్పం
కృత్వా దేవతాయా నిర్మాల్యం విసృజ్య పీఠే దేవతాం య
థాక్రమం విన్యస్య పాత్రాసాదనం కృత్వా పీఠదేవతాః ప్ర
పూజ్య దీపారాధనం కుర్యాత్ । తతః ప్రాణాయామత్రయం
కృత్వా భూతశుద్ధిప్రాణప్రతిష్ఠాపనే కుర్యాత్ । తతో మా
తృకాప్రాణాయామం కృత్వా కల్పోక్తన్యాసాన్ కృత్వా దేవ
తాయా ముద్రాః ప్రదర్శయేత్ । అథేష్టదేవతాం సమ్య
గ్ధ్యాత్వాఽన్తర్యాగవిధినాఽభ్యర్చ్యేష్టదేవతాయా మంత్ర
మష్టోత్తరశతం జపిత్వా దేవతాయై నివేదయేత్ ॥ అథ
హృది స్థితాం దేవతాం గురూపదిష్టమార్గేణ బహిర్నిర్గ
మయ్య యంత్రే మూర్తౌ వా సంస్థాప్య ప్రాణప్రతిష్ఠాపనం
కుర్యాత్తతో ముద్రాః ప్రదర్శ్య పూజయే ద్దేవతా ముప
చారై ర్యథాశక్తి । అథ ప్రాణాయామత్రయపూర్వకం మూ
లమంత్రన్యాసం కృత్వా జపమాలాం గృహీత్వా యథాశక్తి
సహస్రం త్రిశతం శతం వా మూలమంత్రం జపిత్వా దేవతా
యై సమర్ప్య అంగదేవతానాం మంత్రాణామేకైకం దశ
వారం జపిత్వా సమర్ప్యేష్టదేవతాం స్తువీత । అథాఽపరాధ
స్తవం పఠిత్వా పూజాంసమర్ప్య దేవతాయాః పాదోదకం
గృహీత్వా స్వాత్మానం తన్మయం భావయిత్వా యథాసు
ఖం విహరే ద్యథాసుఖం విహరేత్ ॥ ఇత్యర్చావిధి

స్సంక్షేపతః॥

అథాఽసాధారణ తంత్రసూత్రే గ్రథితానాం క్రియాణాం ప్రకాశకక్రియతే యథావకాశమ్ ॥

కాలః.

బ్రహ్మయజ్ఞానంతరం సాధకో దేవతార్చనం కుర్యా దితి బ్రహ్మయజ్ఞస్య ఆనంతర్య సూచకో హ్యథ శబ్దః ॥

కలశహస్త స్సమ్భారవా న్మౌనీ.

హస్తే సోదకం కలశం గృహీత్వా యథోచితపూజాసంభారా న్గృహీత్వా భగవద్ధ్యాన మేవ కుర్వ న్గచ్ఛే దిత్యభిప్రాయః ॥ అత్ర సోదకకలశగ్రహణేన కర్తు బ్రహ్మకర్మణి యోగ్యతాలభ్యతే, కథ మితి చేత్ । బ్రహ్మకర్మణి బ్రహ్మభావాపన్న ఏవాఽధికారీ । కమండలుధారీ బ్రహ్మేతి ప్రసిద్ధ్యా సోదకం కమండలుం బ్రహ్మణో లిఙ్గమ్ । తల్లింగధారణేన తద్భావాప త్తి రితి శ్రుతిస్మృతిశిష్టాచారమర్యాదా ॥ కిం చ సోదకకమండలుధారణం పవిత్రహేతుః॥

సంభారవా నితి,

"రిక్తహస్తేన నోపేయాద్రాజానం దైవతం గురుమ్" ఇత్యభియుక్తోక్తిః। ప్రకృతంతు దేవతాసపర్యార్థకం దేవమందిరగమనమ్। అత స్సపర్యోపయోగిసంభారగ్రహణ మావశ్యక మేవ ॥ మౌన మత్రవాచో విజ్ఞాపనరూపప్రకృతోచితమంత్రేతరవా

గ్విమోచన మేవ। న తు భగవన్నామసంకీర్తనాదిరూపవా
క్ప్రవృత్తిః। అత్యన్తికమానే మంత్రోచ్చారణం సపర్యాకలా
పే దేవతాయా మంత్రజపాదికం చ న సిద్ధ్యేతా మితి
మూలచ్ఛేదాయ కల్పతే హ్యపూర్వ మానప్రసంగేన। అపూ
ర్వమానం హ్యపండితానాం భూషణ మిత్యభియుక్తైశ్చ తద
పణ్డితానాం మోదాయ భవతు చేద్భవతు నామ। "అన్యా
వాచో విముంచథ। వాచో విగ్లాపనం హి తత్"। "అమృ
తస్యైష సేతు" రితి శ్రుత్యా యథోక్త మేవ మాన మితి
ప్రాజ్ఞై ర్గ్రాహ్యమ్॥

ప్రదక్షిణమ్.

యజ్ఞవాట ముద్దిశ్యాఽత్ర ప్రదక్షిణం విహితమ్। యజ్ఞవా
టస్తు దేవాలయ ఏవ। దేవాలయస్తు దేవతా దేహ ఏవ
"దేహో దేవాలయః ప్రోక్తః" ఇతి శ్రుతేః॥ అతో యజ్ఞ
వాటం ప్రతి ప్రదక్షిణం దేవతాప్రదక్షిణ మేవేతి విజ్ఞాయతే॥
దేవతాప్రదక్షిణం స్వస్య భక్తిసూచకం స దేవతాఽనుగ్రహ
హేతు స్స్యాత్॥

పశ్చిమద్వారస్థితిః.

పశ్చిమద్వారస్థిత్యా కర్తుః ప్రాఙ్ముఖత్వసిద్ధి స్సూత్ర త్రప్రథము
తః। పశ్చా ద్ద్వారాణాం సంస్కారకాలే ప్రదక్షిణ్యాగమనే

హ్యుదీచీగమనం మందిరప్రవేశే ప్రాగ్గమనం చ భవతః।
తద్ధి దివ్యమ్। అన్యథా చేదాసురం భవతి। పూర్వోత్తరదిశౌ
దివ్యే। పశ్చిమ దక్షిణదిశౌ త్వాసుర్యా వితి వస్తుగతిః॥

పరిక్షాళనాచమనే.

పాణిపాదపరిక్షాళనం బాహ్యశుద్ధ్యర్థమ్। ఆచమనం
త్వాంతరశుద్ధ్యర్థ మితి వివేకః॥

గురుస్మరణమ్.

గురుస్మరణం హ్యపూర్వగుర్వనుగ్రహార్థమ్। గుర్వను
గ్రహా దేవ విద్యాసిద్ధిర్దేవతానుగ్రహశ్చ। తథా చోక్తం-
"శివే రుష్టే గురుస్త్రాతా గురౌ రుష్టే న కశ్చన" ఇతి॥
"యస్య దేవే పరాభక్తి ర్యథా దేవే తథా గురౌ।
తస్యైతే కథితా హ్యర్థాః ప్రకాశన్తే మహాత్మనః"ఇతి చ॥

గణపతిస్మరణమ్.

గణపతిస్మరణంతు విఘ్ననివృత్తిద్వారా కార్యసిద్ధ్యర్థమ్॥

దిక్పాలస్మరణమ్.

దిక్పాలస్మరణేన తదనుగ్రహః స్యాత్। తేన కర్తు స్సర్వ
తో రక్షా భవతి॥

ఇష్టదేవతాస్మరణమ్.

ఇష్టదేవతాస్మరణేన సపర్యాయాం జపాదౌ చేష్టదేవతా
హ్యభిముఖీ స్యాత్॥

మన్త్రద్వయపఠనమ్.

తత్ప్రయోజన మాహ—

యత్పూర్వమార్జితం పాపం తద్దినేఽన్యదినేఽపి వా ।
తత్పాపస్యాపనోదార్థం మన్త్రద్వయ ముదీరిత మితి ।

కించ యత్స్యా ద్దృఢతరం పాపం తత్పూజాకాలే ప్రతిబన్ధ మకృత్వా దూరే స్థిత్వా పూజాఽన్తరమాయాతి । యత్స్యా దల్పతరం పాపం తన్నాశ ముపగచ్ఛతి । అత్ర విహితే పాణీ పాదప్రక్షాళనాఽచమనే చ పాపాపనుత్త్యనంతరం పూతత్వ సంపాదనార్థ మితి వివేకః ॥

సూర్యాయార్ఘ్యమ్.

అనేనార్ఘ్యేణ సర్వేగ్రహా స్తారకా రాశయో యోగా శ్చ స్వానుకూలా భవేయు స్తతః కార్యసిద్ధిః ప్రజాయతే ॥

ద్వారపూజా.

యాగమందిరం సర్వదేవతామయ మేవ । అత స్తస్య ద్వారాణ్యపి దేవతామయాన్యేవ । పరమార్థత స్తు యద్ద్వారవ ద్భాసతే తత్తు దేవతారూప మేవ । "పరోక్షప్రియా హి దేవాః" ఇతి శ్రుతేః । అత్రప్రదర్శితా దేవతా ద్వార రూపమాసాద్య తిష్ఠన్తీ త్యభిప్రాయః । తథా చోక్తం "దేవ ద్వారం ద్వారదేవాః" ఇతి అత స్తద్దేవతాపూజనమేవ ద్వార

పూజనమ్ । యదితాస్సుముఖా భవేయుర్బాహ్యస్థితా విఘ్న
కారిణోఽన్తః ప్రవేశయితుం న సమర్థా ఇతి ద్వారదేవతా
నుగ్రహసంపాదనార్థం తత్పూజనమ్ ॥

అన్తర్విఘ్ననిస్సారణమ్.

అనేన విధినా యాగమందిరే స్థితా విఘ్నదేవతా బహి
ర్నిస్సారితా భవన్తీత్యతో దేవతాపూజాకాలే విఘ్నదోషో న
జాయతేఽతః క్రియాసిద్ధిః ॥

సర్వవిఘ్ననివారణమ్.

భౌమాన్తరిక్షదివ్యవిఘ్ననివారణేన త్రిషులోకేషు విద్య
మానాస్సర్వే విఘ్నా నివారితా భవన్తీతి న కాచిదపి విఘ్న
భీతిః ॥

పాదవిన్యాసః.

యాగమందిరప్రవేశనేఽన్తః పాదనిక్షేపే విశేషస్తు దేవ
తాభేదేన విధీయతే । తథాహి — 'దక్షపాదం పురస్కృత్య
ప్రవిశేద్దేవమందిరమ్' । శాక్తస్తు వామపాదేనేతి ॥

ద్వారస్యాచ్ఛాదనం వాససా.

వాససాఽచ్ఛాదనేన ద్వారే సర్వా దేవతాః ప్రతిష్ఠితా
భవన్తీత్యుచ్యతే । యతో "సర్వదేవత్యం వై వాసః" ఇతి
శ్రూయతే । అత్ర సర్వాసాం దేవతానాం స్థిత్యా ద్వారరక్షా
సర్వథా భవతీతి సుగమమ్ ॥

మణ్డపాన్తరప్రోక్షణాలంకరణే.

ప్రోక్షణాలంకరణాభ్యాం యాగమన్దిరం పవిత్రం మనోహరం సద్దేవతానాం స్థితేర్యోగ్యం భవతి । నోచేద్దేవతా మాలిన్యప్రదేశే న తిష్ఠన్తి కించ క్షుద్రదేవతాదయశ్చావకాశం స్వీకుర్వన్త్యతోఽనిష్టః సంగచ్ఛతే॥ పంచగవ్యస్య పవిత్రహేతుత్వం సుప్రసిద్ధమేవ । పంచగవ్యంతు సర్వపాపానాం దోషాణాంచ నివృత్తిహేతురత స్సర్వేషాం మాలిన్యానామపి నివృత్తిహేతురితి న పృథగుపదేష్టవ్యా ॥ ఇయం స్థలశుద్ధిః॥

వాస్తుపురుషాదీనాం పూజా.

వాస్తుపురుషాదయశ్చత్వారో దేశకాలాదృష్టానామధిష్ఠానదేవతాః । కాలో హి మృత్యుః। మృత్యులక్షణమాహ శ్రుతిః— "అశనాయా హి మృత్యుః" "మృత్యుశ్చ వా భూతోపయేమే" ఇతి॥ అశనాయాపిపాసే మృత్యుః శ్రమశ్చ । తేన సకలవ్యవహారనిరోధం భవతీతి తం నియన్తుం వారయితుం చ తద్దేవతానాం చ పూజనమ్। తథా భైరవానుజ్ఞాప్రార్థనమపి । తథా చోక్తం—

"స్వగేహే వాస్తుపూజాం చ మండపేషు సమాచరేత్ ।
నాకాలమరణ వ్యాధి భూతప్రేతాదిభిర్నచ ।
న సర్పపీడా నాన్యోన్యకలహో ద్యశుభాని చ ।

పుత్రపౌత్రధనారోగ్యపశుదాసీసమృద్ధిభాక్ ।
అరోగీవిజయీ ఖ్యాతశ్చిరంజీవతి తద్గృహే ॥ ఇతి ॥

పూజావేదీ.

పూజావేద్యాం పూజ్యపూజ్యకయోః పూజోపకరణానాం చ స్థితిస్స్యా దతః పూజావేదీ పవిత్రతమా । తత్ర ముఖ్యే ద్వే స్థానే పూజకస్య పూజ్యస్యచ । తే హ్యావశ్యం యథోక్తవిధినా సంస్కర్తవ్యే ॥ తత్ర ప్రథమతః పూజాకర్తు రాసనస్థానం సంస్కర్తవ్య మనంతరం దేవతాయాః స్థానంచ । ఉభయం సంస్కృతం చేద్వేదీ సంస్కృతా భవతి । దేవపూజాయోగ్యా చ జపయోగ్యా చ భవతి ॥

ఆసనస్థానసంస్కారః.

సమ్యగ్వీక్షణేన స్థలం సుసంస్కృతం భవతి। యథా పత్న్యవేక్షణే నాజ్యం హోమయోగ్యం భవతి। తే నేక్షణేన లౌకికస్థలపరీక్షాపి భవతి । సమ్మార్జనే నాత్ర సంలగ్నధూళ్యాదికం నిస్సారితం భవతి । ప్రోక్షణే నాపూర్వపవిత్రతా క్రియతే వ్రీహి ప్రోక్షణవత్ ॥

కూర్మచక్రలేఖనమ్.

కూర్మచక్రలక్షణమ్—

"షట్కోణం విలిఖే దాదౌ మధ్యే హ్రీంకార మేవచ ।
పృష్ఠే మన్మథబీజం స్యా చ్చతుష్కోణేషు తారకమ్ ।
అష్టపత్రే వ్యష్టవర్గం కూర్మచక్రం విధీయతే ॥ ఇతి ।

"మాతృకా హి తత్" ఇతి । తస్య మాహాత్మ్యం శ్రీచక్ర
దర్శనే వర్ణితమ్ ॥ "మాతృకా మన్త్రనాయికా" । ఇతి
ప్రసిద్ధే ర్మాతృకా సర్వమన్త్రాణా మధిష్ఠానరూపా పరాదేవ
తా ॥ చక్రలక్షణం తు "భావవ్యంజకం రేఖారూప" మితి
పూర్వమీమాంసాయాం సూత్రితమ్ । ఏవంచ మాతృకా
భావవ్యంజకం రేఖారూపం కూర్మచక్ర మితి విజ్ఞాయతే ।
కూర్మస్య సకలజగదాధారత్వం సుప్రసిద్ధ మేవ । యథా
కూర్మస్య సకలజగదాధారత్వం తథాఽస్య చక్రస్య సకలదేవ
తాధారత్వ మితి కూర్మశబ్దేన ద్యోత్యతే । ఉపాసకస్యాస్మి
న్యన్త్రే స్థిత్యా సకలదేవతాధారభూతమాతృకాభావ స్సంప
ద్యతే । యథా దేవాలయేషు ప్రతిష్ఠితానాం విగ్రహాణాం
దేవతాభావ స్సంపద్యతే తదధఃప్రతిష్ఠితయన్త్రై రిత్యత
ఉపాసకస్య సకలమంత్రానుష్ఠానయోగ్యతా లభ్యత ఇత్యత్ర
న కాప్యనుపపత్తిః । అతః కూర్మచక్రపరిలేఖనం ధ్యానస్థానే
ష్వావశ్యం కర్తవ్యం సాధకేన । కించ కూర్మచక్రాభావేఽన
ర్థోఽపి స్మర్యతే—"కూర్మచక్రాఽనభిజ్ఞస్య మహావిఘ్నోఽ
భిజాయతే" ఇతి మేరుతన్త్రే ॥ కూర్మచక్రజ్ఞానం త్వస్మత్కృత
శ్రీచక్రదర్శనే సమ్యక్ప్రదర్శ్యతేఽత స్తన్ముఖా దవగం
తవ్యమ్ । తథా సర్వేషాం చక్రాణా మపి । కించ మాతృకా
స్వరూపజ్ఞానం సుసూక్ష్మం దుర్విజ్ఞేయం చాతోఽస్మత్కృత

మాతృకాదర్శనా త్సద్గురోశ్చ సకాశా దేవసంపాదనీయ
మిత్యత స్తస్మాదత్రోపరమ్యతే ॥

ఆసనదేవతాః.

ఆధారశక్త్యాది స్వర్ణవేదికాంతా శ్చతుర్దశ । తాః
పూజయితవ్యా స్తన్మయం హ్యాసనం యథా ద్వారదేవతా
మయం హి ద్వారమ్ ॥ ఆసనదేవతాః పూజితా స్సత్యో ఆ
సనసిద్ధిదా భవన్తి । తథా చోక్తం మేరుతన్త్రే—
“సంస్కారే తత్ర సంపూజ్య వేద్యంతాః పీఠదేవతాః ।
ఆధారశక్తి మారభ్య స్వాసనం తత్ర విన్యసే” దితి ॥

ఆసనస్వరూపమ్.

“పూజాసన మథాత్మీయం చైలాజినకుశోత్తర” మితి తథా
చోక్తం భగవతా—
“శుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిరమాసన మాత్మనః ।
నాత్యుచ్ఛ్రితం నాతి నీచం చేలాజినకుశోత్తర ” మితి ।

పృథివ్యా స్సోపాసకస్య చ మధ్యే ద్రవ్యత్రయరూపాసనే
నాపూర్వశక్తిః కర్తృదేహే విద్యుచ్ఛక్తి సదృశ్యుపజాయ
త ఇత్యతః క్రమవిధి స్త్రయాణామ్ । ఆసనే ద్రవ్యగుణ
మాహ । శ్రీ ర్వస్త్రాసనే । జ్ఞానసిద్ధిః కృష్ణాజినే । వ్యాఘ్రచ
ర్మణి మోక్షః । కౌశేయం పుష్టికరమ్ । కంబళం దుఃఖమో
చనమ్ । దురితక్షతిః కుశాసనే । ఆవికం రోగనాశనమ్ । కౌ

శేయం పౌష్టికం ప్రోక్తం వేత్రజం శ్రీవివర్ధనమ్ । శ్వేతే తు
కంబళే ధర్మసిద్ధిః । ద్విజాఽన్యేషాం మోక్షదః కృష్ణకంబలః ।
దుఃఖముక్త్యై రంజితస్తు నీలరంగో న శోభనః ।
త్యజే న్నిషిద్ధం మతిమాం స్త్వనిషిద్ధేషు సంవిశేత్ ।
నిషిద్ధా న్యథ వక్ష్యన్తే శోక స్స్యా ద్దారుకాసనే ।
వంశాసనే దరిద్ర స్స్యా ద్వస్త్రే స్థానవినాశనమ్ ।
పాషాణే చ తథోచ్చాటో జ్వరస్స్యా న్మృణ్మయాసనే ।
క్షిత్యాసనే భవే త్పీడా పల్లవే చిత్తవిభ్రమః ।
తృణాసనే భవే త్పీడా నిషిద్ధం త్విష్టకాసన మితి ।
ఆసనఫల మాహా మేరుతన్త్రే —

"ఆసనం తు ద్విధా ప్రోక్తం నిత్యకామిక భేదతః ।
కుశాజినోత్తరై ర్యుక్తం చతురంగుళ మూర్ధ్వతః ।
చతురశ్రం ద్విహస్తంచ సున్దరం మృదునిర్మలమ్ ।
ఇదం సుఖాసనం నిత్యం జపసిద్ధివిధాయక" మితి ।

ఆసనాఽస్తరణానన్తరమత్రోపవేశనం సామాన్యమ్ । తత
స్తు కోణదేవతాపూజనం పృథివీప్రార్థనం చ విధేయ్యతే। తతో
విఘ్నం గురుం చ స్మృత్వా కోణదేవతాః ప్రపూజయేత్ ।
తేన స్వరక్షణం సమ్య గ్భవేత్ । పృథ్వీప్రార్థనస్తు స్వస్య
స్థైర్యతా సిద్ధిహేతుః । స్థైర్యతా తు కార్యసిద్ధిహేతుః ॥

స్థితౌ దిఙ్నియమః.

ప్రాఙ్ముఖత్వ ముదఙ్ముఖత్వం వా దేవతాభిముఖసిద్ధ్యర్థమ్ ।
దేవతానాంచ స్థితిః పూర్వస్యా ముదీచ్యాం చైవ దిశో ర్దేవ॥
ఇతరే త్వాసుర్యా వతస్త్యాజ్యే దేవతా కర్మణి ।

ఋజుకాయత్వమ్.

ఋజుకాయత్వం చిత్తస్థైర్యకరమ్ । తచ్చ విహితమ్ । తథా చోక్తం భగవతా । "సమం కాయశిరోగ్రీవం ధారయన్నచలం స్థిరః" ॥ ఇతి ।

సమ్యగాసీనః.

అసీనస్య సమ్యక్త్వం చోదితవిధినా ఽవయవానాం నియమనమ్ । తథాచోక్తం— "స్వస్తికాసన మాస్థితః పద్మాసనగతోపి వా ఋజుకాయో మనస్థిరః" ఇతి । ఈదృశీస్థితి రపూర్వశక్తిజననహేతుః । చిత్తస్థైర్యహేతుశ్చ । అనేనప్రాణాపానగతయ స్సర్వా స్సన్నిరుద్ధా భూత్వా సమ్యగన్తఃకరణం నిబధ్య స్యతస్సత్సిరం భవ న్నిగృహీతుం శక్యంభవతి ॥

శిఖాబన్ధనమ్.

దైవేకర్మణి శిఖా సమ్యగ్బధ్యాచే ద్దేవతా ప్రీతిహేతుస్స్యాత్ । నోచే త్కృతం సర్వమాసురం భవతి । యథా శిఖా యజ్ఞోపవీతా వావశ్యకౌ తథా శిఖాయా బన్ధనం యజ్ఞోపవీ

తస్యోపవీతత్వం చావశ్యకా। తథా చ స్మర్యతే— విశిఖో ఽనుపవీతీ యచ్చకరోతి తన్నిరర్థకమితి। స్నానదానాదికం సర్వమాసుర మపి భవతీతి। తస్మాచ్ఛిఖాబన్ధన మత్ర మన్త్రపూర్వకం విహితమ్। తత్త్వపూర్వాజనకమ్। ప్రత్యవాయనివారకం చేతి విజ్ఞాయతే॥

ఏవం కృతే త్వాసనశుద్ధి ర్భవతి। ఆసనశుద్ధ్యాఽసనసిద్ధి ర్భవతి। ఆసనసిద్ధేః శీతోష్ణాదిభి ర్ద్వన్ద్వై ర్నాభిభూయత ఇత్యత్ర పాతఞ్జలం సూత్రమ్— "తతో ద్వన్ద్వానభిఘాతః" ఇతి॥ కించ ప్రాణాయామస్య సౌకర్య మపి జాయతే। తథా చోక్తం పాతఞ్జలే "తస్మిన్సతి శ్వాసప్రశ్వాసయో ర్గతివిచ్ఛేదగ ప్రాణాయామః" ఇతి। "ఆసనం విజితం యేన జితం తేన జగత్త్రయ" మితి శ్రుతిః॥

పూజాద్రవ్యాదీనాం స్థాపనమ్.

స్థాపనమేత త్సౌకర్యార్థం మనోరంజనార్థంచేత్యతో ఽపూర్వప్రయోజనం నాస్తి॥

పూజాద్రవ్యాణాం సంస్కారః.

పూజాద్రవ్యాణాం స్థాపనం సంస్కృతి స్తత్ఫలం చోక్తాని సమాసతో మేరుతన్త్రే। తద్యథా—

"యథాయథం తు సంస్థాప్య సంస్కుర్యా త్తాని చాత్మవాన్। పుష్పనైవేద్యగన్ధాదీన్ హ్రీం హుం ఫడితి మన్త్రితః।

నారాచముద్రయా దృష్ట్వా సమయాశ్చ విలోకయేత్ ।
దృష్టం వా చాత్మ విజ్ఞాతం సమ్య క్పుష్పాది దూషణమ్ ।
అస్పృశ్యస్పర్శనం వాపి యదన్యాయార్జితం చ వా ।
తథా నిర్మాల్యసంస్పృష్టం కీటాద్యారోహణం చ యత్ ।
తత్సర్వం నాశమాయాతి నైవేద్యాద్యవలోకనాత్ ।
తతో రమితి మన్త్రేణ శిఖాం దీపస్య సంస్పృశేత్ ।
సతు స్యా చ్ఛుభదో దీపో నిష్క్రవ్యాదః సుఖప్రదః ।
పతంగకీటకేశాదిదాహాత్ క్రవ్యాద సంజ్ఞితః ।
వసామజ్జాది సంభూతై ర్ఘృతాద్యై రుపయోజితమ్ ।
అజ్ఞానరూపం తత్సర్వం దోషం స్పర్శా ద్వినశ్యతి ।
క్షౌం బీజ ముచ్చరే న్మన్త్రీ దేవతీర్థేన సంస్పృశేత్ ।
పానీయం ఘటమధ్యస్థం దృష్ట్వా సమ్యక్చ సాధకః ।
వామేన పాణినా ధృత్వా వామపార్శ్వస్థితం ఘటమ్ ।
పాత్రాధారే న్యసే న్నూనం యదత్రాఽజ్ఞానతో భవేత్ ।
జలాశయ శవస్పర్శా జ్జలం స్థానే చ సంగతమ్ ।
ఇత్యాదిదూషణం నశ్యే త్తత్ప్రియం దేవపూజనే ।

—ఇతి మేరుతన్త్రే.

దిగ్బన్ధన మాత్మరక్షణంచ.

అనేన దిగ్బన్ధనేన భూతప్రేతపిశాచాద్యావిఘ్నకారకా యాగమన్దిరం ప్రవిశ్య సాధకం బాధితుం వా విఘ్నం కర్తుం

వా న శక్యన్తే। అస్య విధి ర్గురో స్సకాశా త్సమ్యక్ జ్ఞాతవ్యః।

యన్త్రమ్.

సద్గురో రనుగ్రహా ల్లబ్ధం దేవతాయా శ్చక్రమేవ యన్త్ర మిత్యుచ్యతే। తథాచోక్తమ్—

"చక్రే దేవ్యాం తథా శిష్యే ప్రతిష్ఠా త్రివిధోచ్యతే।
సాతు తత్త్వవిదా కార్యా సంప్రదాయానురోధినా।"

ఇతి తన్త్రరాజే। చక్రలక్షణమాహ శ్రీచక్రదర్శనే "ఆయతనం హి పరదేవతాయాః" ఇతి। యన్త్రద్రవ్య విశేష మాహ—

"రజతాలంకృతం యన్త్రం సర్వైశ్వర్యప్రదం మతమ్।
యన్త్రన్తు స్ఫాటికం స్వచ్ఛం మనోభిలషితం దదేత్।
మాణిక్యరచితం చేదం రాజ్యదం భుక్తిముక్తిదమ్।
కృతం మరకతై ర్యన్త్రం సర్వశత్రువినాశనమ్।
లోహత్రయోద్భవం యన్త్రం సర్వసిద్ధికరం మతమితి।

చక్రం దేవతారూపం ప్రత్యక్షం సాధకానుగ్రహార్థ ముద్ఘాతమ్। తథాచోక్తం శ్రీవిద్యాదర్శనే—"గురుచక్ర దేవతోపాసకోపాసనభేదా త్పంచవిధ మభిధేయ"మితి। తచ్చ త్రివిధమ్। రేఖారూపం మాతృకారూపం కైలాసరూపం చేతి। చక్రసంకేతస్తుగురుముఖై కవేద్య ఏవ।

మూర్తిః.

యన్త్రాభావే మూర్తే రావశ్యకతా। సా చగండక్యా ముద్భవా శిలా సాలగ్రామనామా నార్మదీబాణనామ శిలా వా।
తథాచోక్తమ్—
దశస్థానాని దేవానాం పూజనేకల్పితాని చ।
గణేశసూర్యవిష్ణ్వీశ దేవీనాం పూజనం క్రమాత్।
శివలింగే మణౌ యన్త్రే సాలగ్రామే ఘటే రవౌ।
స్థండిలేఽగ్నౌ మూర్ధ్ని హృదిస్థానే ష్వేతేషుపూజయేదితి।
తాసాం శిలానామపి దేవతాభావేన పూజార్హతా బహుధా స్మర్యతే। ఇత్యత్ర న పృథక్ప్రదర్శ్యతే।
యన్త్రాదికం సాంప్రదాయాదివిచారైవ గ్రాహ్యం నోచేదనర్థాయకల్పతే। తథా చోక్తమ్—
"వామినో పాసితం యన్త్రం తేషాం దృష్టిపథం గతమ్।
తద్దేవతాక్షోభకరం వీక్షిస్తు స్సాధకో భవేత్।
దక్షిణోపాసితం యన్త్రం సూర్యాగ్నిసమతేజసమ్।
పాపినో నైవపశ్యన్తి యథోలూకాస్తమోదృశః।
యథాస్పృభి దినకరోదయః సర్వైరిహేష్యతే।
జనసంస్థాపితం యన్త్రం తథా పుణ్యాత్మనాంమతమితి।
యన్త్రశబ్దార్థమాహ—
"యమభూతాదిసర్వేభ్యో భయేభ్యోపి కులేశ్వరి।
త్రాయతే సతతం చైవ తస్మాద్యన్త్రమితీరితమ్" ఇతి॥

నిర్మాల్యవిసర్జనమ్.

నిర్మాల్యవిసర్జనం ప్రకృతపూజార్థ మేవేతి పూజార్థం సంకల్ప మకృత్వా నిర్మాల్యం న విసృజేత్ ॥ అథాదయ మేవ సంకల్పకాలో దేవపూజాయామ్ ॥

పీఠమ్.

పీఠమత్ర దేవతాయా ఆసనయోగ్యం వస్తు ఇత్యభిప్రాయః । తథాచోక్తం మేరుతన్త్రే—

అరత్న్యంగుళ విస్తారం ప్రాక్ప్రత్యగ్దక్షిణోత్తరే। పలప్రమాణ మర్చాపీఠం మనోహరం ।
పూర్వార్ధోచ్చం ప్రకుర్వీత చతురస్రం సమంతతః ।
తస్మిన్పీఠేతు నిర్మాణం పూజాచక్రస్య కారయేత్ ।
మాణిక్యాదికపీఠేషు మానం న్యూనం నదోషయేత్ ।
శ్రీపర్ణీచన్దనాదీనా మధికం చేన్నదోషకృత్ । ఇతి ।

అస్మిన్పీఠే పీఠదేవతాపరిపూజనం యథాకాలంకుర్యాత్ । తాశ్చ దేవతా మండూకాదిపరతత్వాన్తాః సమానా స్సర్వత్ర । పీఠశక్తయస్తు నవ దేవతాభేదేన భిన్నాః । ఇదం పీఠమపి ద్వారాసనవ ద్దేవతామయమితి న్యాయ స్సమాన ఏవ॥—

పాత్రాసాదనమ్.

పాత్రంనామ పూజాయాం దేవతాయై సమర్పణీయం ద్రవ్యమ్ । ద్రవ్యాణి పాత్రాణి। తేషాం యథాస్థాన మాసా

దనం యథోక్తవిధినా యత్తత్పాత్రాసాదన మిత్యుచ్యతే॥ తత్ర ప్రథమతః స్థాపయే దర్ఘ్యపాత్రం సమన్త్రకమ్ । ఇద మర్ఘ్యపాత్రం శంఖ ఇత్యపి చోచ్యతే॥ శంఖవిషయే దేవ తాభేదేన ద్రవ్యభేదస్తు విధీయతే । తథాచోక్తం మేరు తన్త్రే—

"కాంస్యస్య వాఽథ రౌప్యస్య సైవః శంఖవరోఽథవా ।
మహాశంఖో వామమార్గే స్ఫాటికో గ్రహనాయకే ।
సతీతే ప్రోక్షణీపాత్ర మాదాయాద్భిః ప్రపూరయేత్ ।
గంధపుష్పాక్షతయవకుశాగ్రతిలసర్షపాః ।
దూర్వా ఇత్యర్ఘ్యపాత్రస్య ప్రోక్తం ద్రవ్యాష్టకం సురాః॥"

అర్ఘ్యశబ్దార్థ మాహ—

"అఖిలాఘప్రశమనా ద్ధనపుత్ర వివర్ధనాత్ ।
అనర్ఘఫలదానాచ్చ అర్ఘ్య మిత్యభిధీయతే" ఇతి ।
అర్ఘ్యస్యోత్తరదిగ్భాగే పాద్యమాచమనీయకమ్ ।
మధుపర్కం చ సంస్థాప్య త్రికోణేషు యథాక్రమమ్ ॥
ప్రత్యేకం పాత్రం మూలేన హృత్ప్రకృత్వో ఽభిమన్త్రయేత్ ।
పాద్యం శ్యామాక దూర్వాబ్జవిష్ణుక్రాన్తాభి రుచ్యతే ।
జాతీలవంగకంకోలై రుక్తమాచమనీయకమ్ ।
మధ్వాజ్యదధిభిః ప్రోక్తో మధుపర్కః కులేశ్వరి ।
కుశపుష్పయవవ్రీహిబహుమూలతమాలకమ్ ।

పాతయేత్ ప్రోక్షణీపాత్రే లలితం ప్రణవేన చ ।
శుద్ధాభిరద్భిర్విహితం పునరాచమనీయకమ్ ।
ద్రవ్యాభావే ప్రదాతవ్యాః ప్రక్షాలితాస్తండులాశ్శుభాః ।
అర్ఘ్యాదిపాత్రాణాం ఫలం వక్ష్యే శుభాశుభమ్ ।
సర్వకామప్రదం స్వార్ణం రౌప్యమాయుష్యతప్రదమ్ ।
సౌభాగ్యం తామ్రపాత్రేణ ధర్మవృద్ధిస్తు మృణ్మయే " ఇతి ।

నిత్యపూజాయాం శంఖనామాఽర్ఘ్యపాత్రమేవాలమ్ । తేనైవార్ఘ్యాదికాః క్రియాస్సర్వాః కార్యాః । మధుపర్కార్థమేకం స్నానార్థం సువాసితాంబుపూర్ణం కలశమితి దిక్ ॥ పాత్రాణాం వ్యవస్థా సాంప్రదాయైకవేద్యా ఏవ ॥

పీఠపూజా.

పూజాపీఠం వినిర్మాయ పూజయేత్పీఠదేవతాః ।
గురుపంక్తిరుదక్పూజ్యా మహాగణపతిస్త్వవాక్ ।
పూజయేదతలాదీని దేవస్యాఽధస్తు సప్తచ ।
మణ్డూకస్యాపి తస్యోర్ధ్వం రుద్రగకాలానలస్తథా ।
మూలప్రకృతిమాధారశక్తిం కూర్మం తథాఽనంతమ్ ।
వరాహం తస్య దంష్ట్రాగ్రే పృథివీ మర్చయేత్సుధీః ।
తస్యాం సుధార్ణవం తస్మిన్ ద్వీపం చ నవరత్నకమ్ ।

స్వర్ణశైలం చ తన్మధ్యే తదూర్ధ్వేణం నందనం వనమ్ ।
తన్మధ్యే కల్పవృక్షాంశ్చ తన్మధ్యే రత్నభూమికామ్ ।
స్వర్ణప్రాకార మస్యాన్తే తన్మధ్యే రత్నమణ్డపమ్ ।
తస్యాన్తః స్వర్ణవేదీచ రత్నసింహాసనం పునః ।
వేదిమధ్యే భావనీయం పూజయే చ్ఛస్తనాదినా ।
పూజాచక్రాధారపీఠం సింహాసన మితి స్మరేత్ ।
తత్పాదేషు యజే త్సమ్య గాగ్నేయాదిశివాన్తకమ్ ।
ధర్మం వృషతనుం చిత్రం జ్ఞానం కృష్ణం చ సింహవత్ ।
వైరాగ్యం భూతవ త్పీత మైశ్వర్యం కృష్ణహస్తివత్ ।
అధర్మాదీం శ్చిత్రవర్ణా న్పీఠస్యాథ సమర్చయేత్ ।
మాయావిద్యే తన్మధ్యే ఽనన్తం తత్త్వాకృతిం యజేత్ ।
తస్య మూర్ధ్ని యజే త్పద్మ మష్టప్రకృతిపత్రకమ్ ।
ఆనన్దకందకం సంవిన్నాలం వికారకేసరమ్ ।
మాతృకాకర్ణికోపేతం తత్పత్రేషు క్రమాద్యజేత్ ।
సిద్ధ్యష్టకం చాణిమాద్యం తన్నామాని బ్రువీమ్యహమ్ ।
అణిమా మహిమా చైవ గరిమా లఘిమా తథా ।
ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య మీశిత్వం వశిత్వం చాష్టసిద్ధయః ।
అథాథ కర్ణికాయాం తు సూర్య స్సోమ స్తథానలః ।
గుణా న్సత్త్వాదికాం స్తత్ర తద్వదగ్రే త్రయం యజేత్ ।

తన్త్రజ్యోత్స్న

బ్రహ్మవిష్ణుమహేశాంశ్చ తతో దిక్షు చ మధ్యతః ।
జ్ఞానం మాయాకలావిద్యా పరపూర్వంచతత్త్వకమ్ ।
కేపరేషు తథా మధ్యే పూర్వాదిషు యథాక్రమమ్
తత్తన్మన్త్రైస్తు పీఠస్య నవశక్తీః ప్రపూజయే దితి మేరుతన్త్రే।

దీపారాధనమ్.

దేవతాయా దక్షిణే సితవర్తి యుతో ఘృతదీపః । రక్త వర్తికస్తు తైలదీపో వామతః । ఇమౌ ద్వౌదీపౌ నిత్యౌ। పీఠదేవతాప్రపూజనానన్తరం ప్రజ్వాలనీయౌ । దీపారాధనేన మృత్యు దూరీకృతో భవతి ॥

భూతశుద్ధిః.

భూతశుద్ధిర్నామ భావనా విశేషః చోదితః పురుష సంస్కారరూపః । అనేన భావనావిశేషేణ సాధకస్య శరీరం ప్రవిలాపనవిధినా కారణభావ మాపాద్య తస్మా దశుచిరూపం దగ్ధ్వా శోధితకారణేన నూతనం పవిత్రం దేవతారాధనయోగ్యం దేవతాశరీర ముత్పద్యత ఇత్యపూర్వ దేవతాభావసంపాదకో మహా న్పురుషసంస్కారః కర్తుః ॥ భావనావిశేషోయం పరమగురుకృపయా లబ్ధవ్యః । భూతశుద్ధిసంస్కారహీనో మహానర్థః స్మర్యతే । "భూతశుద్ధి విహీనేన కృతా పూజాభిచారవత్ । విపరీతఫలం దద్యా దభక్త్యా పూజనం యథా". ఇత్యతో భూతశుద్ధౌ ర్నప్రమదితవ్యం సాధకేన ॥—

స్వప్రాణప్రతిష్ఠా.

భూతశుద్ధిసంస్కారేణోత్పన్నే నూతనశరీరే సర్వేషాం ప్రాణా యథాయథం సంస్థాపితా భవన్త్యనేన సంస్కారేణాతః సాధకస్య వపుః జ్యోతిర్మయం భవేత్ । అయమప్యన్యః పురుషసంస్కారో భూతశుద్ధ్యంగభూతః ॥

మాతృకాప్రాణాయామః.

న్యాససంస్కారాంగభూతః సగర్భో మాతృకాప్రాణాయామః ప్రాణాయామస్థలేఽభిహిత ఇత్యత్ర నువిరమ్యతే ॥

న్యాసాః.

న్యాసా అపి భూతశుద్ధివత్పురుషసంస్కారరూపాః । తథా చోక్తం మేరుతన్త్రే—

“ఆగమోక్తేన మార్గేణ న్యాసాన్నిత్యం కరోతి యః ।
దేవతాభావమాప్నోతి మన్త్రసిద్ధిః ప్రజాయతే ॥ ఇతి

న్యాసఫలమాహ—

“యో న్యాసకవచచ్ఛన్నో మన్త్రజాపపరప్రియః ।
దృష్ట్వా విఘ్నాః పలాయన్తే సింహం దృష్ట్వా యథా గజాః ॥”

న్యాసానాం ప్రమాదేఽనర్థోఽపి స్మర్యతే—

అకృత్వా న్యాసజాలం యో మూఢాత్మా కురుతే జపమ్ ।
విఘ్నైస్స బాధ్యతే నూనం వ్యాఘ్రైర్మృగశిశుర్యథా ॥

తన్త్రజ్యోత్స్నా

న్యాసానాం ప్రచరత్వేన ఫలానా మపి భూరితా ।
ఉక్త న్యాసేన హీ త్యాజ్యాః కామత స్త్వధికం చరేత్ ". ఇతి ॥

న్యాసభేదాః.

తే చైకవింశతిః ప్రోక్తాః కామనాభేదతోఽపి చ ।
అధికారి విభేదేన నిత్యత్వేనాపి కేనచిత్ ॥
దేవతాభేదతో వాపి తద్రహస్యా న్నిరూప్యతే ।
పురుషే దైవతే నిత్యా కేవలం స్వరమాతృకా ।
యన్న్యాసా దుపచర్యాద్యా ధర్మాః సిద్ధ్యన్తి సాధకే ।

న్యాసా స్సాధారణాసాధారణభేదేన ద్వివిధాః । సాధారణాస్తు సర్వదేవతాసాధారణాః । తత్ర స్వరమాతృకా బహిర్మాతృకా కలామాతృకాన్యాసా నిత్యాః । అసాధారణాస్తు తత్త ద్దేవతాభేదేన విహితాః । తత్ర కలాన్యాసో మన్త్రషడంగన్యాసశ్చ నిత్యౌ ॥ అశక్తౌతు అన్తర్మాతృకాబహిర్మాతృకామన్త్రషడంగన్యాసశ్చ కర్తవ్యా ఇతిసాంప్రదాయి విదాం పరమాశయః ।

న్యాసశబ్దార్థ మాహ—

న్యాయోపార్జితవిత్తానా మంగేషు వినివేశనాత్ ।
సర్వరక్షా కరా ద్దేవి న్యాస ఇత్యభిధీయతే ॥ఇతి।

సర్వేషాం మన్త్రాణాం ఋష్యాదిన్యాసః షడంగ
న్యాసశ్చావశ్యకర్తవ్యౌ॥ తథాచ శ్రూయతే "యో హవా
అవిదితార్షేయఛన్దోదైవతబ్రాహ్మణేన మన్త్రేణ యాజయ
త్యధ్యాపయతి వా స్థాణుం ఋచ్ఛతి ప్రవా మీయతే తస్మా
దేతాని మన్త్రే మన్త్రే విన్ద్యాత్" ఇతి॥ తస్యోపపత్త్యాదిక
మాహ మేరుతన్త్రే—

ఋషిర్గురుత్వాచ్ఛిరసి వర్ణత్వాచ్ఛన్ద ఆననే।
చిత్తజ్ఞా దేవతాయాస్తు హృదయే ధారణం మతమ్।
ఋగతావితి ధాతుస్తు ఋవర్ణగ ప్రాపకో మతః।
షిఃషణార్థస్తు విజ్ఞాన మతస్తత్ప్రాపకస్తు సః।
ఛదిర్దాతు రితీచ్ఛాయా మత్ర యస్మాత్ప్రవర్తతే।
ముఖ మిచ్ఛాప్రదం ఛన్దో మన్త్రార్థచ్ఛాదనాత్తువా।
క్రీడార్థకో దివి ధాతుస్సంపూర్ణం దేవతా పదమ్।
సాధకేష్టం దదాతీతి దేవతా పరికీర్తితా।
రక్షమాణో యదాత్మీయహృదయేస్తి చిదాత్మకః।
తస్మాత్తంచ నమస్కుర్యాన్ముఖాంగుష్ఠేన సంస్పృశేత్।
స్వాహయా క్రియతే సమ్యగ్విష్ట్వాపహారణం యతః।
అనామాతర్జనీభ్యాం సా చాకృష్టాభ్యా మిహోచ్యతే।
శిఖావషట్పదం యచ్చ శిఖాయామాత్మతనుగ్రహః।

యస్మాత్తస్మాద్వషడితి క్రియతేఽఙ్గులిమధ్యయా ।
గ్రహణార్థః కవచధాతు హుం హస్తేన గృహ్యతే ।
శరీరస్య కవచం తర్జన్యానామయాపి తత్ ।
యథార్థజ్ఞానకృద్వౌషట్ తన్నేత్రాభ్యాం ప్రజాయతే ।
తస్మాదుక్తం తత్రవౌషట్ తర్జన్యాద్యైస్తు తత్స్మృతమ్ ।
ఏకాక్షత్వాత్కుబేరాదిదేవేష్వేకం తముచ్చరేత్ ।
ద్వ్యంతం విష్ణ్వాదికే రుద్రాదౌ తు నేత్రత్రయాత్మకమ్ ।
ఆధ్యాత్మికాదిరూపం యత్సాధకస్య వినీయతే ।
అవిద్యాజాత మస్త్రం తత్ఫట్ కరాభ్యాం ప్రపంచ్యతే ॥ ఇతి ।

ముద్రాః

ముద్రాశబ్దార్థమాహ—
"ముదం కుర్వన్తి దేవానాం మనాంసి ద్రావయన్తి చ
తస్మాన్ముద్రా ఇతి ఖ్యాతా దర్శితవ్యాః కులేశ్వరి" కించ—
"ముదం స్వం పూరయన్త్యర్థా దేహద్వారేణ చాత్మనః ।
దర్పయంత్యయత్నేన ముద్రాస్తాః శక్తయో మతాః ।
మోదయన్తి గ్రహాదిభ్యః పాపౌఘం ద్రావయన్తి చ ।
మోదనం ద్రావణం యస్మాదతో ముద్రాః ప్రకీర్తితా ఇతి ।
ముద్రాలక్షణమాహ శ్రీవిద్యార్ణవే—"చోదితా హస్తాదివిన్యాసరూపా ముద్రా" ఇతి । ముద్రాప్రయోజనమాహ మేరుతన్త్రే—

"న జాతు దర్శయేన్ముద్రాం మహాజనసమాగమే ।
క్షుభ్యన్తి దేవతాస్తస్య విఫలస్తు కృతం భవేత్ ।
యథా బాలస్యాభినయం దృష్ట్వా హృష్యన్తి మాతరః ।
తథా భక్తకృతాం ముద్రాం దృష్ట్వా హృష్యన్తి దేవతాః ।
నిత్యం యః కురుతే ముద్రా దేవాస్స్యుః తస్య సౌఖ్యదా" ఇతి
తస్మాత్తత్తద్దైవతకల్పోక్తాం ముద్రాం ప్రదర్శయేత్ ॥

దేవతాధ్యానమ్.

ధ్యానశబ్దార్థమాహ—
"యావదింద్రియసంతాపం మనసా సన్నియమ్య చ ।
స్వాన్తే నాభీష్టదేవస్య చిన్తనం ధ్యానముచ్యతే" ఇతి ।

ధ్యానలక్షణమాహ పతంజలిః- "తత్ర ప్రత్యయైకతానతా ధ్యాన"మితి తస్మిన్దేశే ధ్యేయాలంబనస్య ప్రత్యయస్యైకతానతా సదృశః ప్రవాహః ప్రత్యయాన్తరేణాపరామృష్టో ధ్యానముచ్యతే । తదేవోపాసనమిత్యపి చోచ్యతే ॥ తదుక్తం శ్రీవిద్యాశంకరభగవత్పాదైః । "ఉపాసనం నామ యథాశాస్త్రముపాస్యస్యార్థస్య విషయీకరణేన సామీప్యముపగమ్య తైలధారావత్సమానప్రత్యయప్రవాహేణ దీర్ఘకాలం యదాసనం తదుపాసనమాచక్షతే ఇతి॥ ధ్యానస్య ద్వైవిధ్యమాహ మేరుతన్త్రే—

"ధ్యానం హి ద్వివిధం ప్రోక్తం సగుణం నిర్గుణం తథా ।
ఆత్మనో హృదయాంభోజే కర్ణికాకేశరోజ్జ్వలే ।
ప్రఫుల్లే సోమసూర్యాగ్నిమణ్డలేన విరాజితే ।
స్వస్యేష్టదేవతాం తత్ర యజేదాగమబోధితామ్ ।
ఏవం యద్వేదనం తద్ధి సగుణం ధ్యానమీరితమ్ ।
యజ్జీవబ్రహ్మణో రైక్యం సోహం స్యామితి వేదనమ్ ।
తదేవం నిర్గుణం ధ్యానమితి వేదవిదో విదు"రితి ॥
అన్యత్ర "స్త్రీరూపం వా స్మరేద్దేవీం పుంరూపం వా విచిన్తయేత్ ।
అథవా నిష్కలం ధ్యాయేత్సచ్చిదానన్దవిగ్రహామి"తి ॥
సూతసంహితాయామ్—
"ఆధారే వర్ణసంక్లృప్తవిగ్రహే పరమేశ్వరీమ్ ।
ఆరాధయేదతిప్రీత్యా గురుణోక్తేన వర్త్మనా" ఇతి ।
ఇత్థం ధ్యేయవిషయం దేవతాస్వరూపం బహుధా ప్రపఞ్చితమ్ శ్రుతిస్మృతిషు । అత్ర సాంప్రదాయసిద్ధం శ్రుతిస్మృత్యనుప్రాణితం తత్త్వముపదిశ్యతే॥ ప్రత్యక్షాప్రత్యక్షభేదాత్పంచవిధం దేవతారూపమ్ । తథా చోక్తం శ్రీవిద్యార్ణవే "గురుచక్రదేవతోపాసకోపాసనభేదాత్పంచవిధమభిధేయ"మితి । తత్రాప్రత్యక్షా తు దేవతా॥ సా త్వత్ర ధ్యేయత్వేన ధ్యానే విధీయత ఇతి తస్యాః స్వరూపజిజ్ఞాసా ప్రస్తుతైవేత్యత్ర కించిదుచ్యతే ॥

దేవతాయాః స్వరూపం ద్వివిధం పరమపరంచేతి। పరంహి "సత్యం జ్ఞాన మనన్తం బ్రహ్మ" "ఆనన్దో బ్రహ్మ" ఇత్యాది శ్రుతిసహస్రే ణోపదిష్టం నిరతిశయానన్దస్వరూపమ్ ॥ అపరస్తు పంచాత్మకం పంచవిధంచ—పంచాత్మకన్తు శిరఃపక్షాత్మ పుచ్ఛాత్మకమ్। పంచవిధస్తు ఆనందమయో విజ్ఞానమయో మనోమయః ప్రాణమయో ఽన్నమయ ఇతి ॥

తత్ర ఆనందమయస్య పంచాత్మకత్వం హ్యేవ మేవ శ్రూయతే। "తస్య ప్రియమేవ శిరః। మోదో దక్షిణః పక్షః। ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః। ఆనన్ద ఆత్మా। బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా" ఇతి "సో ఽకామయత" ఇత్యానన్దమయస్య కామనా హి శ్రూయతే। కామనా విశిష్టః కామ ఇత్యపి చోచ్యతే। అత ఏవానన్దమయః కామ ఇత్య ప్యుచ్యతే "మాయాన్తు ప్రకృతిం విద్యా న్మాయినన్తు మహేశ్వర" మితి శ్రుత్యా తస్యేశ్వరత్వం శ్రూయతే। అతో హ్యానన్దమయ ఈశ్వర ఇత్యపి చోచ్యతే ॥ కామ శ్చాసా వీశ్వర శ్చేతి సామానాధికరణ్యేన హ్యానన్దమయ ఏవ కామేశ్వర స్స్యాత్ ॥ తస్య శరీరమేవ పంచాత్మకం కళేత్యుచ్యతే। కల్యతే సంఖ్యాయతే నయా కళా ఇతి వ్యుత్పత్త్యా ఇయమేవ కళానన్దమయస్యోపాధిభూతా సతీ తస్య జ్ఞాపకం లింగం భవతి॥ తస్యాః స్వరూ

పం త్వనోర్యస్య భేదన ప్రయుక్తాయతవృత్తద్వయరూపం హి ॥
అగ్రబిందుపరికల్పితాననాం। మధ్యబిన్దుయుగళ స్తనద్వయీమ్।
నాదబిన్దుకలికావృతాంపరాం। నౌమి కామకళామయసున్దరీమ్॥

ఇత్యత్ర స్మర్యమాణత్వాత్ । ఆనన్దమయస్య తు తద్విశిష్ట వృత్తరూపం హి । "సేయం దేవతైక్షత" ఇతి ఛాన్దోగ్యే స్త్రీలింగశబ్దే నాయమానన్దమయ ఏవ పరామృష్టత్వాత్ స ఏవ కామేశ్వరీ శబ్దవాచ్యోఽపి భవతి ॥ ఛన్దసి శబ్దానాం లింగ భేదేన వ్యక్తీనాం స్త్రీపుంవ్యవస్థాయా అభావాత్ । ఆనన్దమయాదిప్రాణమయాన్తానాం కోశానాం స్త్రీపుంవ్యక్తిషు సమానరూపత్వాత్ । స్థూలోపాధావపి ప్రథమవ్యక్తే రర్ధనారీశ్వరత్వస్య చ శ్రూయమాణత్వాత్ ॥ తథాహి॥ స నైవ రేమే । స ద్వితీయ మైచ్ఛత్ । స హైతావానాస యథా స్త్రీపుమాంసౌ సంపరిష్వక్తౌ । స ఇమమేవాత్మానం ద్వేధా పాతయత్ తతః పతిశ్చ పత్నీచాభవతామ్" । ఇత్యతః ఆనన్దమయస్య కామేశ్వరకామేశ్వరీశబ్దవాచ్యత్వం సుష్టువిజ్ఞాయతేతరామ్ ॥ సోఽయమానన్దమయః కామేశ్వరకామేశ్వరీశబ్దవాచ్యః కామరూప ఏవ। ఇచ్ఛారూప ఇత్యర్థః । ఇచ్ఛైవ కామనేతి ప్రసిద్ధేః । ఇచ్ఛైవేక్షతిః కళాచోచ్యతే ॥ ఆనన్దమయస్య ప్రియమోదాద్యవయవరూప ఆనన్దః అద్వితీయబ్రహ్మణో

నిరతిశయానన్దస్య మాత్రేత్యతః కళా ఇత్యపి చోచ్యతే । తథా చ శ్రూయతే ‘‘ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యాని భూతాని మాత్రా ముపజీవన్తీ’’తి ॥

తస్య కామేశ్వరకామేశ్వరీశబ్దవాచ్యస్యానన్దమయస్య వాచకః ప్రణవః। ‘తస్య వాచకః ప్రణవః’ ఇతి స్మర్యమాణత్వాత్ । అత ఏవ కామేశ్వరకామేశ్వరీశబ్దవాచ్య ఆనన్దమయః ప్రణవస్వరూపః । వాచ్యవాచకయో ర్గుణగుణినో రివ తాదాత్మ్యాభ్యుపగమాత్ । తస్మాత్కామేశ్వరకామేశ్వరీశబ్దవాచ్య ఆనన్దమయః ప్రణవస్వరూపః ప్రణవవాచ్యశ్చేతి గుహ్యాద్గుహ్యతమం జ్ఞానం విజ్ఞానసహితమ్ । తథా చ శ్రూయతే హి “ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మే”తి । ‘‘ఓమితి బ్రహ్మ ఓమితీదగ్ సర్వ” మితి స్మర్యతే చ భగవతా—

ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరన్మామనుస్మరన్ ।
యః ప్రయాతి త్యజన్దేహం స యాతి పరమాం గతి మితి ॥

అస్య కామేశ్వరకామేశ్వరీశబ్దవాచ్యస్యానన్దమయస్య ప్రణవస్వరూపస్యాన్యోన్యచ్ఛేదనప్రయుక్తాయతవృత్తద్వయవిశిష్టవృత్తరూపస్య ధ్యేయత్వేన ధ్యానే ప్రణవమన్త్రావృత్తిపూర్వక ముపాసనం యత్త దక్షరోపాసన మిత్యుచ్యతే । తథా చ స్మర్యతే భగవతా—

“యే త్వక్షర మనిర్దేశ్య మవ్యక్తం పర్యుపాసతే ।
సర్వత్రగ మచిన్త్యం చ కూటస్థ మచలం ధ్రువమ్ ॥
సన్నియ మ్యేన్ద్రియగ్రామం సర్వత్ర సమబుద్ధయః ।
తే ప్రాప్నువన్తి మామేవ సర్వభూతహితే రతాః ” ఇతి ॥

అస్యా మక్షరోపాసనాయాం సమ్యగ్దర్శినో నివృత్త సర్వైషణాః పరమహంసపరివ్రాజకా స్సన్న్యాసిన ఏవాధికృతాః న త్వన్యే ఇత్యత్ర భగవతో వాక్యమేవ ప్రమాణమ్ । తథాహి – “క్లేశోఽధికతర స్తేషా మవ్యక్తాసక్తచేతసామ్ ।
అవ్యక్తా హి గతి ర్దుఃఖం దేహవద్భి రవాప్యతే ” ఇతి॥

విజ్ఞానమయస్య పంచాత్మకత్వం హి శ్రూయతే “తస్య శ్రద్ధైవ శిరః । ఋతం దక్షిణః పక్షః । సత్య ముత్తరః పక్షః। యోగ ఆత్మా । మహః పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా ” ఇతి। విజ్ఞానమయ స్త్వయ మహం శబ్దవాచ్యోఽహంకారస్వరూపశ్చ వాచ్యవాచకయో స్తాదాత్మ్య దిత్యవోచామ ॥ తథాచ వ్యాఖ్యాతమ్ ॥ మనోవృత్తీనాం మధ్యే విశిష్టం “అహం కర్తా” ఇత్యేవం రూపం వృత్తిజ్ఞానం యస్య కర్తృత్వధర్మోపేతస్య వస్తునో గ్రాహకం భవతి తద్వస్తువిజ్ఞానమ్ । తస్య వికారో విజ్ఞానమయః । రజోమిశ్రసత్త్వగుణకార్యం హి విజ్ఞాన మహం ప్రత్యయవిషయాభిముఖ్యరూపేణ విక్రియతే

తమేత మభిమన్తారం సర్వేజనా అహంప్రత్యయేన విషయం కుర్వన్తి। ద్వివిధో హి మనసః ప్రత్యయః। ఇదం ప్రత్యయః అహం ప్రత్యయశ్చేతి। తత్రేదం ప్రత్యయో బహిర్ముఖతయా ప్రమాతు రన్యపదార్థానాం ప్రమేయం విషయీకరోతి। అహం ప్రత్యయ స్త్వన్తర్ముఖః ప్రమాతర మేవ విషయీకరోతి। యోఽయ మహం ప్రత్యయవిషయోఽభిమన్తా సర్వేషు ప్రమాణవ్యవహారేషు ప్రమాతా। సోఽయ మత్ర విజ్ఞానమయః। అయ మేవ కర్తా భోక్తా నైయాయికాదిమతసిద్ధో జీవాత్మా। సాంఖ్యాశ్చైవ మాహుః। "అన్తఃకరణం త్రివిధ మితి। తత్రేన్ద్రియాణా మేకాదశసంఖ్యాపూరకం మనో నామ మేకమ్। అహంకారతత్త్వం ద్వితీయమ్। మహత్తత్త్వం తృతీయమ్। తేష్వహంకార మేవం లక్షయన్తి। అభిమానో ఽహంకార ఇతి। స ఏష చితిచ్ఛాయోపేతో ఽహంకారో ఽత్రవిజ్ఞానమయః" ఇతి॥ తథాచ శ్రూయతే– "ఆత్మైవేద మగ్ర ఆసీత్ పురుషవిధః। సోఽనువీక్ష్య నాన్యదాత్మనోఽప శ్యత్। సోఽహ మస్మీత్యగ్రే వ్యాహరత్। తతోఽహం నామాభవత్" ఇతి॥

స చాహంకారస్వరూప ఇత్యుక్తః। అహంకారస్వరూపం త్వాకారవాకారస్వరూప మితి కారపత్రయస్య ప్రత్యేకపరి

సమామ్నాయ విజ్ఞాయతే॥ ఆదిరన్త్యేనసహేతేత్యత్ర విహితప్రత్యా
హారన్యాయేన నాహమో హ్యకారాదిహకారాన్తవర్ణసము
దాయస్వరూప మితి విజ్ఞాయతే॥ తదేవ హి మాతృకా
స్వరూపం వర్ణసంక్లృప్తవిగ్రహ మితి చోపదిశ్యతే॥

అత్రేదం సత్సాంప్రదాయసిద్ధం రహస్య ముపవర్ణ్యతే
సాధకానాం హితాయ। తథాహి॥ తస్యవిజ్ఞానమయస్య
శిరః షోడశస్వరాః। దక్షిణగ పక్షగ కవర్గః। ఉత్తరగ పక్షో
చవర్గః।పవర్గో యాద్యష్టౌ చాత్మా।చటవర్గౌతు పుచ్ఛ మితి।
తథాచ స్మర్యతే శ్రీవిద్యాశంకరభగవత్పాదైః ప్రపఞ్చసారే:

“ అకచటతపయాద్యైః సప్తభి ర్వర్ణవర్గైః।
విరచితముఖబాహా పాదమధ్యాఖ్యపార్శ్వా।
సకలజగదధీశా శాశ్వతీ విశ్వయోనిః।
వితరతు పరిశుద్ధిం చేతసః శారదా వః ” ఇతి।

అన్యచ్చ—

“ పంచాశద్వర్ణభేదై ర్విహితవదనదోః పాదయుక్కు
క్షివక్షో దేశామ్। భాస్వత్కపర్దాకలితశశికలా మిందు
కుందావదాతామ్। అక్షస్రక్కుంభచిన్తాలిఖితవరకరాం త్రీ
క్షణాం పద్మసంస్థామ్। అచ్ఛాకల్పా మతుచ్ఛ స్తనజఘనభరాం
భారతీం తాం నమామి” ఇతి మేరుతన్త్రే॥

తస్మాదహం శబ్దోపలక్షితో ఽకారాదిహకారాన్తవర్ణసముదాయమాతృకారూపో విజ్ఞానమయో మాతృకావాచ్యశ్చ । తస్మాన్మాతృకామన్త్రనాయికా ఇతి స్మర్యతే । సా చ మాతృకా సర్వమన్త్రాధిష్ఠానరూపా ఇత్యపి చ స్మర్యతే ॥ తథా హి— "మాతృకావ్యతిరేకేణ మన్త్రా నైవ హి సత్తమాః" ఇతి సూతసంహితాయామ్ ॥ అత ఏవ హి విజ్ఞానమయ కోశో చతుర్వేదాత్మకస్య మనోమయకోశస్యాత్మా అధిష్ఠాన మితి శ్రూయతే ॥ "తస్మాద్వా ఏతస్మాన్మనోమయాత్ । అన్యోఽన్తర ఆత్మా విజ్ఞానమయః । తేనైష పూర్ణః" ఇతి ॥

అస్యాహం శబ్దవాచ్యస్య విజ్ఞానమయస్య పంచాత్మకస్య మాతృకాస్వరూపస్య ధ్యేయత్వేన ధ్యానే మాతృకామన్త్రావృత్తిపూర్వక ముపాసనం యత్తదనన్యయోగ ఇత్యుపదిష్టో భగవతా । తథా హి—

"యే తు సర్వాణి కర్మాణి మయి సన్న్యస్య మత్పరాః
అనన్యేనైవ యోగేన మాం ధ్యాయన్త ఉపాసతే ॥
తేషామహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరాత్ ।
భవామి నచిరాత్పార్థ మయ్యావేశితచేతసామ్ ॥" ఇతి ॥

మనోమయకోశస్య పంచాత్మకస్య సకలవేదాత్మకత్వం హి శ్రూయతే - "తస్య యజురేవ శిరః ఋుగ్దక్షిణః పక్షః

సామోత్తారగ పక్షః । ఆదేశ ఆత్మా । అథర్వాంగిరసగ పు
చ్ఛం ప్రతిష్ఠా" ఇతి ॥

మనసో హి స్థాన ప్రయత్న నాద స్వర వర్ణ-పదవాక్య
విషయా తత్సంకల్పాత్మికా తద్భావితావృత్తిః శ్రోత్రకరణ
ద్వారా యజు స్సంకేతవిశిష్టా యజు రిత్యుచ్యతే। ఏవ మృక్।
ఏవం సామచ। ఏవం చ మనోవృత్తిత్వే మన్త్రాణాం వృత్తిరే
వావర్త్యతే ఇతి మానసో జప ఉపపద్యతే। అన్యథా ౨విష
యత్వా న్మన్త్రా నావర్తయితుం శక్యో ఘటాదివ దితి మాన
సో జపో నోపపద్యతే। మన్త్రవృత్తి శ్ఛేద్యతే బహుశః
కర్మసు। తస్మా న్మనోవృత్త్యుపాధిపరిచ్ఛిన్నం మనోవృత్తినిష్ఠ
మాత్మచైతన్యం అనాదినిధనం యజురాదిశబ్దవాచ్యం ఆత్మ
విజ్ఞానం మన్త్ర ఇతి। ఏవంచ నిత్యత్వోపపత్తి ర్వేదానామ్
అన్యథా విషయత్వే రూపాదివ దనిత్యత్వంచ స్యాత్। నైత
ద్యుక్తమ్। "సర్వేవేదా యత్రైకం భవంతి...సమానసీన
ఆత్మా" ఇతి చ శ్రుతిర్నిత్యాత్మనైకత్వం బ్రువతీ ఋగా
దీనాం నిత్యత్వే సమంజసా స్యాత్। "ఋచో అక్షరే పరమే
వ్యోమన్యస్మిన్దేవా అధివిశ్వే నిషేదుః।" ఇతిచ మన్త్ర
వర్ణః। ఇతి। సాక్షితయా మనసి భవో మానసీనః।
అక్షరే పరమేవ్యోమకల్పే బ్రహ్మణి ఋచో విధినిషేధరూపాః

నిషేదు స్తాదాత్మ్యేన వ్యవస్థితా ఇతి చ మన్త్రవర్ణా ఏకత్వం దర్శయతీ త్యర్థః ॥

ఆనన్దమయాదికోశత్రయమేత చ్ఛబ్దమాత్రైకగమ్యామేవ। మన్త్రాత్మకత్వా దాకాశాత్మకత్వాచ్చ। తథా చ శ్రూయతే— ,,ఆకాశశరీరం బ్రహ్మ। సత్యాత్మప్రాణారామం మన ఆనన్దం శాన్తి సమృద్ధ మమృతమ్'' ఇతి। యుక్తం హ్యేతద్గుణగుణినో స్తాదాత్మ్యవాదినాం వేదాన్తినాం యదాకాశశబ్దయో రైకాత్మ్యమ్ ॥

ప్రాణమయకోశస్య పంచాత్మకత్వం శ్రూయతే ,,తస్య ప్రాణ ఏవ శిరః। వ్యానో దక్షిణః పక్షః। అపాన ఉత్తరః పక్షః। ఆకాశ ఆత్మా పృథివీ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా।'' ఇతి ॥ ప్రాణమయకోశస్తు సూత్రాత్మా వాయు ర్యేన ఆనన్దమయవిజ్ఞానమయమనోమయా స్త్రయః కోశా అన్నమయశ్చ సంగ్రథితా స్సన్తో విధార్యన్తే॥ తథాచ శ్రూయతే ,,వాయునా వై గౌతమ తత్సూత్రేణాయం చ లోకః పరశ్చలోకః సర్వాణిచ భూతాని సందృబ్ధాని భవన్తి'' ఇతి ॥ అత్ర అయంచ లోకో హ్యన్నమయః। పరశ్చ లోకో హ్యానన్దమయవిజ్ఞానమయమనోమయాః। ప్రాణమయ కోశః ప్రాణాయామప్రస్తావే సునిరూపితః। తదత్రానుసన్ధేయమ్। ప్రకృతం తూచ్యతే।

ప్రాణమయ స్త్వజపారూపో ఽజపావాచ్యశ్చ । అజపాస్వరూపస్తు హంస స్సోఽహ మితి ప్రత్యక్షసిద్ధమేవ । ప్రాణమయో ఽయం హి ప్రత్యక్షో కామకళా । నమస్తే వాయో త్వమేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మాసీతి శ్రుతేః ॥

అన్నమయస్య పంచాత్మకత్వం ప్రత్యక్షసిద్ధమేవ । తథాపి శ్రూయతే- "తస్యేద మేవ శిరః । అయం దక్షిణః పక్షః । అయ ముత్తరః పక్షః । అయ మాత్మా । ఇదం పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా" ఇతి ॥

అన్నమయః పురుష ఉచ్యతే । "స వా ఏష పురుషో న్నరసమయః" ఇతి శ్రుతేః । అత్ర పురుషశబ్దః స్త్రీపురుషరూపయో రన్నరసమయయో స్సాధారణః । అర్ధనారీశ్వర ఇతి శ్రూయతే ॥ "తతోఽహం నామాభవత్ । స వై నైవ రేమే । ద్వితీయ మైచ్ఛత్ । స హైతావా నాస । యథా స్త్రీపుమాంసౌ సంపరిష్వక్తౌ । స ఇమ మేవాత్మానం ద్వేధాపాతయత్ । తతశ్చ పతిశ్చ పత్నీచాభవతా" మితి ॥

"వాగర్థా వివ సంపృక్తౌ వాగర్థః ప్రతిపత్తయే ।
జగతః పితరౌ వన్దే పార్వతీపరమేశ్వరౌ ।"

ఇత్యభియుక్తస్మృతిశ్చ భవతి । అత ఏవ శ్రుతిషు స్మృతిష్వపరాయా దేవతాయాః పుంరూపం స్త్రీరూపం చాపి బహు

థా వర్ణితం భవతి ॥ తథాహి— “ హిరణ్యగర్భః సమ
వర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతి రేక ఆసీత్ । సదాధార పృథి
వీం ద్యాముతేమాం కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ” ॥
“స వై శరీరీ ప్రథమః స వై పురుష ఉచ్యతే । ఆదికర్తా స
భూతానాం బ్రహ్మాగ్రే సమవర్తత” ఇతి ॥ “ స తస్మి న్నే
వాకాశే స్త్రియ మాజగామ బహుశోభమానా ముమాం
హైమవతీం తాగ్ం హోవాచ కిమేత ద్యక్షమితి సా బ్రహ్మేతి
హోవాచ ” ఇతి కేనోపనిషది ।

అపరా దేవతాయాః స్త్రీపుంరూపయో ర్వివక్షాయాం । శ్రీ
సూక్తపురుషసూక్తే సర్వత్ర సర్వథా ప్రమాణమ్ ॥ అన్న
మయకోశస్య వాచకో గాయత్రీ త్యుచ్యతే గాయత్రీ రూపో
హ్యన్నమయః । వాచ్యవాచకయో స్తాదాత్మ్యమిత్యవోచామ
“ మూలమన్త్రాత్మికా మూలకూటత్రయకళేబరా” ఇత్యపి చ
గీయతే । సోయ మన్నమయో విరాడిత్యపి చోచ్యతే ।

దేవతాయాః స్త్రీపుంస్వరూపోపదేశ స్యోపపత్తి ర్హి శ్రూ
యతే రామతాపిన్యుపనిషది । తథాహి—

“చిన్మయ స్యాద్వితీయస్య నిష్కలస్యాశరీరిణః ।
ఉపాసకానాం కార్యార్థం బ్రహ్మణో రూపకల్పనా ।
రూపస్థానాం దేవతానాం పుంస్త్ర్యంగాస్త్రాది కల్పనా ।

ద్విచత్వారిషడష్టానాం దశద్వాదశషోడశ ।
అష్టాదశామీ కథితా హస్తాః శంఖాదిభి ర్యుతాః ।
సహస్రాన్తా స్తథా తాసాం వర్ణవాహనకల్పనా ।
శక్తిసేనా కల్పనా చ బ్రహ్మణ్యేవం హి పంచధా ।
కల్పితస్య శరీరస్య తస్య సేనాదికల్పనా ।
బ్రహ్మాదీనాం వాచకోఽయం మన్త్రోన్వర్థాఽఽది సంజ్ఞకః ।
జప్తవ్యో మన్త్రిణా నైవం వినా దేవః ప్రసీదతి ।
క్రియాకర్మేజ్యకర్తౄణాం మర్థం మన్త్రోవదత్యథ ।
మననా త్త్రాణనా న్మన్త్రః సర్వవాచ్యస్య వాచకః ।
సోఽభయ స్యాస్య దేవస్య విగ్రహో యన్త్రకల్పనా ।
వినా యన్త్రేణ చేత్పూజా దేవతా న ప్రసీదతీ" తి ॥

స ఏవ పురుషః ఇచ్ఛావశా దవతారవశా ద్బహుధా భవతి । తథాచ శ్రూయతే— "సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి । సతపో ఽతప్యత । స తప స్తప్త్వా ఇదగ్ సర్వ మసృజత" ఇతి॥

"బ్రహ్మ వా ఇద మగ్ర ఆసీత్ । తదాత్మాన మేవావేద హం బ్రహ్మాస్మీతి తస్మా త్తత్సర్వమభవత్" ఇతి చ।
స్మృతిశ్చభవతి—

"అజోఽపిస న్నవ్యయాత్మా భూతానామీశ్వరోఽపి సన్ ।

ప్రకృతిం స్వా మధిష్ఠాయ సంభవా మ్యాత్మమాయయా"

ఇతీశ్వరగీతాసు । మార్కండేయపురాణే—

"నిత్యైవ సా జగన్మూర్తి స్తయా విశ్వ మిదం తతమ్ ।
తథాపి తత్సముత్పత్తి ర్బహుధా శ్రూయతాం మమ ।
దేవానాం కార్యసిద్ధ్యర్థ మావిర్భవతి సా యదా ।
ఉత్పన్నేతి తదా లోకే సా నిత్యా ప్యభిధీయతే" ఇతి ॥
"చిదగ్నికుండసంభూతా దేవకార్య సముద్యతా ।"

ఇతి రహస్యనామసు । తథా చోక్తం శ్రీచక్రదర్శనే—
"ఏవం నానైవైక మేవాద్వితీయ మద్వితీయమ్। ఏవం నానా శబ్దభాక్చ" ఇతి ॥ నానాశబ్దభాక్త్వ మేవ మన్త్రభేదానాం హేతుః । అత స్సర్వే మన్త్రా దేవతావాచకా స్సన్తో దేవతా స్వరూపా ఏవే త్యవగన్తవ్యమ్ ॥

కించ కామరూపాహి దేవతాః । అతో నైకేన రూపే ణావగన్తుం శక్యన్తే । పరన్తు దేవతాస్వరూపత్వేనాభిమతా దేవతావాచకామన్త్రా స్తు నిత్యా వర్ణరూపత్వాత్ ।
"వర్ణా ఏవతు నిత్యాః" ఇతి భగవా నుపవర్షః । "వర్ణా త్మకా నిత్యాశ్శబ్దాః" ఇత్యన్యత్ర । స చ మన్త్రో నిత్యో వర్ణ రూపక ప్రత్యక్ష ఏవ గురుణా దాతుం శిష్యేణ గ్రహీతుం చ యోగ్యత్వాత్ । అతో మన్త్ర ఏవ సాధకస్య ప్రత్యక్షో

దేవతారూపో దేవతాయాః స్తద్వాచకస్య మన్త్రస్య చ
తాదాత్మ్యాభ్యుపగమా దిత్యవోచామ । తథా చోక్తం
మేరుతన్త్రే—

"న స్వర్గే న చ తీర్థేషు నౌషధీషు న భేషుచ ।
ఋషయో దేవతా స్సన్తి మన్త్రా ఏవతు దేవతాః ।
సాధకానాం ఫలం దాతుం తత్తద్రూపం ధృతం సురైః ।
ముఖ్యం స్వరూపం తేషాన్తు మన్త్రా ఏవ న చేతరత్ ।
సంస్కృతాః సాత్త్వికా మన్త్రాః పరత్రేహ చ శర్మదాః ।
జన్మాన్తరే భవేయుశ్చ బీజరూపా న సంశయః " ఇతి ।

ఏవం మన్త్రాణాం దేవతారూపత్వే నిశ్చితే ఉపగమ్య
మానే దేవతానా మస్మదాదివద్విగ్రహవత్త్వం పృథఙ్నా
స్తీతి న మన్తవ్యమ్ । మన్త్రార్థవాదేతిహాసపురాణలోకేభ్యో
విగ్రహవత్త్వాద్యవగమా ద్దేవతానాం విగ్రహవత్త్వ మస్తీతి
భగవతా బాదరాయణేన తదుపర్యధికరణే సమ్యక్ప్రతిపాది
తత్వాత్ తత్ర దేవతాధ్యానస్థలేషు యాదృశం విగ్రహవత్త్వం
ప్రదర్శితం తాదృశం విగ్రహవత్త్వం దేవతానా మస్తీత్య
వశ్యం జ్ఞాతవ్యమ్ । మన్త్రస్వరూపన్తు దేవతాయాః సుషు
మ్నారూప మితి గుహ్యా ద్గుహ్యతమం రహస్యమ్ । మూలా
దిబ్రహ్మరన్ధ్రాన్తవ్యాప్తా సుషుమ్నానాడీ సకలదేహవ్యాపా

రాధారభూతా ఇతి సుప్రసిద్ధా। సా యది వశీకృతా భవతి సర్వం వశీకృతం భవతీత్యపి సుప్రసిద్ధమ్। యది దేవతాయాః సుషుమ్నా వశీకృతాస్యాత్తతో దేవతాఽపివశీకృతా భవేదితి న పృథగ్వక్తవ్యాఽతో దేవతాయాః సుషుమ్నారూపస్య మన్త్రస్య దేవతాత్వమితి న కాచన విప్రతిపత్తిః॥

ఏవం దేవతాయా ద్వివిధే పరాపరస్వరూపే సునిరూపితే। తత్రాపరం హ్యుపాస్యం। పరన్తు జ్ఞేయమేవ। తథా చోక్తం శ్రీవిద్యాశంకరభగవత్పాదైః॥

"ద్విరూపం హి బ్రహ్మావగమ్యతే నామరూపవికారభేదోపాధివిశిష్టం తద్విపరీతం చ సర్వోపాధివివర్జితమ్। నామరూపవికారభేదోపాధివిశిష్టస్య బ్రహ్మణ ఉపాస్యోపాసకాదిలక్షణః సర్వో వ్యవహారః। తత్ర కానిచి ద్బ్రహ్మణ ఉపాసనా న్యభ్యుదయార్థాని। కానిచి త్క్రమముక్త్యర్థాని। కానిచి త్కర్మసమృద్ధ్యర్థాని। తేషాం గుణవిశేషోపాధిభేదేన భేదః। ఏక ఏవ తు పరమాత్మా ఈశ్వర స్తైస్తైర్గుణవిశేషై ర్విశిష్టః ఉపాస్యో యద్యపి భవతి యథా గుణోపాసన మేవ ఫలాని భిద్యన్తే। "తం యథోపాసతే తదేవ భవతి" ఇతి శ్రుతేః "యథాక్రతు రస్మిన్లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతి" ఇతిచ। స్మృతేశ్చ—

యం యం వాపి స్మర న్భావం త్యజ త్యన్తే కళేబరమ్।
తంత మేవైతి కౌన్తేయ సదా తద్భావభావితః। ఇతీ"తి।

సద్గురో స్సకాశా ద్ధ్యేయం దేవతాస్వరూపం సమ్యక్ జ్ఞాత్వా కల్పోక్తవర్త్మనా ధ్యానం కుర్యా దిత్యత్ర మేరుతన్త్రోక్తిః। 'ధ్యానం కుర్యా త్తతో మన్త్రీ తత్త త్కల్పోక్తవర్త్మనే' తి॥

అన్తర్యాగః.

అన్తర్యాగవిధి ర్గురుముఖైకవేద్యః। తస్య సామాన్యోక్తి ర్మేరుతన్త్రే—
అథా న్తర్యజనం వక్ష్యే యథా వదవధారయ।
వామనాడీం సమాకృష్య కించి దాకుంచయే ద్గుదమ్।
రేచయే త్సమమార్గేణ జిహ్వాం తాలుగతాం చరేత్।
శక్తింశివేపరే యుక్త్వా కించి దాకుంచయే దధః।
కృత్వేద్ధన్తు యజేత్పీఠే న్యాసమార్గేణ మన్త్రవిత్।
తస్మిం స్పీఠే స్థితా మిష్టదేవతాం మూర్తివిగ్రహామ్।
ధ్యాత్వా యజే చ్ఛబ్దనాద్యై ర్మానసై ర్భోజనాన్తకైః।
పూజాన్తే తన్మయో భూత్వా జపే దష్టోత్తరం శతమ్।
మూలం తత్సర్వసంపత్త్యై దేవతాయై నివేదయే దితి॥

మన్త్రజపః

మన్త్రశబ్దార్థ మాహ—

మననాత్ తత్త్వరూపస్య దేవస్యామిత తేజసః ।
త్రాయతే సర్వభయతస్తస్మాన్మన్త్ర ఇతీరితః ॥

జపశబ్దార్థ మాహ—

“ జన్మాన్తరసహస్రేషు కృతపాప ప్రణాశనాత్ ।
పరదేవప్రకాశాచ్చ జప ఇత్యభిధీయతే ।

మన్త్రా దేవతావాచకా దేవతారూపా ఇత్యవోచామ । తేషాం జపస్తు తేషామావృత్తిర్మానసికీ । మనసో హి స్థానప్రయత్ననాదస్వరవర్ణపదవాక్యవిషయా తత్సంకల్పాత్మికా తద్భావితావృత్తిర్మన్త్ర ఇత్యుచ్యతే । మన్త్రాణాం మనోవృత్తిత్వేసతి మనోవృత్తేరావృత్తిరేవ జప ఇత్యుచ్యతే । జపాన్మనో భ్రమరకీటకన్యాయేన దేవతాభావ మాప్నోతి । జపఫలమాహ మేరుతన్త్రే—

“ జపేన దేవతానిత్యం స్తూయమానా ప్రసీదతి ।
జపాత్సిద్ధిర్జపాత్సిద్ధిర్జపాత్సిద్ధిరదూరతః ।
యథామహాగుణైర్వాణ్యో జాయతే గుణవాన్ప్రభుః ।
తథాహం త్వంచ విష్ణ్వాద్యా జపాదేవ ఫలప్రదాః । ఇతి ।

తన్త్రజ్యోతిషి

అన్యత్ర—

" జపయజ్ఞాత్పరో యజ్ఞో నాపరోస్తీహ కశ్చన ।
తస్మాజ్జపేన ధర్మార్థకామమోక్షాంశ్చ సాధయేత్ ॥
భోగాపవర్గసంకల్పకల్పవ్రతశుభో జపః ।
జపధ్యానమయం యోగం తస్మాద్దేవి సమాచరేత్ ।
ఆబ్రహ్మబీజదోషాశ్చ నియమాతిక్రమోద్భవాః ।
జ్ఞానాజ్ఞానకృతాస్సర్వే ప్రణశ్యన్తి జపాత్ప్రియే" ఇతి ।
"యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోస్మి" తీశ్వరగీతాసు ॥

యన్త్రదేవతాస్థాపనమ్.

తచ్చ గురూపదిష్టమార్గేణ మన్త్రితం కుర్యాత్ । తథా చోక్తమ్-
"సాన్నిధ్యం సర్వదేవానా మవశ్యం మన్త్రితో భవేత్ ।
మన్త్రస్తు జీవవత్ప్రోక్తః ప్రతిమాద్యం శరీరవత్ ।
సిద్ధాయామపి సామగ్ర్యాం వినా మన్త్రం ఫలం నహి । ఇతి ।

ఆవాహన సంస్థాపన సన్నిధాపన సన్నిరోధన సమ్ముఖీకరణావగుంఠన సకలీకరణామృతీకరణ పరమీకరణ ప్రాణప్రతిష్ఠాపనాని దశసంస్కారా స్సాన్నిధ్యకారకా దేవతాయాః ।

ఉపచారాః .

ఉపచారశబ్దార్థ మాహ—
"విధినాచరణం ప్రోక్త ముపచారమితిస్మృతమ్ ।
సంపూజయేత్సదా దేవీం షోడశై రుపచారకైః ।

ఆసనం స్వాగతం చార్ఘ్యం పాద్య మాచమనీయకమ్ ।
మధుపర్క మాచమనం స్నానం వస్త్ర మలంకృతిమ్ ।
గంధపుష్పాణి ధూపంచ దీపన్నైవేద్యవందనమ్ ।
ప్రయోజయే దర్చనాయా ముపచారాన్హి షోడశ ।

ఉపచారాణాం ఫల మాహ—

ఆసనేన శక్రత్వం లభతే । సుస్వాగతేన శతక్రతుఫలం లభేత్ ।
అర్ఘ్యేణ పాపాని హన్యాత్ । పాద్యేన పాతకం హన్యాత్ ।
ఆచమనేన శుచితాం వ్రజేత్ । మధుపర్కేణామృతత్వం లభతే । స్నానేన సర్వభయం వ్యపోహతి । వస్త్రేణాయుష్య వర్ధనమ్ । ఉపవీతేన బ్రహ్మలోకావాప్తిః । గన్ధేన గన్ధర్వత్వమ్ । పుష్పైర్గ పుణ్యమ్ । ధూపో దహతి పాపాని । దీపో మృత్యువినాశనః । నైవేద్యం సర్వకామప్రాప్త్యై । ఫలేన స్వర్గమ్ । తాంబూలేన రూపమ్ । ప్రదక్షిణేన సత్యలోకమ్ । నీరాజనేన సామ్రాజ్యమ్ । వన్దనేన వశీకృతిః । సూక్తమన్త్రై గాయత్ర్యా వా ఉపచారలింగైర్వా మన్త్రైర్హ్నమోన్తైః ఉపచారాః కర్తవ్యాః । మన్త్రపూర్వకం ద్రవ్యప్రదానం మహతే ఫలాయ కల్పతే మన్త్రసామర్థ్యాత్ । యథా స్వల్ప మపి హోమద్రవ్యం మన్త్రబలేన యథోక్తదేవతాతృప్తి హేతు ర్భవతీతి విజ్ఞాయతే తద్వత్ । ఉపచారసంకోచ మ మప్యాహ—

"దశోపచారా మధ్యాస్యాత్ గృహస్థై ర్విధీయతే ।
అర్ఘ్యం పాద్యం తథాచామో మధుపర్క స్తథాచమః ।
గన్ధాదయో నివేద్యాన్తా ఉపచారా దశస్మృతాః ।
గన్ధాదయో నివేద్యన్తా మతాః పంచోపచారికాః ॥
పంచోపచారా స్సద్యోజాతాదిభిః కార్యా ద్విజైః ॥
భూతబీజై ర్మానసా ఉపచారా ఇతి వ్యవస్థితిః॥

పఞ్చాయతనారాధనమ్.

పంచాయతనారాధనేన సాధకస్య సర్వాభీష్టసిద్ధి ర్భవేత్ । తథాచోక్తమ్—

" ఆరోగ్యం భాస్కరా దిచ్ఛే ద్ధన మిచ్ఛే త్త్వరాంబరాా ।
ఐశ్వర్య మీశ్వరా దిచ్ఛే న్మోక్షమిచ్ఛే జ్జనార్దనాత్ ।
నిర్విఘ్నే నార్థసిద్ధి స్స్యా ద్గణనాథస్య చాజ్ఞయే" తి ॥

నిత్యజపః.

ఉపచారా న్విధివ త్సమర్ప్య నిత్యజపం కుర్యాత్ । తథాచోక్తమ్—

" అష్టోత్తరసహస్రంతు నవ ద్వేత్రిశతం తు వా ।
అష్టోత్తరశతం చాపి జపే న్మూలమతన్ద్రితః । " ఇతి

అత్రజపో దేవతానుగ్రహసంపాదనహేతుః । పూర్వ త్రాన్తర్యాగకాలే విహితం జపః పురుషసంస్కారార్థః । సా

ధకస్య దేవతాభావప్రాపకః। 'దేవో భూత్వా దేవాన్యజేత్' ఇతివిధినా విహితః। ఇతి జపస్య స్థలభేదేన ఫలభేదః॥ అత్ర జపసంఖ్యాగణనే జపమాలా విధీయతే నతు పూర్వత్రేతి చోభయో ర్జపయో రస్తి మహాన్భేదః॥ అత్ర ప్రధాన దేవతాయా జపదశాంశో ऽంగదేవతానాం జపో విధీయతే॥

జపస్య సర్వాభీష్టసిద్ధిహేతుత్వం సకలజగదాప్తస్య సృష్టిస్థితిలయకారకస్య బ్రహ్మణః ప్రవృత్త్యైవ జ్ఞాయతే॥ తథాచ శ్రూయతే "సోऽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి స తపోऽతప్యత। స తప స్తప్త్వా ఇదగ్ం సర్వ మసృజత। య దిదం కించ" ఇత్యత్ర తపసః సర్వసాధనత్వం హి శ్రూయతే। తప ఏవ జపః। తద్దేవోపాసన మిత్యుచ్యతే॥ సర్వేషాం హి నియతసాధ్య విషయాణాం సాధనానాం తప ఏవ సాధకతమం సాధన మితి హి ప్రసిద్ధం లోకే। తచ్చ తపో బాహ్యాన్తఃకరణసమాధానమ్। తథా చోక్తమ్—

"మనస శ్చేంద్రియాణాం చ హ్యైకాగ్ర్యం పరమం తపః।
తజ్జ్యాయ స్సర్వధర్మేభ్యః సధర్మః పర ఉచ్యతే" ఇతి॥

జపమాలా.

జపమాలాऽక్షమాలే త్యుచ్యతే। తస్యా విధిరేవం హి స్మర్యతే—

తన్త్రజ్యోత్స్నాయాం

" అథ మాలాం ప్రవక్ష్యామి ద్వివిధా సా స్థిరా చరా ।
స్థిరా తు స్థిరచిత్తానాం చంచలా చలచేతసామ్ ।
అకారాదిక్షకారాన్తై ర్బిన్దువన్మాతృకాక్షరైః ।
అనులోమవిలోమస్థైః క్లృప్తయా వర్ణమాలయా ।
ప్రత్యేకమస్త్రియుఙ్మన్త్రా జప్తవ్యాః సర్వసిద్ధిదాః ।
యుగాద్యా అపి కించాన్యైః ప్రోక్తా చ స్థిరమాలికా ।
అకారాదిక్షకారాన్తా ప్రోక్తా చాక్షరమాలికా ।
కరమణిభిదా ప్రోక్తా మాలాపిద్వివిధా చరా ।
మణిభి స్స్యాన్మణేర్మాలా హ్యంగులీషు కరాత్మతా ।
బహుధా మణిమాలా స్యాన్మణీనాంచ విభేదతః ।
ఫలాన్యపిచ భిద్యన్తే ఉత్తమస్తత్ర మస్త్వహోచ్యతే ।
సమస్తసిద్ధ్యై రుద్రాక్షా మణయో ధనదా మతాః ।
గతస్వాప్తికర శ్శంఖో భోగకృత్స్ఫాటికో మతః ।
పుత్రప్రదాః పుత్రజీవాః పద్మాక్షాః పుష్టివర్ధనాః ।
విద్రుమోత్థా వశ్యకరా మౌక్తికా ముక్తిదా మతాః ।
పాపాపహాః కుశమయాః స్వర్ణజాః కామదాయకాః ।" ఇ

మణిమాలాయా శ్చరత్వా ద్ద్రవ్యత్వాచ్చ మాలాశు
శ్చోదితవిధినా కార్యా ।

అనామామధ్యమారభ్య కనిష్ఠానుక్రమేణతః ।
మధ్యమామూలపర్యన్తా కరమాలా ప్రకీర్తితా ।
మధ్యమానామికా మధ్యపర్వయుగ్మం ప్రకల్పయేత్ ।
మేరుంచానామికామూలా త్కనిష్ఠానుక్రమేణచ ।
తర్జన్యగ్రాదితో మధ్యా మూలాంతం దశసంఖ్యకాః ।
అథవా కల్పయే న్మేరుం మధ్యానామాదిపర్వకమ్ ।
అనామామధ్యమే తత్ర తర్జనీమూలకావపి ।
జపసంఖ్యా జపప్రోక్త స్తథాయం త్రివిధో మతః।" ఇతి ।
"స్థిరాతు వర్ణమాలా స్యా దక్షమాలాపి చోచ్యతే ।
వర్ణానాం నిత్యరూపత్వా త్సాపి నిత్యేతి చోచ్యతే ।
నిత్యామాతృకారూపా మాతృకామన్త్రనాయికా ।

తథా చోక్తమ్— అకారఃప్రథమో దేవి క్షకారో న్తిమ ఇష్యతే । అక్షమాలేతి విఖ్యాతా మాతృకా వర్ణరూపిణీ । శబ్దబ్రహ్మస్వరూపేయం శబ్దాతీతస్తు జప్యతే ।" ఇతి ॥

అక్షమాలికయా జప్తో మన్త్ర స్సర్వసిద్ధికరో భవేత్ । సర్వసిద్ధీనాం పంచాశద్వర్ణాయత్తత్వా దిత్యత స్సాధకానాం సువిజ్ఞానాయ పంచాశద్వర్ణానాం మహత్త్వం కించి దుచ్యతే తథాహి—

తన్త్రిజ్యోత్స్నా

అం మృత్యుం జయః । సర్వవ్యాపకః ।
ఆం ఆకర్షణాత్మకః । సర్వగతః
ఇం పుష్టిదా । క్షోభకరః ।
ఈం వాక్ప్రసాదకరః । నిర్మలః ।
ఉం సర్వబలప్రదః । సారతరః ।
ఊం ఉచ్చాటనకరః । దుస్సహః ।
ఋం సంక్షోభకరః । చంచలః ।
ౠం సమ్మోహనకరః । ఉజ్జ్వలః ।
ఌం విద్వేషణకరః । గూహకః ।
ౡం మోహకరః ।
ఏం సర్వవశ్యకరః । శుద్ధసత్త్వః ।
ఐం పురుషవశ్యకరః । శుద్ధసాత్త్వికః ।
ఓం అఖిలవాఙ్మయః । నిత్యశుద్ధః ।
ఔం సర్వవాఙ్మయః । వశ్యకరః ।
అం గజాదివశ్యకరః । మోహనః ।
అః మృత్యునాశకరః । రౌద్రః ।
కం సర్వవిషహరః । కళ్యాణదః ।
ఖం సర్వక్షోభకరః । వ్యాపకః ।
గం సర్వవిఘ్నశమనః । మహత్తరః ।

ఘుం సౌభాగ్యదః । స్తంభనకరః ।

ఙం సర్వవిషనాశకరః । ఉగ్రః ।

చం అభిచారఘ్నః । క్రూరః ।

ఛం భూతనాశకరః । భీషణః ।

జం కృత్యాదినాశకరః । దుర్ధర్షః ।

ఝం భూతనాశకరః ।

ఞం మృత్యుప్రమథనః ।

టం సర్వవ్యాధిహరః । శుభగః ।

ఠం చన్ద్రరూపః । ఆహ్లాదకరః ।

డం గరుడాత్మకః । విషఘ్నః ।

ఢం సర్వసంపత్ప్రదః । సుభగః ।

ణం సర్వసిద్ధిప్రదః । మోహకరః ।

తం ధనధాన్యాదిసంపత్ప్రదః । ప్రసన్నః ।

థం ధర్మప్రాప్తికరః । నిర్మలః ।

దం పుష్టివృద్ధికరః । ప్రియదర్శనః ।

ధం విషజ్వరనిఘ్నః । విపులః ।

నం భుక్తిముక్తిప్రదః । శాన్తః ।

పం విషవిఘ్ననాశనః । భవ్యః ।

ఫం అణిమాదిసిద్ధిప్రదః । జ్యోతీరూపః ।

బం సర్వదోషహరః । శోభనః ।
భం భూతప్రశాన్తికరః । భయానకః ।
మం విద్వేషిమోహనకరః ।
యం సర్వవ్యాపకః । పావనః ।
రం దాహకరః । వికృతః ।
లం విశ్వంభరః । భాసురః ।
వం సర్వాప్యాయనకరః । నిర్మలః ।
శం సర్వఫలప్రదః । పవిత్రః ।
షం ధర్మార్థకామదః । ధవళః ।
సం సర్వకారణః । సార్వవర్ణికః ।
హం సర్వవాఙ్మయః । నిర్మలః ।
ళం సర్వశక్తిప్రదః । ప్రధానః ।
క్షం పరాపరతత్త్వజ్ఞాపకః । పరంజ్యోతీరూపః శిఖామణిః॥

అత్రేదం గుహ్యాతమం రహస్యం గురుముఖైకవేద్యమస్తి తథాహి - వర్ణసంకౢప్తవిగ్రహే దేవతాశరీరే ఉక్షమాలాం భావయిత్వా మన్త్రసంఖ్యావిభావన మనస్తఫలప్రదం భవతి। ఏవం కృతే ప్రత్యేకమైక ఆనతారూపధ్యానసిద్ధిశ్చ భవతీత్యలమ్। మణిమాలాతు యథాధికారం సంస్కృత్వా నోచేదల్ప ఫలదా భవతీత్యవశ్యం మాలాసంస్కారః కర్తవ్యః॥ స చ గురుముఖా దేవా వగన్తవ్యః॥

దేవతాస్తుతిః.

స్తుతిప్రక్రియేత్థం వర్ణ్యతే—

" తతస్తు గీతస్తుతిభి ర్ఘంటావాదనపూర్వకమ్ ।
బ్రాహ్మణో వేదమన్త్రైస్త్వగ క్షత్రియ స్సంహితాదిభిః ।
పౌరాణికాద్యై ర్వైశ్యస్తు శూద్రస్తు ప్రాకృతాదిభిః ।
యశ్శూద్రో బుద్ధిపూర్వన్తు శృణుయా చ్ఛ్రావయే ద్ద్విజాః ।
వేదాన్తౌ దుఃఖితౌ వస్మి న్భవే న్యత్ర చ నారకౌ ।
అధికారమదాద్యస్తు ధనస్య మదతో పివా ।
శూద్రస్తు శృణుయా ద్వేదం స నిర్వంశస్తు నిర్ధనః ।
అజ్ఞానా చ్ఛ్రుతో వేదః శ్రావితో వా ద్విజన్మనా ।
ప్రాజాపత్యత్రయం కృత్వా తౌ సంశుద్ధౌ భవిష్యతః॥" ఇతి॥

ఘంటావాదనమ్.

ఘంటావాదనన్తు దేవతాప్రీతికరం సద్దేవతాసాన్నిధ్యహేతు స్స్యాత్ । కించ భూతప్రేతపిశాచరాక్షసాదీనాం నివారకమపి భవతి । తథాచ స్మర్యతే—

" ఆగమార్థంతు దేవానాం గమనార్థంతు రక్షసామ్।
కుర్యా ద్ఘంటారవం తత్ర దేవతాహ్వానలాంఛనమి"తి ।

అపరాధ స్తవమ్.

అపరాధ స్తవపఠనేనార్చనాయాం జనితానాం జ్ఞాతాజ్ఞాత

దోషాణాం నిర్మూలనం స్యాత్ । సుఫలం భవతి । తథా శాన్తిస్సవపఠనే నాపి॥

పూజాసమర్పణమ్.

పూజాసమర్పణేన దేవతానుగ్రహ స్సంపాదితో భవేత్। తేన స్వాభీష్టసిద్ధి ర్భవతీ తి విజ్ఞాయతే ॥

పాదోదకప్రాశనం ప్రసాదభక్షణం చ.

పాదోదకప్రాశనేన అకాల మృత్యు ర్నశ్యతి। సర్వే వ్యాధయో నివర్తన్తే । సర్వ మపి పాపం వినశ్యతీతి స్మర్యతే ।

"అకాలమృత్యుహరణం సర్వవ్యాధినివారణమ్ ।
సమస్తపాపక్షయకరం శ్రీదేవీపాదోదకం పావనంశుభ'మితి॥

దేవతాపాదోదకప్రాశనవ ద్గురుపాదోదకప్రాశన మపి మహతే ఫలాయ భవతీతి స్మర్యతే—

"అవిద్యామూలనాశాయ జన్మకర్మ నివృత్తయే ।
జ్ఞానవైరాగ్యసిద్ధ్యర్థం గురుపాదోదకం శుభ" మితి ॥

ప్రసాదస్తు యజ్ఞశిష్ట మిత్యుచ్యతే । ప్రసాదభక్షణే సర్వే కిల్బిషా వినశ్యన్తీ త్యత్ర భగవద్వాక్యమేవ పరమం ప్రమాణం "యజ్ఞశిష్టాశిన స్సన్తో ముచ్యన్తే సర్వకిల్బిషైః" ఇతి॥

పూజాఫలమ్.

అథపూజాఫల ముచ్యతే సంక్షేపతః ॥

"సామాన్యత స్త్రిధాపూజా చోత్తమాధమమధ్యతః ।
అధికారనిమిత్తాభ్యాం భిద్యతే శతధాపునః ।
యా సోపకరణాపూజా క్రియమాణోత్తమా మతా ।
యథాలబ్ధై ర్వినిష్పాద్య ద్రవ్యైః పూజాతు మధ్యమా ।
పత్రపుష్పాంబు నిష్పాద్యా పూజా సా ఽధమసంజ్ఞితా ।
విహితాఖిల వేదోక్తై ర్బ్రహ్మర్షిభి రకల్మషైః ।
క్రియమాణాతు యా పూజా సాత్త్వికీ సా చ ముక్తిదా ।
రాజర్షిభి స్తపోనిష్ఠై ర్భగవత్తత్త్వవేదిభిః ।
యా పూజా క్రియతే సమ్యగ్రాజసీ సా సుఖప్రదా ।
స్త్రీబాలవృద్ధముఖ్యాద్యై ర్భక్తై రక్షుణ్ణమానసైః ।
యా పూజా క్రియతే నిత్యం తామసీ సా ప్రకీర్తితా ।" ఇతి॥

అన్యత్ర—

"ఏవం పూజా కృతా యేన సఫలం తస్య జీవితమ్ ।
పూజయా భుక్తిమాప్నోతి పూజయా ముక్తిమాప్నుయాత్"

—ఇతి ॥ సూతసంహితాయామ్.

ఏతావతా గ్రన్థసందర్భేణ యదుక్తం తత్సర్వం ప్రాతః కాలిక మసాధారణం తన్త్రం పరదేవతానుగ్రహకారకమ్ ।

సాయం కాలిక మసాధారణం తన్త్ర మప్యేతాదృశ మేవేతి న పృథక్నిరూపయితవ్య మిత్యలం సాధారణతన్త్రనిరూపణేన॥ ఇత్యేవం సాధారణాసాధారణరూపం నిత్యం తన్త్రమ్ ॥

నైమిత్తికం తన్త్రమ్.

అథ నైమిత్తికం తన్త్ర ముచ్యతే— పురశ్చర్యాదికంతు నైమిత్తికం తన్త్రమిత్యుచ్యతే ॥ గృహీతమన్త్ర స్సాధకః ప్రథమతః పురశ్చరణం కుర్యా న్మన్త్రసిద్ధయే । తథాచోక్తమ్—

" రహస్యం సర్వమన్త్రాణాం కథయామి తవాగ్రతః ।
కల్యర్థం సర్వతన్త్రేషు యస్సార స్స తు గోపితః ।
ధర్మార్థకామమోక్షాణాం సాధకో మన్త్ర ఉచ్యతే ।
తత్సిద్ధయే పురాయచ్చ చర్యతే తత్ప్రకీర్తితమ్ ।
పురశ్చరణకర్మాఖ్యం వేదాద్యా శాబరాన్తకే ।
మన్త్రో యస్తు తథా స స్యాత్తత్ప్రకారం బ్రవీమ్యహమ్ ।
జపో హోమ స్తర్పణం చ మార్జనం విప్రభోజనమ్ ।
పంచాంగకస్వరూపం తదాహుః కేచన తత్రతు ।
అఘమార్షేణ సూర్యార్ఘ్యేణ జపేన ప్రణామకైః ।
దేవార్చయా పంచభిశ్చ ఏవం పంచాంగకాః స్మృతాః ।

హుతి ర్యాగ స్తథా చార్చా కర్మత శ్చక్రపూజనాత్ ।
ధ్వజలింగసమాయోగా జ్జపాచ్చ బలిదానతః ।
మహాబలిప్రదానాచ్చ భవత్యేకాదశాంగకః । ” ఇతి ॥

అన్యత్ర—

“ సంసారే దుఃఖభూయిష్ఠే యదీచ్ఛే త్సిద్ధిమాత్మనః ।
పంచాంగోపాసనేనైవ మన్త్రజాపీ వ్రజే త్సుఖమ్ ।
పూజా త్రైకాలికీ నిత్యం జప స్తర్పణ మేవచ ।
హోమో బ్రాహ్మణ భుక్తిశ్చ పురశ్చరణ ముచ్యతే ।
యద్యదంగం విహీయేత తత్సంఖ్యా ద్విగుణో జపః ।
కుర్యా ద్ద్విత్రిచతుః పంచ సంఖ్యాం వా సాధకః ప్రియే ।
కుర్వీత చాంగసిద్ధ్యర్థం తదశక్తౌ స భక్తితః ।
తచ్ఛే దంగం విధీయేత మన్త్రీ నేష్ట మవాప్నుయాత్ ।
అన్యై శ్చతుర్విధై ర్దేవి పదార్థైః షడ్రసాన్వితైః ।
సుభోజితేషు విప్రేషు సర్వం హి సఫలం భవేత్ ।
సమ్య క్సిద్ధైకమన్త్రస్య పంచాంగోపాసనేనచ ।
సర్వమన్త్రాశ్చ సిద్ధ్యన్తి త్వత్ప్రసాదా త్కులేశ్వరి ।
ఉపదేశస్య సామర్థ్యా చ్ఛ్రీగురో శ్చప్రసాదతః ।
మన్త్రప్రభావా ద్భక్త్యా చ మన్త్రసిద్ధిః ప్రజాయతే ।
సిద్ధమన్త్రా న్మనోర్లబ్ధో మన్త్రోయ స్సిద్ధిభా గ్భవేత్ ।

పూర్వజన్మకృతాభ్యాసా న్మన్త్రో వా శీఘ్రసిద్ధిదః ।
దీక్షాపూర్వం కులేశాని పారంపర్యక్రమాగతమ్ ।
న్యాయలబ్ధశ్చ యో మన్త్ర స్సచసిద్ధో న సంశయః । ఇతి ॥

అథ పురశ్చరణస్యాంగానాం ఫల ముచ్యతే సంక్షేపతః ।
ఉద్యానాని వివిక్తాని బిల్వమూలం తటం గిరేః ।
దేవతాయతనం కూలం సముద్రస్య నిజం గృహమ్ ।
సాధనేషు ప్రశస్తాని స్థానాన్యేతాని మన్త్రిణామ్ ॥
దీపనాథ మయస్థ్వా యో జపపూజాదికం చరేత్ ।
తత్ఫలం గృహ్యతే తేన తస్యాయాసగ ఫలం భవేత్ ॥
క్షేత్రమధ్యే సమాశ్రిత్య కూర్మచక్రం విచారయేత్ ।
కూర్మచక్రానభిజ్ఞస్య మహావిఘ్నోభిజాయతే ॥
తూలకంబలవస్త్రాణాం సింహవ్యాఘ్రమృగాజినామ్ ।
కల్పయే దాసనం ధీమా న్సౌభాగ్యజ్ఞానవృద్ధిదమ్ ॥
పద్మస్వస్తికవీరాది ష్వాసనే షూపవిశ్యచ ।
జపార్చనాదికం కుర్యా దన్యథా నిష్ఫలం భవేత్ ॥
ప్రాణాయామై ర్విశుద్ధాత్మా యద్యత్కర్మకరోతి హి ।
తత్తత్ఫల త్యసందేహ స్త్వప్రయత్నేన వా కృతమ్ ।
ఆగమోక్తేన మార్గేణాభ్యాసం నిత్యం కరోతియః ।
దేవతాభావ మాప్నోతి మన్త్రసిద్ధిగ ప్రజాయతే ॥

యోన్యాసకవచచ్ఛన్నో మన్త్రం జపతి తం ప్రియే ।
విఘ్నా దృష్ట్వా పలాయన్తే సింహం దృష్ట్వా యథా గజాః ॥
అక్షమాలా ద్విధా ప్రోక్తా కల్పితాకల్పితేతి చ ।
కల్పితా మణిభిః క్ళృప్తా మాతృకా స్యాదకల్పితా ॥

ఏతత్ జపిష్యామీత్యాదౌ సంకల్ప్య మన్త్రవిత్తమః ।
స్థిరాసనో జపిత్వాథ దేవ్యై సోదక మర్పయేత్ ॥
ఉచ్చైర్జపోఽధమః ప్రోక్త ఉపాంశు ర్మధ్యమస్స్మృతః ।
ఉత్తమో మానసో దేవి త్రివిధః కథితో జపః ॥
మనసా యత్స్మరేత్ స్తోత్రం వచసా వా మనుం జపేత్ ।
ఉభయం నిష్ఫలం దేవి భిన్నభాండోదకం యథా ॥

మన్త్రార్థం మన్త్రచైతన్యం యోనిముద్రాం న వేత్తి యః ।
శతకోటిజపేనాపి తస్య సిద్ధి ర్న జాయతే ॥

షట్త్రింశతా న్మన్త్రదోషాంశ్చ యోఽజ్ఞాత్వా ప్రజపే న్మనుమ్ ।
సిద్ధి ర్న జాయతే తస్య లక్షకోటిజపా దపి ॥
కథ్యన్తే దశసంస్కారా మన్త్రదోషహరాః ప్రియే ।
జననం జీవనం పశ్చా త్తాడనం బోధనం తతః ।
అభిషేకోఽథ విమలీకరణాప్యాయనే తథా ।
తర్పణం దీపనం గుప్తిః సంస్కారాః కులనాయికే ॥

ఋణసిద్ధాదియోగేషు మన్త్రే దానే విశేషతః। ప్రసిద్ధం నామగృహ్ణీయాజ్జాగ్రిమనుజో యతః॥ యేషాం మనూనాం సిద్ధాదిశోధనం నాస్తితాన్బ్రువే। ఏకాక్షరే తథా కూటే త్రిపురే మన్త్రనాయికే। శ్రీదత్తే స్వప్నలబ్ధే చ సిద్ధాదీన్నైవ శోధయేత్। మన్త్రసిద్ధోపదిష్టేషు చతురామ్నాయజేషు చ। మాలామన్త్రేషు దేవేశి సిద్ధాదీన్నైవ శోధయేత్॥ ఏకవర్ణ స్త్రివర్ణో వా పంచార్ణో రసవర్ణకః। సప్తార్ణో నవ వర్ణశ్చ రుద్రార్ణో రదనాక్షరః। అష్టార్ణో హంస మన్త్రశ్చ కూటో వేదోదితో ధ్రువమ్॥ స్వప్నలబ్ధః స్త్రియాప్రాప్తో మాలామన్త్రో నృకేసరీ। ప్రసాదో రవిమన్త్రశ్చ వరాహో మాతృకాగ పరా। త్రిపురా కామమన్త్రశ్చాజ్ఞాసిద్ధగ పక్షినాయకః। బౌద్ధమన్త్రా జైనమన్త్రా నైవసిద్ధాదిశోధనమ్॥

భక్ష్యం హవిష్యం శాకాది విహితాని ఫలాన్యపి।
మూలంశక్తుం యవానాంచ శస్తాన్యేతాని మన్త్రిణామ్॥
ఆలస్యం జృంభణాం నిద్రాం క్షుతం నిష్ఠీవనం భయమ్।
నీచాంగస్పర్శనం కోపం జపకాలే వివర్జయేత్॥
శాన్తశ్శుచి ర్మితాహారో భూశాయీ భక్తిమాన్వశీ।
నిర్ద్వంద్వస్స్థిరధీ ర్మౌనీ సంయతాత్మా జపే ద్ధ్రువే॥

సుగన్ధపుష్పాభరణ వస్త్రాదిభి రలంకృతః।
తస్య హస్తగతా సిద్ధి ర్నాన్యస్య జపకోటిభిః॥

తన్నిష్ఠ స్తద్గతప్రాణ స్తచ్చిత్త స్తత్పరాయణః ।
తత్పదార్థానుసంధానం కుర్వన్మన్త్రం జపేత్ప్రియే ॥
జపా చ్ఛ్రాన్తః పునర్ధ్యాయేద్ధ్యానాచ్ఛ్రాన్తః పునర్జపేత్
జపధ్యానాదియుక్తస్య క్షిప్రం మన్త్రః ప్రసిద్ధ్యతి ॥

అన్యత్ర—

కుర్యా ద్వింశతికర్మాణి జపసిద్ధికరాణి చ ।
మన్త్రో నిరోధో మన్త్రార్థచిన్తనం నిత్యకర్మ చ ॥
నైమిత్తికం శ్రౌతవార్తాపరసంగస్య వర్జనమ్ ।
భూమిశయ్యా త్రిషవణస్నానం పాత్యాహికార్చనమ్ ॥
నిత్యదానో గురోః పాదపూజాహారనిమన్త్రణే ।
స్నానం చ పంచగవ్యేన పవిత్రకరధారణమ్ ॥
త్రిసంధ్యం వందనం పంచయజ్ఞా స్తర్పణ మేవచ ।
యథోక్త వస్త్రధారణ మిత్యేవం వింశతి ర్మతమ్ ॥
ఇత్యేవం సంక్షేపతః పురశ్చరణస్యాంగానాం ప్రయోజనమ్ ।
అథ పురశ్చరణా దన్యన్నైమిత్తిక మిహోచ్యతే । తథా-చోక్తం మేరుతన్త్రే—

"ప్రత్యహం క్రియతే పూజా సా తు నిత్యా ప్రకీర్తితా ।
నైమిత్తికాపి తత్సంఖ్యా పంచతుల్యాపరే దినే
అభావేపి కదాచి త్స్యా న్నిత్యే నైమిత్తికా త్వియమ్ ।

శుద్ధా నైమిత్తికా పూజా ప్రోక్తా వింశతిభేదికా ।
పర్వాణి చ మహాయోగా వ్యతీపాత స్సవైధృతిః ।
మన్వాదయో యుగాద్యాశ్చ యదంగం దేవతా భవమ్ ।
పుష్యశ్చ రవివారశ్చ త్రిగురూణాం స్వకీయకమ్ ।
జన్మాహశ్చాపి దీక్షాయా దివసం నవరాత్రకమ్ ।
గండాన్తా న్యథపూజాయా ఆవశ్యకదినం శృణు ।
విశేషేణ కృతాపూజా యస్మి న్భవతి నిష్ఫలా ।
దేశికాగమనే చైవ వీరస్వజన దర్శనే ।
చన్ద్రసూర్యోపరాగే చ లాభే హోమే మహోత్సవే ।
పీఠే పీఠగమే పుణ్యే తీర్థదైవతదర్శనే ।
రోగే ష్వాపత్సు దోషేషు దుస్సంగే దుర్నిమిత్తకే ।
యథాకాలో యథాశ్రద్ధా యథాద్రవ్యం యథోచితమ్ ।
యథాబలం యథాదేశ స్తథాపూజాం సమాచరేత్ ॥
నైమిత్తికార్చనేకాలాః ప్రాతర్మధ్యాహ్నసంభవాః ।
ప్రదోషే చాపి విఘ్నేశరవివిష్ణ్వీశశక్తయః ॥
వమనేన చ యోదేవం వర్షమధ్యే నపూజయేత్ ।
తస్యవర్షకృతా పూజా ఫలం గృహ్ణాతి కామరాట్ ।
చైత్రాదయస్త్రయోమాసాః ప్రశస్తాః పూర్వపూర్వతః
అష్టమీనవమీ పౌర్ణమాస్యమా చ చతుర్దశీ ॥

పవిత్రనామనాగాయ వరో దత్త స్తు శంభునా ।
పవిత్రారోపణాం యై స్తు న కృతం తత్ఫలం తవ ।
సూర్యా న్మిథునే సంక్రాన్తే స్తులా సంక్రమణావధి ।
ఆషాఢ ఉత్తమో మాసః శ్రావణో మధ్యమో భవేత్ ।
హీనో భాద్రపదగ పక్షః శ్వేతస్స న్నధమో మతః ॥
అష్టమ్యాం చ చతుర్థ్యాం చ చతుర్దశ్యాం పవిత్రకమ్ ।
నవమ్యా మపి కర్తవ్యం కృత్తాదిషు యథాక్రమమ్ ॥
ఇత్యేవం నైమిత్తికం తన్త్రమ్ ॥

కామ్యం తన్త్రమ్.

అథ కామ్యం తన్త్ర ముచ్యతే । తథా చోక్తమ్-
కామ్యకర్మాణి వక్ష్యామి తత్రాదా శాన్తి రుచ్యతే ।
శాన్తి ర్నామ మనుష్యాణాం రోగకృత్యాదినాశనమ్ ।
విభజ్య షోఢాహో రాత్రం పంచమేऽంశే తు శాన్తికమ్ ।
హేమన్తే చ ప్రకర్తవ్యం నాసాధశ్చ యదాచరేత్ ।
వాయు స్తదా త్వప స్తత్త్వం తస్మి శ్ఛాన్తిక మాచరేత్ ॥
అథ వశ్యం ప్రవక్ష్యామి స్వాతీయుక్తకరం తు తత్ ।
దేవరక్షో రాజలోకసర్వస్త్రీహయహస్తినామ్ ।

ప్రథమేంశే వశ్యకర్మ వసంతే చ ప్రసిద్ధ్యతి ।
నాసోర్ధ్వగం వహతే వాయు రగ్నితత్త్వం వహేత్తదా ॥
అథ స్తంభం ప్రవక్ష్యామి తదుద్యోగనివారణమ్ ।
శిశిరే స్తంభనం ప్రోక్తం షష్ఠాంశే తు దినస్య తత్ ।
అగ్నే రపాం చ సైన్యస్య క్రుద్ధస్య విషదంష్ట్రిణః ।
జారబోద్ధరుజాం స్తంభో ధర్మగ ప్రేతాదిరక్షసామ్ ॥
నాసాదండేన సంలగ్నో వాయుశ్చే ద్భూదయో భవేత్ ॥
స్తంభకర్మ తదా కుర్యా దృక్షేషు విహితేషు చ ।
స్తంభనే భరణీ చిత్రా రోహిణీ చోత్తరాత్రయమ్ ॥
అథ విద్వేషణం వక్ష్యే ప్రీతినాశ స్తు ద్వయోః ।
గ్రీష్మే విద్వేషణం ఘస్రస్యాంశకే తు ద్వితీయకే ।
నాసాయాం మధ్యగే వాయౌ ఖోదయే ద్వేషణం మతమ్ ॥
ఉచ్చాటన మథో వక్ష్యే తదరీణాం ప్రవాసనమ్ ।
ప్రావృ డుచ్చాటనే శస్తా తృతీయాంశే దినస్య తత్ ।
తిర్యగ్గతే సమీరే తు వాయు ర్వహతి తత్ర తు ।
ఉచ్చాటనం తథా కర్మ చిత్రభేషు ప్రశస్యతే ॥
మారణం ప్రాణహరణం శత్రూణా మీరితం తు తత్ ।
మారణే వర్జయే ద్విప్రా నన్యాంశ్చాపి సుధార్మికాన్ ।
స్త్రీ బాల వ్యతిరేకేషు రాజవైరిషు యోజయేత్ ।

స్వరోషతో వా లోకానాం రక్షార్థం తు తదాచరేత్ ।
న తు లోభాద్భయాన్మన్త్రీ కుర్యాచ్చైవ తు మారణమ్ ।
ప్రాయశ్చిత్తన్తు కర్తవ్యం దేవి తద్దోషశాన్తయే ।
అహ్నశ్చతుర్థః షష్ఠాంశః శరన్మారణకర్మణి ॥

కించ ధనసిద్ధికర మాయుష్కర మపమృత్యుజయకరం సర్వజ్ఞానప్రసిద్ధికరం భయనాశకరం పుష్టికరం సౌఖ్యకరం చేత్యేవమాదీన్యపి కామ్యాని బహుధా సన్తి॥ ఇతి కామ్యవిషయాణి॥

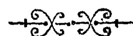
కర్తవ్యతా.

ఇహ ఖలు నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం చేతి త్రివిధం తత్రలక్షణ ముక్తం సంక్షేపతః । తత్రవిశేషాస్తు సద్గురుముఖాచ్చాగమముఖాచ్చ జ్ఞాతవ్యా ఏవ తథా చోక్తమ్ -

"ప్రయోగకరణం సమ్యగ్గురుతః శాస్త్రత స్తథా ।
జ్ఞాత్వాప్రయోగాన్కుర్వీత హ్యన్యథాదుఃఖమాప్నుయా"దితి॥

తస్మాత్సద్గురుముఖాత్స్వోచితం జ్ఞాత్వా యథాశక్తి నిత్యంనైమిత్తికం చాచరేత్ । పరహింసాహేతూని కామ్యాని మనసాపి న స్మరేత్ ॥ "అహింసా పరమో ధర్మః" ఇతి శ్రూయమాణత్వాత్ । యది కామ్యాన్యభిలషేత్స్వయా

భ్యుదయహేతూని సాత్త్వికాన్యేవ ధనసిద్ధ్యాదీని కర్మాణ్యా
భిలషేత్ । తత్రాపి రాజసతామసాని మనసాపి న స్మరేత్॥
ఇతి నిత్యనైమిత్తికకామ్యకరణే విధిః ॥

అశక్తకల్పః.

అశక్తకల్పః । యథోచితనిత్యమపి కర్తుమశక్తానాం
యత్స్వల్ప ముపదిశ్యతే సంక్షేపత స్తదిహ ప్రదర్శ్యతే
సాధకానాం హితాయచ ॥

“ప్రాతరుత్థాయ గుర్వాదిస్మృత్వా సమ్యక్సమాచరేత్ ।
స్నానం సన్ధ్యాం తర్పణంచ వైదికం తాన్త్రికం తథా ।
ఆగత్య చ గృహే పశ్చాత్ప్రాణాయామత్రయం చరేత్ ।
కుర్యాచ్చ మాతృకాన్యాసం తథా ఛన్దఋషిదైవతమ్ ।
తన్మన్త్రస్య కరాంగాఖ్యం న్యాసం కృత్వా తథా స్థితిమ్ ।
మన్త్రస్నానం దేవతాయాగ పూజాం పంచోపచారికామ్ ।
మూలేన హోమయే త్తత్ర జపే చ్చాష్టోత్తరం శతమ్ ।
వైదికీ కాకబల్యన్తా పూజా చోచ్ఛిష్టభోజనమ్ ।
తత స్సంప్రార్థయే ద్దేవం సాయం సన్ధ్యాం సమాచరేత్ ।
దేవాగారే దీప్యమానే ప్రోక్తః సంక్షేప ఆహ్నికః ।

ఉపసంహారః.

" విద్యాభిలాషీ సద్గురుణా సమ్యక్ దీక్షిత స్స్వదేవతా నుగ్రహార్థం తన్త్ర మారభేత యథా విధి" ఇత్యారభ్యైతా వతా గ్రన్థసందర్భేణ య త్తన్త్ర ముపవర్ణితం తత్సర్వం హి శ్రీవిద్యాయా హ్యపరారూప మిత్యుచ్యతే। తథా చోక్తం శ్రీవిద్యాదర్శనే "పరా చై వాపరా చేతి ద్వివిధా హి సా" ఇతి ॥ శ్రూయతే చ ముండకోపనిషది— "తస్మై స హో వాచ। ద్వే విద్యే వేదితవ్యే ఇతి హ స్మ యద్బ్రహ్మవిదో వదన్తి పరా చైవాపరా చ। తత్రాపరా ఋగ్వేదో యజు ర్వేద స్సామవేదో ఽథర్వవేదః। శిక్షాకల్పో వ్యాకరణం నిరుక్తం ఛన్దో జ్యోతిష మితి। అథ పరా యయా తదక్షర మధిగమ్యతే" ॥ ఇతి ॥

అనయా హ్యపరయా విద్యయా హ్యపరా దేవతా తూపా స్యతే। పరా దేవతా తు లక్ష్యతే। అపరాయా దేవతాయా ఉపాసనేన సర్వాభీష్టసిద్ధి జ్ఞానప్రాప్తిశ్చ భవతి ॥ తథా చోక్తం శ్రీవిద్యాదర్శనే— "సాత్త్వికేన జ్ఞానోత్పత్తిః క్రమముక్తి ర్వా। దృష్టాదృష్టఫలసిద్ధి హి రాజసేన," ఇతి॥ శ్రీమాతృకాదర్శనే చ— "తదుపాసనాచ్చాభీష్టసిద్ధిః। జ్ఞానప్రాప్తి శ్చ" ఇతి। శ్రీచక్రదర్శనేచ - "తదుపాసనాచ్చ జ్ఞానప్రాప్తిః।" ఇతి ॥

తన్త్రజ్యోత్స్నా

జ్ఞానప్రాప్తౌ సత్యాం బ్రహ్మవేదనం భవతి । బ్రహ్మవేదనేన పరమం కైవల్యం భవతీత్యత్ర సకలవేదవేదార్థసారసంగ్రహభూతం "బ్రహ్మవిదాప్నోతి పర" మితి శ్రౌతం బ్రహ్మసూత్రం పరమం ప్రమాణ మిత్యతస్తన్తం పరమపురుషార్థసాధనం సద్విజయతేతరామ్ ॥

ఇతి నారాయణస్మృతిః ॥

ఇతి

శ్రీవిద్యాశంకరపదమావేశప్రకాశిత
జగద్గురు శ్రీకల్యాణానన్దభారతీమహాస్వామ్యాచార్య
స్వామిభిః ప్రకాశితా,
"తన్త్రజ్యోత్స్నా"

ధలవరమితే శాంకరశకే ప్రమోదూతనామ్ని వత్సరే
మాఘబహుళైకాదశీ భృగువాసరే పరిపూరితా
సతీ విజయతేతరామ్ ॥

జగద్గురు శ్రీకల్యాణానన్దభారతీ
మహాస్వామ్యాచార్య పాదుకాభ్యాం

శుద్ధపత్రికా.

పృష్ఠమ్.	పఙ్క్తిః.	ప్రమాదః.	శుద్ధమ్.
౧౨	౪	కన్య	కస్య
౧౭	౧౭	శయ	శయః
౧౯	౧౭	పరపర	పరంపర
౨౧	౭	శ్యోన్తో	శ్యాన్తో
౨౪	౧౨	యేసస	యేనస
౩౬	౧	మస్ప్రిశ్చ	మ న్త్రిశ్చ
౨౭	౭	భహా	బహా
,,	౧౨	గురువః	గురవః
౩౫	౪	పకట	ప్రకట
౪౬	౭	త్యవాచోమ	త్యవోచామ
౫౫	౪	కర	కరం
,,	౧౯	గృహాపాయోః	గృహస్థయోః
౬౭	౧౪	సద్ధి	సిద్ధి
,,	౧౫	సర్య	సర్వ
౬౫	౭	తూ్సాతి	తూ్సాతిః
౭౩	౫	యూ న్త్ర	యా న్త్ర
౭౬	౧౬	ధాఅసారణ	అసాధారణ

౮౨	౧౫	దేనార్చన	దేవార్చ
౯౦	౬	పూజాఽన్తర	పూజాఽ
౯౧	౧	సిత్థా	సిత్థా
౧౦౩	౪	ఛేదన్తు	ఛేదస్తు
౧౦౮	౪	ప్రోక్తాః	ప్రోక్తాః
౧౧౮	౮	చటవర్గా	తటవర్గా
౧౨౦	౧	సామోత్తారగ	సామోత్త
౧౨౪	౧౯	సన్న	సన్న
౧౩౧	౧౪	మన్త్రె	మన్త్రై

